

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

**KADIN KOOPERATİFLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA, DOĞU
KARADENİZ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans

RABİA MIZRAK

AMASYA
Temmuz – 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

KADIN KOOPERATİFLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: DOĞU
KARADENİZ ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Rabia MIZRAK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Emrah KOPARAN

AMASYA – 2025

Annem ve Babama

.

TEZ ONAY SAYFASI

Rabia MIZRAK tarafından hazırlanan “KADIN KOOPERATİFLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: DOĞU KARADENİZ ÖRNEĞİ” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından 20/06/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Doç. Dr. Emrah KOPARAN

.....

Üye : Prof. Dr. Berrin FİLİZÖZ

.....

Üye : Doç. Dr. Nazan KAHRAMAN

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../.....

.....
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

....../....../.....

Rabia MIZRAK

İmza

ÖZET

TEZ BAŞLIĞI KADIN KOOPERATİFLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA, DOĞU KARADENİZ ÖRNEĞİ

Rabia MIZRAK

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz/2025

Danışman: Doç. Dr. Emrah KOPARAN

Bu çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Kooperatifçilik tarihsel olarak bireylerin ekonomik ve sosyal alanda güçlenmesini hedefleyen bir örgütlenme biçimi olarak gelişmiştir. Kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmaları, üretim süreçlerine katılmaları ve toplumsal görünürlüklerinin artması, kadın kooperatiflerinin temel amaçları arasında yer almaktadır. Çalışmada, kooperatifçiliği tarihsel gelişimi, ilkeleri ve amaçları, Türkiye’deki yasal ve kurumsal çerçevesi, işlevleri ve türleri kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet kuramları ışığında kadın kooperatifi üyelerinin deneyimlerine odaklanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Doğu Karadeniz Bölgesi’nde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerine üye olan 18 kişi oluşturmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, elde edilen veriler, temalar, kategoriler ve kodlar bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın en önemli bulgularından birisi, görüşme yapılan kadın kooperatiflerinin büyük bir kısmının kamu kurumlarının daveti veya yönlendirmesi üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu durum, kooperatifin kendisi ve üyeleri üzerine olumsuz sonuçlara neden olmuş ya da var olan sorunları derinleştirmiştir. Kadın kooperatifi üyeleri, kooperatifi bir işletme olarak değil, devlet kurumu olarak görmekte ve bu nedenle de sürdürülebilir olmak için devletin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bir diğer en önemli bulgu, kadın kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretme ve cinsiyetçi rejimi ikame eden mecralara dönüşme potansiyeline sahip olmasıdır. Satır başı kullanmadan, tek paragraf şeklinde yazılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: kadın Kooperatifi, kooperatifçilik, toplumsal cinsiyet, Doğu Karadeniz

ABSTRACT

A STUDY ON WOMEN'S COOPERATIVES, THE CASE OF EASTERN BLACK SEA

Rabia MIZRAK

Amasya University, Institute of Social Science

Department of Women and Family Studies, M.A., July/2025

Supervisor: Assoc. Prof.Dr. Emrah KOPARAN

This study aims to reveal the current status of women's cooperatives in the Eastern Black Sea Region. Cooperatives have historically developed as a form of organization aimed at empowering individuals in economic and social spheres. The fundamental goals of women's cooperatives include women's economic independence, their participation in production processes, and increased social visibility. This study comprehensively examines the historical development of cooperatives, their principles and objectives, their legal and institutional framework in Turkey, their functions, and their types. The focus is on the experiences of women's cooperative members in light of gender theories. The study's study group consisted of 18 members of women's cooperatives operating in the Eastern Black Sea Region. Using qualitative research methods, the study evaluated the data obtained within the context of themes, categories, and codes. One of the most significant findings of the study is that a large portion of the women's cooperatives interviewed were established at the invitation or direction of public institutions. This situation has negatively impacted the cooperatives and their members, or exacerbated existing problems. Women's cooperative members view the cooperative as a state institution, not a business, and therefore require state support for its sustainability. Another key finding is that women's cooperatives have the potential to reproduce gender inequality and become platforms that replace sexist regimes.

Keywords: women's cooperative, cooperatives, gender, Eastern Black Sea Region

ÖNSÖZ

Bu çalışma, kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel alanda güçlenmesinde önemli bir rol üstlenen kadın kooperatiflerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Kadınların hem üretimde hem de karar alma süreçlerinde etkinleşmesini sağlayan kooperatifler, yalnızca ekonomik kazanç sağlamanın ötesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde de önemli bir dayanışma alanı oluşturmaktadır.

Araştırma boyunca, kadın emeğinin görünür kılınması ve kooperatiflerin sürdürülebilirliğine dair literatürün yanı sıra, sahadan elde edilen deneyimlerin de çalışmaya büyük katkısı olmaktadır. Bu süreçte bana her daim destek olan, bilgi ve tecrübeleriyle yolumu aydınlatan değerli danışmanım Emrah KOPARAN' a, akademik birikimiyle bana ilham veren hocam Nazan KAHRAMAN' a, çalışmamı yürütebilmem için her türlü kolaylığı sağlayan kooperatif üyesi kadınlara, süreçte desteklerini hiç esirgemeyen arkadaşlarım Sinan KETEN ve Duygu ÖZER'e katkıları için çok teşekkür ederim.

Ayrıca, çalışma sürecimde manevi desteğini esirgemeyen aileme ve yakın çevreme, zorlu süreçlerde motivasyon kaynağım oldukları için minnettarım.

Rabia MIZRAK

20/06/2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

1. KOOPERATİF KAVRAMI	3
1.1. Tanımı ve Amacı	3
1.1.1. Kooperatifçiliğin İlkeleri	5
1.1.2. Kooperatifçiliğin Dünyadaki Gelişimi.....	6
1.1.3. Kooperatifçiliğin Türkiye’deki Gelişimi	7
1.1.4. Kooperatif Türleri	10
1.2. Kadın Kooperatifi Kavramı ve Tarihsel Arka Planı.....	12
1.2.1. Kadın Kooperatif Türleri	14
1.2.2. Kadın Kooperatifinin Faydaları	16

II. BÖLÜM

2. ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ YERİ ve KADIN ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI	18
2.1. Kadın Örgütlenmesi Bağlamında Feminist Kuram	21
2.2. Kadın Kooperatifleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	22

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	24
3.1. Araştırmanın Modeli	24
3.2. Çalışma Grubu.....	25
3.3. Verilerin Toplanması.....	26
3.4. Verilerin Analizi	27
3.5. Geçerlik ve Güvenirlilik	28
3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	29

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR	30
-------------------	----

4.1. Demografik Bilgiler	30
4.2. Kooperatiflere İlişkin Bilgiler	31
4.3. Kooperatif Kurulumu	32
4.4. Kadın Kooperatiflerinin Üyelik Durumu	36
4.4.1. Erkeklerin Üye Olma Durumu, Kadın Kooperatiflerinin Erkek Üyeleri	37
4.5 Kooperatif Mekanı	39
4.6. Kadın Kooperatiflerine Destek Sağlayan Kişi veya Kurumlar	42
4.7. Eğitim	45
4.8. Kadın Kooperatifi Üyelerinin Karşılaştığı Sorunlar	46
4.8.1. Ekonomik Sorunlar	46
4.8.2. Kurumlarla İlgili Sorunlar	49
4.8.3. Kooperatif Üyelerinden Kaynaklanan Sorunlar	52
4.8.4. Eğitim ve Bilgilendirme Eksikliği	56
4.8.5. Sürdürülebilir Olamama	57
4.8. Pozitif Ayrımcılık	59
4.9. Kadın Kooperatif Üyelerinin Gelecek Planları	61
4.10. Kadın kooperatiflerinin İnternet ile ilişkileri	63
4.11. Kooperatif Üyesi Olmanın katkısı	64
4.12. Diğer Kadın Kooperatifleri ile iletişim	66
4.13. Toplumsal Cinsiyet Söylemleri	68
4.14. Kooperatif Metaforları	70

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA	73
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	83
EKLER	90
Ek 1. Başlık	91
ÖZ GEÇMİŞ	95

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Sektöre Göre İstihdam Edilebilir Kişi Sayısının Cinsiyete Göre Dağılımı	19
Tablo 2. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	30
Tablo 3. Katılımcıların Üye Olduğu Kadın Kooperatiflerine İlişkin Bilgiler	31
Tablo 4. Kadın Kooperatiflerinin Kurulma Biçimi.....	32
Tablo 5. Kooperatif Kurma.....	33
Tablo 6. Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Gösterdikleri İllere göre Üyelerin Sayı ve Cinsiyet Dağılımı	37
Tablo 7. Kooperatife Erkek Üye İstememe Nedeni.....	38
Tablo 8. Kooperatif Mekanının Temini	40
Tablo 9. Destekler.....	43
Tablo 10. Eğitim Alınan Kurumlar.....	45
Tablo 11. Ekonomik Sorunlar.....	47
Tablo 12. Kurumlarla İlgili Sorunlar	49
Tablo 13. Kooperatif Üyelerinden Kaynaklı Sorunlar.....	53
Tablo 14. Eğitim ve Bilgilendirme İle İlgili Sorunlar	57
Tablo 15. Sürdürülebilir Olmama	58
Tablo 16. Pozitif Ayrımcılık.....	60
Tablo 17. Gelecek Planları	62
Tablo 18. Kadın Kooperatiflerin İnternet ile İlişkisi	64
Tablo 19. Kooperatif Üyesi Olmanın Katkısı	65
Tablo 20. Diğer Kadın Kooperatifleriyle İletişimin Varlığı	67
Tablo 21. Toplumsal Cinsiyet Söylemleri	69
Tablo 22. Kooperatif Metaforları.....	72

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KEİG	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi Platformu
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TKDK	Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Kooperatifçilik, bireylerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve demokratik katılım ilkeleri çerçevesinde karşılamayı amaçlayan bir örgütlenme biçimidir (Şenlik, 2022, ss. 13-14). Kooperatifler, geleneksel piyasa mekanizmalarının dışlayıcı etkilerine karşılık, özellikle dezavantajlı grupların ekonomik yaşama dahil edilmesine olanak tanır (Şahankaya Adar vd, 2023). Bu bağlamda, kadınların kurduğu ve yönettiği kooperatifler hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüşüm yaratma potansiyeline sahip örgütlenmelerdir.

Çağdaş anlamda kooperatif örgütlenmeleri, endüstri devriminden sonra işçi sınıfının karşılaştıkları ortak sorunları birlikte çözmek amacıyla dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma arayışına bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Geray, 1992, s. 427). Aynı yüzyılda İngiltere’de kurulan *Women’s Co-operative Guild* (Kadın Kooperatifler Birliği) dünyada kadınların kurduğu ilk kooperatiflerden biri olarak öne çıkmaktadır (Blaszak, 1986, s. 77). Kooperatifler, başlangıçta işçi kadınların tüketici kooperatiflerinde aktif rol almasını sağlamak amacı taşıırken, zamanla kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal güvenceye erişimi ve siyasi haklar kazanması gibi alanlarda etkili bir örgütlenme hâline gelmiştir. Bu birlik yalnızca ekonomik bir dayanışma yapısı değil aynı zamanda kadınların kamusal alanda görünürlük kazandığı ve kolektif bir siyasi bilincin geliştiği bir alan olmuştur (Nakayiso ve Andrew, 2023, s. 54).

Kadın kooperatifleri, sadece ekonomik fayda üretmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmeye yönelik bir mücadele alanı işlevi de görmektedir (Karakuş, 2022). Bu yapılar aracılığıyla kadınlar hem üretim süreçlerine katılmakta hem de karar alma mekanizmalarında yer alarak sosyal anlamda güçlenmektedir. Ayrıca kooperatifçilik, kadınlar açısından sadece ekonomik değil, sosyal ve kültürel olarak da güçlenme fırsatı sunmaktadır (Gönüllü Atakan ve Çoban, 2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı sorunların çözümünde kadın örgütlenmeleri, özellikle son yıllarda dikkat çeken bir gelişme göstermiştir (Karaman ve Dalkıran, 2021, s. 93). Kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel olarak güçlenmesini amaçlayan kadın kooperatifleri hem dayanışmacı ekonomi pratikleri hem de toplumsal dönüşüm süreçlerinde etkili araçlar olarak ön plana çıkmaktadır (Başaran ve Er Ülker, 2025). Dolayısıyla Sanayi Devrimi’nden günümüze kadın emeğinin tarihsel süreçteki dönüşümü, kadınların örgütlü yapılar içinde hak arayışlarını artırmış; bu bağlamda kooperatifler kadınların hem ekonomik bağımsızlıklarını kazandıkları

hem de dayanışma içinde toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele ettikleri bir zemin haline gelmiştir (Taş, 2016). Türkiye’de de özellikle 2000’li yıllardan sonra yaygınlaşan kadın kooperatifleri, kadınların üretim sürecine katılımını teşvik ederek onların ekonomik hayatta daha görünür olmalarına katkı sağlamaktadır (Kasap, 2019, s. 45).

Öte yandan kadın kooperatiflerinin etkisi yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de hissedilmektedir (Yıldırım, 2022). Bu yapılar, kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıkmalarını sağlayan birer “karşı-hegemonik örgütlenme” biçimine dönüşme potansiyeline sahiptir (Andiç, 2023, s. 122). Ayrıca kadınlar, ortak sorunlar etrafında birleşerek güçlendikleri bu yapılarda katılımcı ve demokratik süreçlerle güçlenmekte; ekonomik olduğu kadar sosyal bir dönüşümün de öznesi hâline gelmektedir (Kurtuluş ve Demircan Yıldırım, 2023, s. 34).

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde genel olarak kooperatifçilik ve kadın kooperatifçiliği hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde ise kadın kooperatiflerinin örgütlenme biçimleri ve kadınların yaşamlarına etkileri toplumsal cinsiyet kuramlar ışığında ele alınacaktır. Bulgular kısmında ise derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen kadın kooperatifi üyelerinin deneyimlerine ilişkin veriler sunulmuştur.

I. BÖLÜM

1. KOOPERATİF KAVRAMI

Bu bölümde, kooperatif tanımları, kooperatif ilkeleri, kooperatifçiliğin dünya ve Türkiye’deki gelişimi ve kooperatif türleri ele alınacaktır.

1.1. Tanımı ve Amacı

Sosyal ve ekonomik kalkınmanın en önemli aktörlerinden birisi olan kooperatifler çok yönlü yapısıyla (sivil toplum örgütü olarak dayanışmayı desteklerken ekonomik faaliyetlerle kalkınmayı destekler) uzun yıllardır gündemde kalmış ve hala tartışılmaya devam edilmektedir. Latince iş birliği anlamına gelen “cooperatio” kelimesinden türetilen kooperatif, gönüllü birliktelik esasına dayanan bireylerin ortak amaç doğrultusunda bir araya gelmesi ile oluşmaktadır (Draperi, 2021). Bu örgütlenme türünde amaç sosyal ve ekonomik hedeflerde ortak bir sonuca varmaktır (İlgün, 2020, s. 45). Dolayısıyla kooperatif, sosyal ve bir ekonomik işletme olmak üzere ikili bir ilişkinin bir arada varlığını sürdürdüğü bir yapıdır.

Kooperatifler farklı üretim ve hizmet alanlarında yapmakta oldukları faaliyetler sebebiyle çok geniş bir alanı kapsayan örgütlerdir. Bu durum kooperatif kavramının çok farklı tanımlarını ortaya çıkarmakta, farklı bağlam, farklı koşullar ve farklı yasalar kooperatif tanımını çeşitlendirmektedir (Yıldırım, 2022, s. 9). Kooperatif tanımının bu çeşitlenmesine rağmen kavramın evrensel anlamda kabul gören tanımı 1995 de Manchester’ da kooperatif ilkelerinin değerlendirilmesi ve yeniden düzenlenmesi için toplanan Uluslararası Kooperatifler Birliği [International Cooperative Alliance] kongresinde “bireylerin ortak ekonomik, sosyal, kültürel ihtiyaç ve arzularının ortakça sahip olunan ve demokratik kurallar ile yönetilen bağımsız bir organizasyondur” şeklinde yapılmıştır (ICA, 2024). Türk kooperatifler kanununda ise “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını iş gücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişik sermayeli ortaklıklara kooperatif denir” olarak tanımlanmıştır (Kooperatifler Kanunu, 1969, s. 1955). Bu iki tanım karşılaştığında uluslararası bağlamın ulusal bağlamda yer bulduğu ve birbirinden çok da farklı olmadığı görülmektedir.

Kooperatifçilik geniş anlamda ortak amaçlara ulaşmak için ekonomik iş birliği ile gelişen bir model şeklinde değerlendirildiğinde, ürünlerin üretiminde ve pazarlamasında,

sermayeyi sürekli kılarak ekonomik büyümeye ve yerel kalkınmaya destek olma konusunda önemli görevler üstlenmek bu görevleri yerine getirirken de demokratik bir yapıda olması evrensel olarak kabul görmektedir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2012, ss. 1-2). Dolayısıyla, bir örgüt olarak kooperatiflerin ortaya çıkması ve varlığını sürdürmesinin nedeni olarak, ihtiyaç kavramı temelinde insanların tek başlarına üstesinden gelemedikleri işleri bir araya gelip örgütlenerek gerçekleştirmeyi amaç edinmeleri söylenebilir (Irgat, 2022, s. 4).

Yukarıda bahsedilen genel kooperatif tanımlarının yanı sıra ele alınan amaçlar temelinde kavramın birçok tanımı ortaya çıkmaktadır. Mülayim'e göre (1995) kooperatif, bireylerin tek başlarına yapamadıkları veya birlikte yapmalarının daha fazla katkı sağlayacağı işlerin en iyi biçimde ve düşük maliyetle yapmak için dayanışma yoluyla ekonomik güçlerini bir araya getirmeleridir. Yaratılan birlikteliğin tüm paydaşların yararlarına olması tanımın merkezindedir. Kooperatif işletmelerini diğer özel işletmelerden ayıran başlıca unsurlar, kooperatif bünyesindeki her bireyin sermayeye katkıda bulunması, yalnızca kâr amacı güdülmemesi ve herkesin kooperatif içinde eşit derecede oy hakkına sahip olmasıdır (ICA, 1995). Kooperatif tanımını hak temelli bir bakış açısıyla yapan Kuş'a göre (2015, s. 9) ise kooperatif, sermayenin tek bir kişinin veya grubun elinde toplandığı özel işletme biçimlerine alternatif olarak, bu işletmelerin neden olduğu yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği ve sömürüye bir çözüm arayışı ile doğmuş özel bir işletme biçimidir. Bu bağlamda kooperatif örgütlenmesinin tekelciliği ortadan kaldırma ve demokratik bir alan yaratma imkanı bulunmaktadır. Bu imkan, kooperatif üyeleri arasında eşit düzeyde söz hakkı elde edilen gelirin paylaşılmasını mümkün kılabilir.

Kooperatifleri bir sivil toplum örgütü olarak ele alan tanıma bakıldığında "Üyelerin bir araya gelerek yalnızca ekonomik değil sosyal ve kültürel ihtiyaçların da karşılandığı, demokrasinin esas alındığı ve her bir üyenin aynı zamanda birer oy hakkına sahip olduğu, son derece demokratik, karşılıklı yararın gözetildiği çok önemli sivil toplum örgütleridir" şeklinde ele alınmaktadır (Irgat, 2022, s. 4). Ekonomik temelli ihtiyaçların geliştirdiği kooperatif örgütlerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarında göz ardı edilmediği yukarıdaki tanımlarda vurgulanmaktadır.

Yukarıda ele alınan tanımların kooperatif kavramı hakkında yeterince fikir verdiği görülmektedir. Bu tanımlardan hareketle, kooperatifçilik bireylerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri bir dizi ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkmış ve kooperatifler, insanların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılanması, sorunların birlikte çözülmesi, yardımlaşma ve dayanışma amacıyla kurulmuş bir örgütlenme olarak değerlendirilebilir (Geray, 1992, ss. 427-428). Tanımlarda da sıklıkla ifade edildiği gibi, ihtiyaçlarının

karşılanması esasına dayanan kooperatifçiliğin sorumluluk, eşitlik, demokrasi ve dayanışma gibi değerleri de bulunmaktadır (Bayener, 2014, s. 56). Kooperatif kavramının çok taraflı yapısı olması ve uluslararası bir örgüte dönüşmesi, farklı ülkelerde çok fazla türde kooperatiflerin yaygınlaşması gibi yaşanan gelişmeler dahilinde ortak ilkeler geliştirmiştir. Bu ilkeler kooperatifçiliğin ilkeleri olarak literatürde yer almaktadır.

1.1.1. Kooperatifçiliğin İlkeleri

İlk kooperatif olarak değerlendirilen 21 Aralık 1844'te Rochdale öncüleri tarafından kurulan kooperatif üyeleri kooperatifin işleyişinde bir aksaklık olmaması ve kooperatifin düzenli bir şekilde işleyebilmesi için bazı kurallar koymuşlardır (İrgat, 2022, s. 4). Bu kurallar hem Rochdale öncülerinin hem de daha sonra kurulan diğer kooperatifler için uyulması gereken ilkeler olarak kabul edilmiştir (Geray, 1992, s. 428)

Kooperatif ilkeleri, içinde bulunduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi, değişen sosyal, ekonomik vb. koşullara ayak uydurabilmesi için belli periyotlarla küçük değişikliklere uğramıştır (Şenlik, 2022, s. 24). En son 1995 de Manchester da düzenlenen 31. Uluslar Arası Kooperatifler Birliği Kongresi'nde bütün ülkelerin onayladığı 7 evrensel ilke kabul edilmiştir. Bu ilkeler, gönüllülük ve serbest giriş, demokratik yönetim, ekonomik katılım, özerklik ve bağımsızlık, eğitim, öğretim ve bilgilendirme, kooperatifler arası iş birliği ve toplumsal sorumluluktur (ICA, 1995).

Gönüllü ve serbest giriş ilkesine göre kooperatifler, üyelikten doğan sorumlulukları yerine getirmeye gönüllü kişilerin, din, ırk, cinsiyet ve politik gibi ayrımcılıkların hepsine uzak kalarak, toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla herkese açık bir örgütlenme şeklidir (ICA, 1995). Bu gönüllülük ve eşitlik ilkesi ayı zamanda kooperatif üyelerinin amaç birliği sağlamasını ve sinerji yaratmasına destek olacaktır.

Demokratik yönetim ilkesi, kooperatiflerin demokratik örgütler olup her bir üyenin kooperatife ne kadar sermaye koyduklarına bakılmaksızın eşit oy hakkına sahip olduğunu ifade eder (ICA, 1995). Kooperatif için alınacak kararlar, üyelerin eşit katılımı ile belirlenir. Bu ilke çerçevesinde üyeler arasında herhangi bir güç ilişkisinin oluşmasının önüne geçilmiş olur. Demokratik bir ortamda özgürce oy hakkı olan üyeler içi bu durum örgüte bağlılığı artırabilir

Kooperatif üyeleri, ortağın ekonomik katılım (denetim) ilkesine göre kooperatiflerinin sermayesine adil bir şekilde katkıda bulunmakta ve bunu demokratik olarak yönetmektedirler (Sönmez, 2011, s. 23). Üyeler tarafından alınan karar ile değişiklik gösteren bu sermayenin,

belirlenen bir kısmı ile üyeler gelir elde ederken, bir kısmı ise kooperatifin ortak mülkiyeti olarak kabul edilmektedir (Yıldırım, 2022, s. 12). Gelir dışındaki ortak mülkiyet olarak kabul edilen sermaye kooperatifin gelişimi için harcanmak ve üyelerinin üretime ilişkin ihtiyaçlarını gidermek için kullanılıyor olması kooperatifleri diğer sermaye şirketlerinden ayırmaktadır (Arslan, 2023, s.17). Diğer sermaye şirketlerinin temel amacının kar olduğu düşünüldüğünde, kooperatif örgütlerinin bir STK olarak değerlendirilmesi yanlış olmayacaktır (Tekin, 2015, s. 137).

Kooperatifler, bağımsız işletmelerdir ve üyeleri tarafından yönetilmelidirler. Herhangi bir kamu ya da özel sektör kuruluşu ile iş birliği yapmak bu bağımsızlığa zarar vermemelidir. Bu ilke, ortakların demokratik yönetim ilkesi ile oldukça benzerlik gösterdiği için kooperatifler sadece kooperatif genel kurulunda alınan karar ile hareket ederler, herhangi bir dış faktör kooperatife müdahale edemez (MEB, 2014, s. 10). Kooperatif örgütlerinde eğitim önemli bir kooperatifçilik ilkesidir ve kooperatifçiliğin Türkiye’de çok fazla gelişmemesinin temel nedenlerinden biri, yeterli ve kaliteli eğitimin olmamasıdır (Yıldırım, 2022, ss. 103-104). Ortakların eğitim, öğrenim ve bilgilendirilme ilkesine göre kooperatifler, üyelerine ve çalışanlarına, kooperatifin gelişimi için eğitim imkânı sağlamalıdır.

Kooperatifler arası iş birliği ilkesi, kooperatiflerin yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeylerde diğer kooperatiflerle ilişkisinin kooperatifleri güçlendireceğini varsaymaktadır (ICA, 1995). Bu konuda kamu kurumlarının kooperatif örgütlerini özendirecek politikalar üreterek ekonomik ve sosyal desteği, kooperatifçiliğin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Toplumsal sorumluluk ilkesine göre kooperatifler, içinde bulundukları sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarına duyarlı olmalıdır. Bu durum ise kooperatif örgütlerini modern yönetim anlayışıyla hareket ederek açık sistem bakış açısıyla çevrelerini değerlendirmek zorunda bırakmaktadır. Aksi durumda örgüt varlığı risklerle mücadele etmek zorunda kalacaktır. Günümüz anlamında ideal bir kooperatif örgüt yapısını anlayabilmek için, kavramın geçmişten günümüze gelişimini hem ulusal hem de uluslararası bir bağlamda tartışılması gerekmektedir. Bu sebeple devam eden bölümde Kooperatifçiliğin dünyadaki ve Türkiye’deki gelişimi farklı başlıklarda ele alınmaktadır.

1.1.2. Kooperatifçiliğin Dünyadaki Gelişimi

Kooperatifler tarih boyunca çok önemli toplumsal ve ekonomik değişmelere bağlı olarak ortaya çıkmış ve özellikle sosyal-ekonomik değişimlerin yaşandığı zamanlarda

kendilerini yenilemiştir (Yıldırım, 2022, s. 5). Yaşamın hemen hemen her alanında değişikliklere neden olan sanayi devrimi sürecinde insan gücünün yerini buharlı makinelerin almasıyla, işsizlik, göç, kentleşme, fahiş fiyat artışların yaşanması, gelir dağılımında adaletsizlik gibi sorunların yaşanmasının etkileri ile bir dayanışma örgütü gibi hareket eden kooperatiflerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Andiç, 2023, s. 10). Bu sebeple ilk kooperatif benzeri yapının İngiltere’de ortaya çıkması tesadüf değildir (Aktaş, 2007, s. 4). Sanayi devriminin başladığı ülke olan İngiltere’de işçiler, düşük ücrete uzun süre çalıştırılırken, çocuklarda sanayide yaygın bir şekilde işçi olarak çalıştırılmaktaydı (Küccük, 2022, s. 40). Kooperatifçilik fikrini ortaya atan Robert Owen, sahibi olduğu fabrikada, işçilerin durumunu yakından gözlemlemiş ve işçilerin daha iyi koşullarda çalışmaları için birtakım önlemler almış, aynı zamanda 10 yaşından küçük çocukların çalışmasını yasaklamıştır (Kuş, 2015, ss. 10-11). Owen, fabrikadaki işçilerin temel gıdalara daha ucuza ve kaliteli bir şekilde ulaşmaları için kendi fabrikasında perakende satış mağazası kurmuş fakat Robert Owen’in kooperatif benzeri girişimi, borçlanma sistemiyle yürütüldüğü için yeterli ilgi ve kalıcılığa ulaşamamış olsa da Rochdale öncülerine rehber olmuştur (Küccük, 2022, ss. 39-41).

İlk kooperatif olarak literatüre geçen “Rochdale Öncüleri”, 28 dokuma işçisinin bir araya gelerek, her bir üyenin birer sterlin vermesi ile kurdukları mağazadan, temel ihtiyaçlar olan, un, şeker, mum, yağ gibi ürünleri daha ucuza ve kaliteli bir şekilde tedarik etmeyi amaçlayarak bir kooperatif kurmuşlar ve kurulan kooperatif kısa sürede kara geçince kooperatiflere olan ilgi artmış, kısa sürede benzer oluşumlar Almanya ve Fransa’da ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2022, s. 14-15). Kendinden önceki deneyimlerden faydalananarak başarılı bir biçimde ortaya çıkan kooperatifler kısa sürede dünyada yaygınlık kazanmıştır (Geray, 1992, s. 427). Dünyada kooperatife ilişkin bu kısa gelişim anlatımının ardından Türkiye bağlamında gelişmeler devam eden bölümde ele alınmaktadır.

1.1.3. Kooperatifçiliğin Türkiye’deki Gelişimi

Türkiye tarihine bakıldığında yaşanan savaşlar toprak kayıpları, yönetim rejiminin değişimi gibi nedenlerden dolayı Türkiye’ de ki kooperatifçiliği cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası olarak iki farklı dönemde ele alınmaktadır (Yıldırım, 2022, s. 25). Türkiye’de kooperatifçiliğin temelleri Osmanlı devletinin kuruluşuna kadar gitmekte olup 13.yy da Ahi Evran tarafından kurulan Ahilik teşkilatı, bugünkü kooperatifçilik ilkelerine sahip yardımlaşma, dayanışma, eşit kazanç, hilesiz mal üretimi gibi ilkeleri barındırması ve sıkı sıkıya uygulamasından dolayı Türkiye’deki kooperatifçilik hareketinin gelişimi için

önem teşkil etmektedir (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, ss. 137-139). 17.yy dan sonra loncalara dönüşen Ahi birlikleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde işlevini kaybetmiştir (Kazar, 2019, s. 75). Daha sonra ikinci meşrutiyet döneminde Osmanlı valisi Mithat Paşa, kurduğu memleket sandıkları ile gerçek manada Türk kooperatifçiliğini başlatmış oldu (Andiç, 2023, s. 11).

Memleket sandıkları, sermaye oluşturmak için devlete ait boş arazileri ürün ekip, yetişen ürünlerin pazarda satılması ile elde edilen gelirin memleket sandıklarına yatırılması sonucunda ortaya çıkmış ve bu uygulama etkili olup Osmanlı Devleti tarafından "Memleket Sandıkları Nizamnamesi" ile ülke genelinde kurulması emredilmiştir (Kılıç ve Aydoğan, 2022, s. 47). Fakat Memleket sandıklarına bağlı üyelerin ilişkilerinin zayıflaması, sandığın sağladığı krediyi üyelerin ödeyememesi, sandıklardan sorumlu kişilerin liyakatsizlikleri sonucunda sandıkların gelişim göstermediği ve sayısında azalma başladığı görülmüştür (Kılıç ve Aydoğan, 2022, s. 47). Memleket sandıklarını tekrar harekete geçirmek için memleket sandıkları yerine yine aynı amaçla "Menafi sandıkları" kurulmuş fakat yine başarı yakalayamamıştır (Yıldırım, 2022, s. 27).

Türk kooperatifçiliği gerçek anlamda kurulması devlet eliyle gerçekleşmiş ve bu hareketin bizatihi öncülüğünü yapan Mustafa Kemal Atatürk, her fırsatta kooperatifçiliğin önemine değinmiş ve devlet için gerekli bir unsur olduğunu ifade etmiştir (Kılıç ve Aydoğan, 2022, s.48). Cumhuriyetin ilanıyla birlikte kooperatifçilik yasal statüde değerlendirilmeye başlanmış ve Mustafa Kemal Atatürk'ün de her zaman içinde bulunduğu aynı zamanda "Ankara Memurin Erzak Kooperatifi" ve "Silifke Kazası Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi"nin hem kurucusu hem ortak üyesi olduğu ve önemini her fırsatta dile getirdiği kooperatif için, yaptığı bir açılış konuşmasında "Muhakkak suretle birleşmede kuvvet vardır. Kooperatif yapmak, maddi ve manevi kuvvetleri, zekâ ve maharetleri birleştirmek demektir. Müstahsillerin birleşmesinden şahsi menfaatlerini haleldar olacağını düşünenler tabii ki şikâyet edeceklerdir" şeklinde ifade etmiştir (Irgat, 2022, s. 20).

Mustafa Kemal Atatürk, ülke kalkınması için kooperatifçiliğe büyük önem vermiştir (Yıldırım, 2022). Buna en güzel örnek ise 1925 de Ankara da ki memurlara aylıklarının yarısı kadar ikramiye vererek bu ikramiyeleri kurulacak olan Ankara Memurlar Kooperatifine yatırılmasını öngörmüş ve bunun olmadığı takdir de memurların görevini yerine getirmemiş olacağı bildirilmiştir (Irgat, 2022, s. 20).

Atatürk zamanında kooperatifler hakkında yapılan yasal düzenlemeler şu şekilde sıralayabiliriz;

- ✓ 1924' de ilk Tarım Kooperatifi Kanunu "İtibari Zirai Birlikleri Kanunu"

ıkarıldı, bu sayede çiftçilere krediler sağlanarak kooperatif kurmaları teşvik edildi (Irgat, 2022, s. 20).

✓ 1926 da Türk Ticari Kanunu'nda kooperatiflerin diğer sermaye şirketleri gibi sayılması için düzenleme yapıldı (Yıldırım, 2022, s. 28).

✓ 1929 da 24 maddeden oluşan “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu” kabul edildi. Amaç, tarım işletmelerinin kısa zaman diliminde ihtiyaçlarını temin etmek için köy, kasaba ve şehirlerde zirai kredi kooperatifleri kurmaları amaçlandı (Yıldırım, 2022, s. 28).

Atatürk'ün vefatından sonra II. Dünya Savaşının başlaması aktif nüfusun silahlına alınmasına ve kaynakların çoğunun savunma amaçlı kullanılmasına yol aması kooperatifçiliğin gelişimini olumsuz etkilemiştir (Takım, 2012, s. 158). Kooperatifçiliğin hareketlilik kazanması ve anayasal boyuta geçmesi 1961 Anayasası ile olmaktadır. Anayasa'nın 51. Maddesi “Devlet kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirler alır” ifadesi ile bu döneme kadar kooperatifçiliğin ilk defa bir anayasa maddesinde yer alması sağlanmıştır. Türkiye'nin planlı kalkınmaya geçtiği 1960'lar kooperatifçilik için de önemli bir aşama olarak değerlendirilebilir. İlki Birinci Beş Yıllık (1963-1967) Kalkınma Planı olarak 1963'te oluşturulan bu planlarda kooperatifçiliğe özel önem atfedilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963).

Kooperatifçiliğin dağınık olan yasal düzenlemeleri 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile 1969 yılında bir çatı altına toplanmış ve kooperatif ilkelerinin uygulanması sağlansa da tüm bu yasal süreçlere rağmen kooperatifçilik istenilen seviyeye ulaşamamıştır (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, ss. 146-147, Yıldırım, 2022, s. 29). Bunun önemli nedenleri ise dünyanın uzun süre ekonomik krizlerden etkilenmesidir. Buna rağmen incelemeler, krizden en az etkilenen işletmelerin kooperatifler olduğunu göstermiş ve bu gerçeklikle hareket eden Türkiye, yakın tarihte (2012-2016) kooperatif ilkeleri göz önüne tutularak, kooperatif sorunlarına çözüm üretme ve kooperatifçiliğin sürekliliğini sağlamak için Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı uygulamaya konulmuştur (Yıldırım, 2022, s. 32).

2017 yılından itibaren, Tarım ve Orman Bakanlığı ve evre, şehircilik, İklim Değişikliği Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı olmak üzere üç ayrı bakanlık ve 3 kooperatifler yarası ile çalışılmakta, günümüzde gelindiğin de yine aynı bakanlıklar ve yasa çerçevesinde 35 farklı alanda faaliyet gösteren 51.811 kooperatif ve 6.608.134 kooperatif yesi bulunmaktadır (Yıldırım, 2022, s. 32). Kooperatiflerin kuruluş aşaması ise şu şekildedir; Kurulacak kooperatifin hazırladığı ana sözleşme ticaret müdürlüğün de ve yetkili personel huzurunda imzalanır. Bu sözleşmenin içeriği Kooperatifler Kanunu ile düzenlenmiştir ve

aşağıdaki hükümlerin olması gerekmektedir (Kooperatifler Kanunu m. 4),

- ✓ “Kooperatifin adı ve merkezi,
- ✓ Kooperatifin amacı ve çalışma konuları,
- ✓ Ortaklık sıfatını kazandıran ve kaybettiren hal ve şartlar,
- ✓ Ortakların pay tutarı ve kooperatif sermayesinin ödenme şekli, nakdi sermayenin en az ¼ nün peşin ödenmesi,
- ✓ Ortakların aynı sermaye koyup koymayacakları,
- ✓ Kooperatiflerin yükümlerinden dolayı ortakların sorumluluk durumu ve derecesi,
- ✓ Kooperatifin yönetici ve denetleyici organlarının görev, yetki, sorumlulukları ve seçim tarzları,
- ✓ Kooperatifin temsiline ait hükümler,
- ✓ Yıllık gelir gider farklarının, hesaplama ve kullanma şekilleri,
- ✓ Kurucuların adı, soyadı iş ve konut adresleri”

Hazırlanan temel sözleşme bakanlığa sunulur ve bakanlık incelemesinden sonra kuruluş izni verilir. Kooperatif merkezini belirlenmesi halinde ticaret siciline tescil ve ilan olunur ve bu sayede tüzel kişilik kazanır. Kurulan kooperatifin faaliyet alanı belirlenir ve faaliyet alanına göre azami 7 ortak le kurulurlar. Ortak olmak isteyen kişiler (gerçek veya tüzel) hazırlanan kooperatif ana sözleşmesi hükümlerini kabul ettiklerini bildiren yazı ile kooperatif yönetim kuruluna başvururlar. Kabul edilen üyeler kooperatiften yalnızca bir pay alabilmekte ve bu payın değeri 100 TL’dir. En çok bir kişi 5000 pay taahhüt edebilir (Andiç, 2023, s. 14). Bir kooperatif 3 organdan oluşur bunlar; genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulundan oluşur. En yetkili organ genel kuruldur. Böylece kooperatif faaliyetlerine başlayacaktır.

1.1.4. Kooperatif Türleri

Kooperatifler faaliyet alanlarına göre değişiklik gösterdiği için kooperatif sınıflandırılması da çeşitlenmektedir (Andiç, 2023, s. 8). Türkiye’ de kooperatifler, bağlı oldukları hukuksal düzenlemeler ve faaliyet alanları olmak üzere iki kategoride sınıflandırmaktadır (Koçtürk, 2006, s. 121). Kooperatifler faaliyet türlerine göre üretim, tüketim, kredi, yapı ve diğer kooperatifler olmak üzere beş kategoriye ayrılmaktadır. Bunların ilki üretim kooperatifleridir. Üretim kooperatifleri başta hammadde olmak üzere üretimin her süreciyle ilgili farklı alanlarda kurulabilir (Koçtürk, 2006, s. 121). En çok tarımda

başarı gösteren üretim kooperatifleri Fransa, Danimarka ve İsrail gibi ülkeler de yoğun olarak yer almakta ve gelişim göstermekte, bu ülkelerdeki tarım üretim kooperatifleri performansları değerlendirildiğinde tarım sahasında elde edilen ürünün yüzde sekseninden fazlasına sahiptir (Öksüz, 1982, s. 337).

Un, şeker, yağ gibi temel gıdaları ucuza satmak isteyen 28 dokumacı tarafından kapitalist düzene karşı 1844'te kurulan Rochadale ilk tüketim kooperatifi olarak değerlendirilebilir (Bülbüller, 2022, s. 62). Tüketim kooperatifleri, daha ucuza mal ve hizmet temin etmek için giyim ve gıda alanlarında kurulan kooperatiflerdir (Kazar, 2019, s. 78). Tüketim kooperatiflerinin gelişim gösterdiği ülkeler başta İngiltere olmak üzere Almanya, Japonya gibi ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdir (Öksüz, 1982, s. 338). Üyelerin ihtiyacı olan krediyi temin etmek amacı ile kurulan kredi kooperatifleri, kooperatifte biriken sermayenin kredi olarak üyelere verilmesi ile oluşmaktadır (Koçtürk, 2006, s. 121). Kredi kooperatiflerin en çok geliştiği ülke Almanya'dır (Öksüz, 1982, s. 338). En yaygın görülme biçimi ise tarım kredi kooperatifleri şeklinde olup çiftçilere üretim sürecinde destek sağlama ve üretimi artırmak için kurulan kooperatiflerdir (Andiç, 2023, s. 8). Yapı kooperatifleri, kişilerin konut problemlerinin çözülmesi ile ilgilidir ve bu ihtiyaç ortadan kalktığında kooperatifte tasfiye olur yani yapı kooperatiflerin ömrü sınırlıdır ve daha çok işçi sendikalarına, orta ve sabit gelir gurubuna hitap etmektedir (Kazar, 2019, s. 78). Bu kooperatif türleri dışında kalan kooperatifler diğer kooperatifler sınıflamasına girmektedir. Eğitim, okul, eğlence gibi alanlarda bulunan kooperatifler diğer kooperatiflere örnek verilmektedir (Koçtürk, 2006, s. 121).

Türkiye'deki kooperatifleri bağlı oldukları hukuksal mevzuatlara göre değerlendirdiğimizde, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na tabi olanlar ve özel yasa ile kurulan kooperatifler olmak üzere ikiye ayrılır (Kazar, 2019, s. 76). Özel yasa ile kurulan kooperatif dışındaki tüm kooperatifler 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na bağlıdır ve ilgili bakanlıkça kurulurlar. Bu bakanlıklar; Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve alt kuruluşları (Ticaret İl Müdürlükleri vs.), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığıdır (Koçtürk, 2016, s. 122). Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ile Tarım Satış Kooperatifleri Ticaret Bakanlığına bağlı iken Tarım Kredi Kooperatifleri, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlıdır (Kazar, 2019, s. 78). Kooperatifler bu sınıflandırmaya göre ele alınmış olsa bile son yıllarda Kadın kooperatifleri de ayrı bir kategori olarak incelenmektedir.

1.2. Kadın Kooperatifi Kavramı ve Tarihsel Arka Planı

Dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle birçok alanda erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle kadının mağduriyetini azaltmak ve toplum içerisindeki sosyal, ekonomik konumunu güçlendirmek için kamu kurumları ve STK'lar aracılığıyla bir takım destek mekanizmaları uygulanmaktadır. Son yıllarda bu desteğin önemli bir aracı olarak kadın kooperatifleri öne çıkmaktadır (Yıldırım, 2022, s. 46). Kadınlar, kadın kooperatifleri sayesinde bir araya gelerek hem kadın birlikteliğini ve dayanışmasını artırarak daha güçlü bir şekilde seslerini duyurmakta hem de ekonomik özgürlüklerini kazanıp toplum içerisindeki konumlarını daha görünür hale getirmektedirler (Özdemir ve Yılmaz, 2011).

Kadın kooperatiflerinin herhangi bir resmi tanımı olmamakla beraber “Kadın Kooperatifler Birliği (Simurg)” kadın kooperatiflerini “ihtiyaçları ve öncelikleri temelinde hizmet geliştirmek üzere yerel kadın grupları tarafından oluşturulan yapılardır” şeklinde tanımlamaktadır (Simurg, 2015, s. 5). Duguid ve arkadaşları ise “kadınlar tarafından ve kadınlar için kurulmuş kadın kooperatifleri” şeklinde tanımlamaktadır (Duguid ve ark., 2015, s. 12). Tanımlara bakıldığında amacı itibari ile diğer kooperatiflerden farklılaştığı görülmektedir. Kadın kooperatifleri bir tür sosyal kooperatiftir yani kadın kooperatifleri ekonomik çıkar kadar, bulundukları yerin sosyal gelişimine önem veren daha çok kadınların sosyal, ekonomik gelişimlerine katkı sağlayan kooperatiflerdir (Andiç, 2023, s. 21). Kadın kooperatiflerinin bir tür sosyal kooperatif olarak görülmesinin nedeni, kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesinin yanı sıra kooperatif aracılığı ile kadınlara sosyal, sağlık vb eğitimlerin verilmesi ve sosyal anlamda güçlendirmesi ile ilgilidir. Buradan hareketle kadın kooperatifleri üslendiği sorumluluk bakımından kadınların kurup yönettiği özel bir tür olsa da yasal olarak 1163 sayılı kooperatifler kanununa tabi olarak diğer kooperatiflerden ayrılmamaktadır (Sezer, 2022, s. 48). Bununla birlikte 2012 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’nun 88. maddesi uyarınca “Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi” yayımlanmış ve kadın kooperatifleri farklı bir alanda değerlendirilmiştir (KEİG, 2018, s. 5).

Sözleşmenin 6. Maddesi kadın kooperatiflerinin diğer kooperatiflerden ayıran özelliği şu şekilde tanımlanmıştır, “kooperatifin amacı ortakların ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile ekonomik faaliyetleri kapsamında yer alan mal ve hizmet üretimi ile bunların pazarlanmasına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak, girişimlerini desteklemek, üretim becerilerini geliştirmek, böylece ortakların ekonomik menfaatlerini koruyarak sağlıklı ve

gelişmiş bir çevrede yaşamalarını sağlamaktır (Kooperatifler Kanunu, 1969, m.6).

1844'te Rochdale öncülerinin girişimleriyle kurulan kooperatif her ne kadar din, ırk ve en önemlisi de cinsiyet ayrımı gözetmese de üyelerinin hepsi erkeklerden oluştuğu bilinmektedir (Yıldırım, 2022, s. 37). Sanayi devrimi öncesi ev ekonomisinin kontrolünün erkeklerde olması nedeniyle kadınların ekonomik özgürlüğünün olmaması kooperatiflere üyelik için gerekli ücretlerini ödemelerini zorlaştırmış ve bu durum da kadınların kooperatiflere katılımını olumsuz etkilemiştir (Woodward, 2020). 19.yy'da Sanayi Devrimiyle birlikte artan iş gücü talebi nedeniyle kadınların sanayide çalışmasının önünü açmıştır ve çalışma hayatına katılan kadınlarla birlikte kooperatife katılan kadın sayısı da artış göstermiştir (Yıldırım, 2022, s. 37).

Kadın kooperatiflerinin bir tür kadın mücadelesine destek olmak ve daha güçlü organize olmak için ortaya çıktığı söylenebilir. İlk kadın kooperatif hareketi Alice Acland'ın gazetede, kadınların da bir araya gelerek kooperatif kurmaları gerektiği yönünde yazdığı yazılarıyla gündeme gelmiş ve bu sayede Alice Acland'ın liderliğinde işçi sınıfı kadınlarla birlikte Kooperatifçi Kadınlar Birliği (Loncası) kurulmuş ve bu kadınların kooperatifleşmesi için bir ilk oluşturmuştur (Mcivor, 2020). Bu birlik ekonomik boyuttan daha çok kadın hakları ve işçi kadınların yaşam koşullarının iyileştirmeye yönelik kampanyalar başta olmak üzere kadınlara oy hakkının verilmesi yönelik çalışmalar yaparken ilerleyen zamanlarda ise kadınların annelik hakları, doğum kontrolü ve kadınların sağlığa erişimine yönelik faaliyetler yürütmüştür (Yıldırım, 2022, s. 39). Kadın kooperatiflerinin bu bağlamda kadınların birçok alanda güçlenmesine katkı sağladığı söylenebilir. Kadın kooperatifçiliğinin temelinde yatan şey sömürülen kadın emeği dahilinde kadına yönelik cinsiyetçi yaklaşımlarla emeğin yok sayılması ile mücadele etmektir (Andiç, 2023, s. 17). Çünkü kadın toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı kalıplara sıkıştırılarak birçok şiddete maruz bırakılmakta, ekonomik özgürlüğü kısıtlanan ve elinden alınan kadın, erkeğe bağımlı ve muhtaç olmakta ve bu durum toplumsal cinsiyet kalıplarını daha da derinleştirmektedir (Bülbüller, 2022, s. 82)

Türkiye'de kadın kooperatiflerinin çıkış noktası, kadınların ekonomik, sosyal vb durumlarını güçlendirmektir. Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı çalışmada ise kadının iş gücüne katılımı artırmak, kadın için sosyal kültürel faaliyetler geliştirmek, kadını korumak, desteklemek, sağlıklı bir çevrede yaşamalarını sağlamak amacıyla kurulmaya başladığı belirtilmiştir (KGM, 2012, s. 27). Türkiye'de kadın kooperatif çalışmaları 1999'da Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı [KEDV] aracılığıyla başlamış olsa da ilk resmi kadın kooperatifi 2002'de İstanbul'da Bahçelievler kadın kooperatifi olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldırım, 2022, s. 66).

Kadın Emeği Değerlendirme Vakfı tarafından yayımlanan 5. Kadın Kooperatifleri Raporu'nda, kadın kooperatif hareketi şu şekilde sıralanmıştır; 2001-2004 yılları arası yoksul ve yerel kadın gruplarla örgütlenerek yoksulluğu azaltmak ve kadını güçlendirmek için kooperatif etkin bir örgütlenme biçimi olarak belirlenmekte ve ilk kadın kooperatifi kurulmaktadır. 2004'te gelindiğinde kadın kooperatif sayısı 14'e yükselmekte ve KEDV'in teşviki ile kadın kooperatifleri ilk defa bir araya gelmektedir. 2005'te ise KEDV ve Friedrich Ebert Vakfı'nın desteği ile I. Kadın Kooperatifleri Buluşması gerçekleşmekte ve bu buluşmalar tekrarlanarak 2007'de kadın kooperatiflerinin aralarındaki iletişimi geliştirmekte ve deneyim paylaşımını sağlamaktadır. Aynı zamanda uluslararası tanıtımı amacıyla kadın kooperatifleri iletişim ağı [KİA] oluşturulmaktadır. Bu ağ 2014 de SİMURG adıyla bilinen kadın kooperatifler birliğine dönüşmektedir (KEDV, 2021). Kadın kooperatifçiliğinin bu süreçte önemli bir ivme kazandığı söylenebilir. 2012-2016 yıllarını kapsayan Türkiye kooperatifçilik stratejisi ve eylem planında kadın kooperatiflerine ayrı bir önem vermiş ve kadın kooperatiflerini ilgilendiren kısımda “kadın emeğinin ekonomik bir karşılığının olması ve kadınların kooperatif bünyesinde dayanışma ve iş birliği içinde faaliyetler yürütecektir” eylemi belirtilmiş ve sonrasında “Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (Kadın-KOOP)” hayata geçirilmiştir (Erdoğan, 2022, s. 47).

Yapılan düzenlemeler, destek ve teşvikler kadın kooperatiflerinin sayılarını her geçen gün artırmaktadır (Karakuş, 2022, s. 249). Birçok alanda faaliyet gösteren kadın kooperatifleri, 5 tür de kategorileştirildiği görülmektedir. Bir sonraki bölümde kadın kooperatif türlerine değinilecektir.

1.2.1. Kadın Kooperatif Türleri

Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi 6.maddesi kadın kooperatifi faaliyet alanlarını şu şekilde belirtmiştir,

“Ortaklarının ve ortağı olmayan kadınlar için dikiş, nakış, keçe yapımı, seramik ve cam yapımı, el ürünleri tasarımı, moda tasarımı, takı tasarımı, ev yemekleri ve unlu gıda yapımı, pasta, çikolata yapımı ve süslemeciliği gibi üretime yönelik beceri kursları açar. Bitkisel ve hayvansal mahsulleri üretim, değerlendirme, işleme, muhafaza ve pazarlama ile ilgili her türlü fonksiyonları yerine getirmek için gerekli çalışmaları yapar ve yaptırır. Tarım ve hayvancılıkta her türlü verimliliği artırıcı tedbir alır. Bitki, hayvan, orman, su, arıcılık, meyvecilik, bağcılık, sebzeçilik, çiçekçilik ve diğer ürünlerin verimli bir şekilde yetiştirmesi ile ilgili teknik faaliyetlerde bulunur. Ortakları için okuma-yazma, bilgisayar, girişimcilik, liderlik, mahalle anneliği, eticaret, yabancı dil, çevre düzenleme, müzik, sanat, zanaat, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, halk sağlığı, kadın hakları ve yaşam kalitelerini iyileştirmeye yönelik çeşitli eğitim programları düzenler, bu konularda kurs ve

mesleki eğitim programlarına yönelik uygulama atölyeleri açar. Ortaklarının üretimleri ile seramik, cam, keçe, kumaş, gıda ve her türlü el yapımı hediyeelik eşya ürünlerini satın alır, pazarlar ya da pazarlanmasını sağlar, yiyecek-içecek servisi (catering) hizmeti verir. Ortaklarının 0-6 yaş grubu çocuklarının bakımı ve eğitimi için mahalle yuvaları, çocuk oyun odaları açar, işletir. Çocukların sağlığı, gelişimi ve bakımı için sağlık üniteleri, oyun ve spor alanları, kültür sanat üniteleri kurar ve işletir. Çocukların her çeşit araç, gereç, besin maddeleri ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışmalar yapar, satış yerleri açar, ürünleri tanıtır, bunların ihracat ve ithalatını yapar ya da yaptırır” (Kooperatifler Kanunu, 1969, m.6).

Ana sözleşmede kadın kooperatiflerinin ürün ve hizmetleri geleneksel çerçevede kalıp “kadın işi” diye tasvir edilen faaliyet alanlarında sınırlandırıldığı görülmektedir, bunun nedeni toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınların belli başlı alanlarda becerisinin olmamasından ve tecrübe eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım, 2022, s. 70). Örneğin tarım da en çok kadın iş gücü bulunurken tarım ve tarım kredi kooperatiflerin de çok da temsil edilmedikleri söylenebilir (Andiç, 2023, s. 18).

Kadın kooperatifleri beş farklı türde faaliyet göstermektedir. Emiroğlu (2022, s. 4) yaptığı çalışmada kadın kooperatiflerini, İşletme kooperatifleri, Küçük sanat kooperatifleri, Tüketim kooperatifleri, Üretim ve pazarlama kooperatifleri, Yayıncılık kooperatifleri olarak sınıflandırmaktadır. Pek çok alanda faaliyet gösteren kadın kooperatifleri en çok işletme kooperatifleri olarak kurulmaktadır. İşletme kooperatifleri genel olarak el sanatları, seracılık, argo-turizm ve hayvancılık gibi alanlarında kurulmaktadır (Yıldırım, 2022, ss. 71-72). Küçük sanat kooperatifleri işletme kooperatifleri kadar sık kurulan kooperatif değildir (Emiroğlu, 2022, s. 4). Küçük sanat kooperatiflerinin amacı kooperatif ana sözleşmesinde şu şekilde açıklanmaktadır “Kooperatifin amacı, ortaklarının sanat ve mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak, gerektiğinde bizzat yahut ortakları tarafından yarı mamul ya da mamul maddeler üretmek üzere tüzel kişiliği adına işletmeler, imalathaneler, tesis ve atölyeler kurarak işletilmesini sağlamak, böylece ortakların ekonomik menfaatlerinin korunmasına yardımcı olmaktır” (Kooperatifler Kanunu, 1969, madde.6). Tüketim kooperatifleri ana sözleşmede “satıcılardan ucuza alınan malların ortaklara kredili ya da peşin satması, işletmeler kurarak ortakların ihtiyaçları için üretim yapan kooperatiflerdir” (Kooperatifler Kanunu, 1969, madde.6) şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Tüketim kooperatifleri ülkemizde çok yaygın değildir (Kazar, 2019, s. 78). Kadın kooperatifleri, üretim ve pazarlama kooperatifi olarak da kurulduğu görülmektedir (Yıldırım, 2022, s. 71). Üretim ve pazarlama kooperatifinin amacı ortakların ürettiği ürünleri iyi şartlarda değerlendirmek ve ortakların menfaatlerini korumaktır. Kooperatif türlerinin yaygınlaşması üretim ve işletme gibi kooperatiflerin popülerlik kazanmasıyla birlikte üretim ve pazarlama kooperatifleri gelişme imkânı bulamamışlardır. Kooperatif türleri içerisinde örneğine az

rastlansa da kadınlar tarafından kurulan bir diğer kooperatif de Yayıncılık kooperatifidir (Özdemir ve Yılmaz, 2011, s. 74). Yayıncılık kooperatifi, üyelerinin eserlerini bastırmak ve pazarlama amacıyla kurulmaktadır.

1.2.2. Kadın Kooperatifinin Faydaları

Kadın haklarının yaygınlaşması, kadınlara yönelik ayrıcalıklı politikaların oluşturulması ve haklarının yasal güvenceler ve uluslararası anlaşmalarla korunduğu görülse de dünya çapında kadınlar şiddet, ayrımcılık, baskı, eğitimden yoksun bırakılma, sağlığa erişim gibi birçok insan hakları ihlalleri ile karşılaşmakta ve dünden bugüne erkeğin hep gerisinde kalmaktadır (Karakuş, 2022, ss. 248-249). Kadını ev içi rollere uygun gören ve bu alanda sınırlandıran toplumsal cinsiyet yargıları erkeği ise lider, ev geçiminden sorumlu kişi olarak görmektedir, bu durum kadın üzerindeki baskıyı artırmaktadır (Avcı ve Güdekli, 2018, s. 480).

Toplumsal cinsiyet kalıplarını kıran bir model olan kadın kooperatifleri kadınlara istihdam yaratarak alternatif bir ekonomik alan oluşturması gibi gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır (Bülbüller, 2022, ss. 81-82). Kadınlar toplum içerisinde erkeklere nazaran daha zor iş bulurken, kooperatif sayesinde hem kolay istihdam edilmektedirler hem de diğer işletmelere göre daha fazla lider konumuna gelmektedirler (Karakuş, 2022, s. 250). Buradan hareketle kadın kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet algısını değiştirdiği ve kadınların sosyal ve ekonomik durumlarını güçlendirdiği söylenebilir.

Kadın kooperatifleri ekonomik faaliyetlerinden daha çok kadın savunuculuğu ve kadınlara sosyal alan oluşturmaları, kadınların eğitime katkılarıyla gündeme gelmekte ve bu bakımdan kadın kooperatifleri daha çok sosyal kooperatif kategorisinde değerlendirilmektedir (Bülbüller, 2022, s. 82). Kadınlar, kadın kooperatifleri sayesinde sadece anne ve eş kimlikleri ile var olmadıklarını ortaya koymakta, para kazanıp ekonomik özgürlüğünü eline alırken aynı zamanda dayanışma ve yardımlaşma kültürü geliştirmektedir (Avşar, 2017, s. 27). Sosyal kooperatifler olarak bilinen kadın kooperatifleri kadınların becerilerini geliştirecek etkinlikler düzenlerken aynı zamanda kadınların sosyalleşmesini sağlamaktadır (Yıldırım, 2022, s. 202).

KEİG (2015) yayımladığı kılavuz da kadın kooperatiflerini kadın yoksulluğunu azaltma, istihdamını artırma ve kadınları sosyo-ekonomik hayata dahil etme gibi hedefler belirlemiştir (KEİG, 2015, s. 7). Bir başka çalışmada, Türkiye’de 101 kadın kooperatifi ile yaptığı çalışmada kadın kooperatiflerinin kurulma nedenleri, Kadınlara iş sağlamak,

Kadınları sosyal açıdan güçlendirmek, Kadınların ortak sorunlarına çözüm bulmak, Çocuk bakım hizmetleri sağlamak (kreş), Ortakların örgütlenmesini ve güçlenmesini sağlamak, Topluma hizmet sağlamak, Topluma ürün sağlamak şeklinde sıralamaktadır (Duguid, vd, 2015, s. 45). Bu bakımdan kadın kooperatifleri ister topluma yarar sağlama olsun ister istihdam oluşturma olsun isterse üretim amacıyla kurulmuş olsun en önemli fayda kadınlara dayanışma ve etkileşim ortamı sağlamasıdır (Emiroğlu, 2022, s. 5). Genel olarak kadın kooperatifleri, ekonomik bağımsızlığı olmayan, sosyal faaliyetlere katılımı zorluk yaşayan kadınları sosyal ve ekonomik olarak güçlendirmeyi hedeflemektedir (Bülbüller, 2022, s. 88).

II. BÖLÜM

2. ÇALIŞMA HAYATINDA KADININ YERİ ve KADIN ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE TOPLUMSAL CİNSİYET KURAMLARI

Toplumsal cinsiyet kavramı, literatürde biyolojik cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) olarak iki temel başlık altında ele alınmaktadır (Saygılı, 2023, s. 13). Cinsiyet, biyolojik ve anatomik özelliklerle tanımlanırken; toplumsal cinsiyet ise bu özelliklerin toplumsal ve kültürel bağlamda nasıl algılandığını ifade etmektedir (Dökmen, 2009, s. 23). Sosyal ve kültürel farklılıkların etkisiyle şekillenen bu toplumsal cinsiyet rolleri, bireyler arasında eşitsizliklerin oluşmasına neden olmaktadır (Akkaş, 2019).

Toplumsal cinsiyet yargıları kadınlara birçok sorumluluk yüklemekte; özellikle annelik ve çocuk bakımı gibi rollerin kadının temel görevleri olduğu yönünde beklentiler yaratmaktadır (Yılmaz, 2018). Bu roller kadını özel alan olarak sınırlamakta, kamusal alan olarak görülen iş yaşamından da dışlamaktadır (Saygılı, 2023). Bu durum kadınların kamusal alanda yer almasını engellemekte, karar alma mekanizmalarında temsil edilmelerini zorlaştırmakta ve birey olarak kendilerini güçsüz hissetmelerine yol açmaktadır (Akkaş, 2019).

Kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, erkeği ücretli iş gücünün parçası yaparken, kadını ücretsiz aile işçisi konumuna sokmaktadır, bu ayrım ise erkek egemen yapının sürdürülmesine katkı sağlamakta ve kadını sistematik olarak güçsüzleştirmektedir (Saygılı, 2023, s. 1). Toplumsal cinsiyet yargıları nedeniyle kadınlar; sağlık, eğitim, istihdam başta olmak üzere hemen tüm alanlarda erkeklerin gerisinde kalmakta, özellikle iş gücüne katılımı bu eşitsizlik belirgin şekilde görülmektedir (Vatandaş, 2011). Kadının görünmeyen ev içi emeğinin ekonomik olarak değersizleştirilmesi ve kendisine yüklenen bakım sorumlulukları nedeniyle kamusal alandan dışlanması kadınları, yoksulluk ve ayrımcılıkla karşı karşıya bırakmaktadır (Yılmaz, 2018). Kadınların ücretli iş gücüne katılımı, özellikle Sanayi Devrimiyle birlikte belirgin bir artış göstermiştir (Makal, 2001). Bu dönemde kadınlar, düşük ücretli ve genellikle nitelik gerektirmeyen işlerde yoğun olarak istihdam edilmiştir (Sağlık ve Çelik, 2018). Devrim öncesi, kadınlar tarımda ya da ev ortamındaki küçük üretim alanlarında çalışmakta iken; fabrikalaşmayla birlikte artan iş gücü ihtiyacı, kadınları da ücretli iş gücüne dahil etmiştir (Makal, 2001, s. 118; Saygılı, 2023, s. 28). Ancak kadınlar bu süreçte uzun çalışma saatleri, düşük ücret ve ağır koşullar gibi sorunlarla da karşılaşmış; ev işleriyle birlikte çift yönlü sömürüye maruz kalmışlardır (Koç,

2012; Taş, 2016).

Kadınların sanayide istihdamı savaş dönemlerinde daha da artmıştır (Makal, 2001). Erkeklerin cephede olması, kadınların sanayi üretimine dahil olmasını zorunlu kılmıştır (Erol, 2015). Ancak savaş sonrası ekonomik krizler nedeniyle kadınlar, erkeklerin tekrar dönmesi nedeniyle, yeniden iş gücünden dışlanmış ve tekrar özel alana hapsolmuşlardır (Yılmaz ve ark., 2008). Kadınların istihdam alanlarına bakıldığında daha çok hizmet sektöründe yoğunlaştıkları görülmektedir, bu durum ise kadınlara “uygun” görülen işlerin toplumsal cinsiyet normlarına göre şekillendiğini ve cinsiyetçi iş bölümü anlayışının sürekli yeniden üretildiğini göstermektedir (Saygılı, 2023, s. 28)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2024 verilerine göre, nüfusun %49,98 ini kadınlar, %50,02’sini erkeklerden oluşturmaktadır (TÜİK, 2024). Hane Halkı İşgücü Araştırması sonuçlarına göre 2023 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun istihdam oranı %49,5 iken bu oran kadınlarda %32,5, erkeklerde ise %66,9 olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2024). Bu istatistiklerden hareketle geçmişte olduğu gibi günümüzde de kadınlar çalışma hayatına katılımında erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Aşağıdaki Tablo 1’de görüldüğü gibi, Türkiye’ de sektöre göre iş gücüne kalıtım istatistikleri cinsiyete göre farklılaşmaktadır.

Tablo 1. Sektöre Göre İstihdam Edilenlerin Cinsiyet Dağılımı

Sektör	Erkek	Kadın
Tarım	13	18,7
Sanayi	23,3	17
İnşaat	8,9	1
Hizmet	54,9	63,3
Toplam	%100	%100

Kaynak. TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2024

Sektörel bazda değerlendirildiğinde kadınların en çok hizmet ve tarım sektörlerinde, en az ise inşaat sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Hizmet sektöründe temizlik, hasta bakımı, kreş gibi işler kadınların yoğunlaştığı alanlardır. Bu durum, toplumsal olarak bazı mesleklerin “kadın işi”, bazılarının ise “erkek işi” olarak etiketlenmesine neden olmaktadır (Bulut ve Başfıncı, 2021, s. 328).

Toplumsal cinsiyet rolleri ve geleneksel iş bölümü anlayışı, kadını kamusal alandan uzaklaştırmakta, ev işleri ve çocuk bakımını kadının temel sorumluluğu olarak tanımlamaktadır (Özçatal, 2011). Türkiye’de çalışma koşullarının kadınlara uygun olmaması ve çocuk bakım hizmetlerinin pahalı olması da kadınların iş yaşamına katılımını zorlaştırmaktadır (Saygılı, 2023, s. 30). Dolayısıyla kadınlar kendilerine yüklenen bakım sorumlulukları ve bu sorumluluklarla mücadele edecek mekanizmaların eksikliği/yokluğu nedeniyle işgücü piyasasına giriş ve istihdam edilme konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır.

Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların karşılaştığı yapısal ayrımcılıkların giderilmesi amacıyla birçok ülkede, özellikle de Türkiye’de anayasal düzeyde çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Anayasa’nın 10. maddesine 2004 yılında “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” hükmü eklenmiş; 2010’da ise “...bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” ifadesiyle güçlendirilmiştir (Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2018). Ayrıca 4857 sayılı İş Kanunu’nun “Eşit davranma ilkesi” başlığını taşıyan 5. Maddesi şu şekilde düzenlenmiştir, “İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep benzeri sebeplere dayalı ayrım yapılamaz.” (Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2018).

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024–2028) çerçevesinde kadınların toplumda daha güçlü bir şekilde var olabilmesi için çeşitli hedefler belirlenmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır,

- ✓ Kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel hayata eşit katılımı sağlanacak; eşit işe eşit ücret ilkesi benimsenecektir.
- ✓ Eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarında kadınların temsili artırılacaktır.
- ✓ Kamu, özel sektör ve sivil toplum iş birliğiyle kadın istihdamını destekleyen modeller geliştirilecektir.
- ✓ Kadınların iş gücüne katılımını artıracak programlar (girişimcilik, finansal okuryazarlık dijital beceriler vb) yaygınlaştırılacaktır.
- ✓ Medya kadınlara yönelik olumlu tutum geliştirilmesi desteklenecek; olumsuz içeriklerle mücadele edilecektir.
- ✓ Başta kırsal bölgelerde yaşayan genç kadınlar olmak üzere kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımı desteklenecektir. (Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2024–2028, 2024)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) koordinasyonunda ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla yürütülecek Eylem Planı 12. Kalkınma Planı hedefleri doğrultusunda

oluşturulmuş ve uygulamaya koyulmuştur (Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2024–2028, 2024).

2.1. Kadın Örgütlenmesi Bağlamında Feminist Kuram

Örgütlenme, ortak sorunları paylaşan bireylerin bu sorunlara çözüm bulmak amacıyla bir araya gelmesi olarak tanımlanır (Kasap, 2019, s. 17). Toplumda hak ihlallerinin yoğunlaştığı, temel özgürlüklerin sınırlandığı ve ayrımcılığın yapılaşlaştığı dönemlerde, bireylerin bu olumsuzluklara karşı mücadele etme eğilimi olarak örgütlenme, önemli bir araçtır (Akkaya, 1998). Bu çerçevede, özellikle kadın örgütlenmeleri, genellikle sosyal ve politik kriz dönemlerinde ortaya çıkmakta ve bu örgütlenmeler, eşitliğin tesisi açısından önemli bir rol üstlenmektedir (Taş, 2016). Kadın hareketlerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, toplumsal hayata katılım talebiyle başlayan hak mücadelesinin, Sanayi Devrimi sonrasında çalışma koşulları, eğitim, sağlık, kimlik edinme, seçme ve seçilme hakkı gibi pek çok alanda yürütüldüğü gözlemlenmektedir (Taş, 2016). Kadınların kolektif olarak hak talebinde bulunmaları, yalnızca bireysel kazanımlar açısından değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görünür kılınması ve bu eşitsizliklere karşı sürdürülebilir mücadele pratiklerinin geliştirilmesi açısından da önemli bir tarihsel süreçtir (Berkday, 2004; Kandiyoti, 1987).

Kadınların 19. Yüzyılın sonlarında belirginleşen temel haklar alanındaki talepleri; seçme ve seçilme, çalışma, eğitim alma, mülkiyet edinme gibi alanları da kapsayacak şekilde örgütlenmelerine zemin hazırlamış ve bu süreçte feminizm önemli bir düşünsel dayanak olmuştur (Çakır, 1996). Feminizm, cinsiyet ayrımcılığına, kadının ötekileştirilmesine, yok sayılmasına ve emeğinin değersizleştirilmesine karşı çıkan bir yaklaşımdır (Yörük, 2009). Taş'a (2016, s. 165) göre feminizm, kadın ile erkek arasındaki sosyo-kültürel, ekonomik, siyasal ve toplumsal her türlü eşitsizliği reddeden; bu alanlarda cinsiyetler arasında eşit statü, hak, özgürlük ve imkânlar tanınmasını savunan bir düşünce biçimidir. Bu bağlamda feminizm, kadınların toplumsal konumlarını iyileştirmek amacıyla bilinçli şekilde örgütlenme girişimi olarak da değerlendirilmektedir (Yörük, 2009, s. 63).

Kadın hareketinin bir ürünü olarak feminizmin ortaya çıkış nedeni, kadınların erkeklere kıyasla daha az hakka sahip olması ve toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda çeşitli kısıtlamalara maruz kalmaları olarak değerlendirilmektedir (Taş, 2016). 19. yüzyılda yaşanan tarihsel dönüşümler ve milliyetçilik hareketleri sonucunda monarşik yönetim biçimlerinden demokratik sistemlere geçiş süreci yaşanmış; ancak bu süreçte oy kullanma

hakkı yalnızca erkeklere tanınmıştır (Offen, 2000). Sanayi Devrimi ile birlikte kadınlar önce iş yaşamının dışında bırakılmış, daha sonra ise iş gücüne katıldıklarında ağır ve güvencesiz çalışma koşullarıyla karşı karşıya kalmışlardır (Makal, 2010). Tüm bu gelişmeler, feminist hareketin doğuşunda ve gelişiminde belirleyici olmuştur (Offen, 2000). Feminist hareket, kadınların oy hakkı elde etmesinde ve eğitimde eşit fırsatlara erişmelerinde önemli rol oynamıştır (Berkday, 2003).

Kadınların karşı karşıya kaldıkları toplumsal eşitsizliklerin temel nedenlerinden biri, ekonomik bağımsızlığa sahip olamamalarıdır (Yıldırım, 2022). Yukarıda da belirtildiği gibi toplumsal hayatın hemen her alanında erkeklerin gerisinde kalan ve özellikle çalışma hayatında yeterince yer alamayan kadınların bu geri bırakılma hali ile mücadele etmek için alternatif ekonomik modeller önemli birer araçtır. Bu noktada kooperatifler ilk akla gelen araçlardan birisidir. Kadınların ekonomik olarak güçlenmelerine katkı sağlayan önemli araçlardan biri olan kadın kooperatifleri, aynı zamanda feminist mücadele bağlamında da etkili bir örgütlenme modeli sunmaktadır (Ecevit ve Karkıner, 2012).

Kooperatifler aracılığıyla örgütlenen kadınlar, ekonomik olarak bağımsızlaşırken aynı zamanda toplumsal dayanışma pratiklerini de hayata geçirme imkânı bulmaktadır (Andiç, 2023). İşgücü piyasasından dışlanan ya da sistematik biçimde geri bırakılan kadınlar için demokratik katılım ilkelerinin ön planda olduğu kooperatif yapılanmaları bir fırsat olarak belirmektedir (Yıldırım, 2022). Bu durum, kadın kooperatiflerinin hem ekonomik hem de sosyal açıdan önemli mücadele biçimleri olmalarını sağlamaktadır. Bununla birlikte kadınların bu mücadele araçlarını kullanmaları ve kooperatiflerden beklenen faydayı elde etmeleri birbiriyle ilişkili birçok değişkene bağlıdır. Kadınların işgücü piyasasına girişinin önündeki ekonomik, toplumsal ve kültürel engeller, kadın kooperatifçiliğini de benzer şekilde doğrudan etkilemektedir. Buna rağmen bu engeller mücadele ederek sürdürülebilir kooperatifler kuran örnekler sınırlı da olsa mevcuttur. Bunlardan Simurg ve Amargi gibi kadın kooperatifleri, kadın mücadelesi açısından güçlü ve örnek teşkil eden birer örgütlenme biçimi sunmaktadır (Andiç, 2023). Son yıllarda kadınların, kooperatif yapıları altında artan bir ivmeyle örgütlenmeye başladıkları ve bu yapılar aracılığıyla seslerini daha güçlü biçimde duyurabildikleri gözlemlenmektedir (Yıldırım, 2022).

2.2. Kadın Kooperatifleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Toplumsal normların dışına çıkmayı destekleyen kurumsal yapılardan biri kadın kooperatifleridir. Feminist kuram çerçevesinde kadın kooperatifleri; toplumsal cinsiyet

eşitliği, ekonomik bağımsızlık ve kadınların güçlenmesi gibi hedeflere katkı sağlayan önemli örgütlenme biçimleridir (Andiç, 2023; Yıldırım, 2021). Nancy Fraser’a göre, ekonomik adalet toplumsal cinsiyet eşitliğinden ayrı düşünülemez; adalet ancak yeniden dağıtım ve tanınmanın bir arada sağlanmasıyla mümkün olur (Fraser, 2009). Kadın kooperatiflerinin kadınlar açısından ekonomik güçlenme, iş-yaşam dengesinin yeniden tanımlanması, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüştürülmesi ve dayanışma ve kolektif güç bağlamında ele alınması mümkündür.

a. Ekonomik Güçlenme

Kadın kooperatifleri, kadınların kolektif üretim süreçlerine katılımını teşvik ederek ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlar (Yıldırım, 2022). Bu kolektif yapılanmalar, aynı zamanda kapitalist sistemin kadın emeğine yönelik dışlayıcı yapısına alternatif oluşturur (Andiç, 2023).

b. İş ve Yaşam Dengesinin Yeniden Tanımlanması

Kooperatiflerdeki esnek çalışma koşulları ve katılımcı karar alma mekanizmaları, kadınların iş ve özel yaşamlarını dengelemesine olanak tanımaktadır (Karakuş, 2022). Bu durum, feminist kuramda kadının yeniden üretim emeğinin görünür kılınması çerçevesinde değerlendirilebilir.

c. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Dönüştürülmesi

Kooperatifler, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği değil, dönüştürüldüğü alanlar olarak feminist analiz açısından önemlidir (Karakuş, 2022; Fraser, 2009). Kadınların liderlik, karar alma ve üretim süreçlerinde aktif rol üstlenmesi, geleneksel cinsiyet normlarına karşı bir direniş biçimi olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2022).

d. Dayanışma ve Kolektif Güç

Kadın kooperatifleri, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik bir dayanışma alanı yaratır. Bu yapılar, patriyarkal sistemin atomize edici etkisine karşı kolektif mücadeleyi teşvik eder (Erdoğan, 2022). Feminist kuramlar, bu kolektivite biçimlerini “karşı-hegemonik örgütlenme” olarak değerlendirir (Andiç, 2023).

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Derin ve uzun bir geçmişi olan pozitivism paradigması ve bununla beraber kendine yer bulan nicel araştırma yöntemleri sosyal bilimler için her zaman çözüm alanı olamadığından nitel araştırma yöntemleri varlığını göstermektedir (Aydın, 2018, s. 2). Bu tezin konusu olan kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu, kadınların kooperatif kurma eğilimlerini ve karşılaştıkları sorunları inceleyen bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırma yöntemi, insan merkezli olup insan deneyimlerini sosyal olayları anlama ve anlamlandırmaya yönelik bilgiler vermektedir (Şimşek ve Alptekin, 2024). Nitel araştırma, kişilerin varsayımlarını, nelere tepki gösterdiklerini, yaşam deneyimlerinin neler olduğu, deneyimlerini nasıl yorumladığını anlamaya yardımcı olmaktadır (Aydın, 2018, s. 2). Olayları bütüncül bir yaklaşımla değerlendiren nitel araştırma yöntemi genellemeler yerine bilginin özgünlüğüne ve derinliğine önem vermektedir. Dolayısıyla (büyük) örneklem yerine (küçük) çalışma gruplarını tercih etmektedir (Baltacı, 2019, s. 369). Nitel araştırmanın ele alınan konu üzerine derin bir kavrayışa ulaşma çabası, esnek yapısı ve derinlemesine keşif yapma olanağı sağlaması bu çalışmada yöntem olarak seçilmesine neden olmuştur. Bu çalışmada kadın kooperatiflerinin mevcut durumu, kuruluş ve devam eden süreçte karşılaştıkları sorunlar, yaşadıkları deneyimlerin derinlemesine incelenmesi için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın verileri, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan kadın kooperatif üyesi bireylerle yüz yüze ve çevrimiçi yapılan görüşmelerle elde edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yönteminde yaygın olarak 5 farklı desen kullanılmaktadır. Bunlar; anlatı, etnografi, kuram oluşturma, durum çalışması ve fenomenolojidir (Creswell, 2017, s. 187). Fenomonolojik desen, farklı insanların deneyimlediği olay ve olguları inceler ve insanların olayları nasıl anladığı ve anlamlandırıdığını, olaylara karşı verdiği tepkileri ortaya koymaya çalışmaktadır (Yalçın, 2022, s. 217). Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden yorumlayıcı fenomenolojik desen kullanılmıştır. Yorumlayıcı fenomenolojik desen, insan merkezli olup yaşanan olay ve olguları ele alır ve ele aldığı fenomeni inceler aynı zamanda kişilerin yaşadığı deneyimlerde neyin nelerin, nasıl sebep olduğu sorusunu araştırır (Yalçın, 2022, s. 219). Nitel araştırmalarda araştırmacı araştırmanın tüm sürecine dahil olup araştırma

sürecini etkilediği gibi araştırma sürecinden de etkilenmekte olduğu için yapılan çalışmanın, araştırmacının algı ve deneyimlerinden bağımsız olmadığı kabul edilmektedir (Tutar, 2023, s. 377). Çalışmada kooperatif üyesi ve yöneticisi ile yaşadıkları kooperatifçilik deneyimleri konusunda kadın kooperatifçiliği fenomenine odaklanarak kadın kooperatiflerin kooperatifçilik deneyimleri incelenmektedir.

3.2. Çalışma Grubu

Nitel araştırmalarda üzerine yoğunlaşan konuya ya da olaya karşı derin bir analiz yapmayı hedefler bu nedenle de büyük guruplar yerine küçük örneklem gurupları tercih eder (Özdemir, 2010, s. 334). Örnekleme yöntemleri amaçlı örneklem ve olasılıklı örneklem yöntemi olarak ikiye ayrılmaktadır ve nitel araştırmalarda en çok tercih edilen amaçlı örneklem yöntemidir (Karataş, 2015, s. 71). Amaçlı örnekleme yönteminin tercih edilmesinin nedeni araştırmacının gözlem ve deneyimlerinden hareketle araştırmaya araştırmacının amacına katkı sağlayacak grubun veya bireylerin seçilmesine olanak tanınmasıdır (Saral, 2024, s. 34).

Bu çalışmada amaçlı örneklem yöntemini kullanılmıştır. Doğu Karadeniz’de kurulan kadın kooperatifleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu kadınlara erişim sağlamak için öncelikle Doğu Karadeniz’i kapsayan Artvin, Bayburt, Giresun, Trabzon, Gümüşhane ve Rize illerindeki ticaret il müdürlüklerinden mail yoluyla, bazılarına bizzat müracaat ile illerinde bulunan kadın kooperatif listesi talep edilmiştir. Sadece Artvin ticaret il müdürlüğü yapılan görüşmelere dönüş sağlamamıştır. Bu ildeki ulaşılan bir kadın kooperatifine ilçede bulunan bir esnaf yardımı ile ulaşılmıştır. Artvin de ki kooperatif sayısı net belli değildir. Bu illerde toplam 48 kadın kooperatifi varlığı tespit edilmiştir.

İl müdürlüklerinin paylaştığı listelerde kişisel verilerin korunması kanunu kapsamında kooperatif iletişim bilgileri paylaşılmamıştır. Bu kişilere sosyal medya üzerinden ve faaliyet gösterdikleri yerlerdeki haber kaynaklarından erişim sağlanmaya çalışılmıştır. Toplam 23 kadın kooperatifine ulaşılmıştır. Bu kooperatiflerin beş tanesi ön görüşmede görüşmeye katılacaklarını söyleyip daha sonra kendileri ile iletişim kurulamamıştır. Bu nedenle toplamda 18 kadın kooperatifi ile görüşülmüştür. Bu kooperatiflerden üçü ile kooperatif dışında başka bir meslekleri olmaları ve bu yüzden yoğun çalışmaları sebebiyle telefon aracılığıyla görüşme gerçekleştirilmiş; iki kadın kooperatifi yöneticisi ile yapılan çevrimiçi görüşmede kadınlar tesettürlerinin uygun olmadığını belirterek sadece ses kaydı almaya izin vermişlerdir. Dolayısıyla beş kadın kooperatif ile çevrimiçi görüşme yapılmış; yedi kadın kooperatifile

ise bulundukları ortamlarda yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Yüz yüze görüşme gerçekleştirilen kişilerden birisi, kooperatifin resmi yönetici olan eşinin yanında hazır bulunan ve fiili olarak kooperatifin yönetimini üstlenmiş (gayri resmi kooperatif başkanı) ve aynı zamanda kooperatifin üyesi de olan erkektir. Yüz yüze gerçekleşen görüşmelerden birisinde kooperatif başkanı, dört üye birlikte katılmış ve üyeler de ara ara görüşmeye dahil olmuştur. Çalışma grubunu oluşturan bu katılımcılar, K1, K2, K3 ..., K18 olarak kodlanmıştır.

3.3. Verilerin Toplanması

Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi olmak üzere üç veri toplama tekniği kullanılmaktadır (Karataş, 2015). Gözlem tekniği belli bir ortam veya belirlenmiş kurum veya mekanlarda araştırma konusu olan katılımcıların tutum ve davranışlarını gözlemlemek için kullanılan tekniktir (Baltacı, 2019, s. 376). Doküman analizi ise, görüşme ve gözlem olmadan yapılacak çalışma ile ilgili bilgilerin yer aldığı yazılı belgelerin analizi ile gerçekleşen veri toplama tekniğidir (Karataş, 2015).

Nitel araştırmalarda görüşme tekniği, çalışmacıya kapsamlı bilgi vermesi ve uygulamanın kolay olması nedeniyle en yaygın olarak kullanılan veri toplama tekniğidir (Saral, 2024, s.39). Görüşme tekniği araştırma örneğine dahil olan kişilerin araştırma konusu kapsamında duygu ve düşüncelerini, tecrübelerini dürüst ve rahatça açıklayabildikleri bir veri toplama tekniğidir (Baltacı, 2019, s. 371). Görüşme esnasında araştırmacının kullandığı formlar araştırmanın niteliğine göre, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış şeklindedir (Karataş, 2015). Yapılandırılmış görüşmede hazırlanan kapalı uçlu sorulardan kişinin birini seçerek yanıt vermesi şeklinde oluşur ve tüm katılımcılara aynı sorular yönlendirilerek bilgi toplanır fakat bu teknikte derinlemesine bilgi toplamak mümkün değildir (Karahan ve arkadaşları, 2022, s. 89). Yapılandırılmamış görüşme tekniği ise konuşma esnasında kendiliğinden gelişen, araştırmacının konuya hakim olmadığı durumlarda araştırmacıya ve görüşmeciye esneklik sağlayan sohbete benzer görüşme tekniğidir (Karahan ve arkadaşları, 2022, s. 89). Nitel araştırmalarda en çok kullanılan teknik olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ise, hazırlanan esnek yapıdaki soru formatı ile sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunmakta ve katılımcıların konu hakkındaki görüşlerinin derinlemesine inceleme fırsatı sağlamaktadır (Türnüklü, 2000, s. 546).

Yarı yapılandırılmış görüşme ile konuyla ilgili önceden hazırlanmış esnek yapıda, açık uçlu sorularla görüşmecinin yanıtlarının genişletilmesi, görüşmecilerin yönlendirilmeden

özgür yanıtlar alınması sağlanmaya çalışılmakta, bu sayede yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşmecilerin deneyimleri ve bakış açıları hakkında derinlemesine bilgi sağlanmasını mümkün kılmaktadır (Karahana ve arkadaşları, 2022, s. 89).

Bu çalışmada, çalışmanın konusu doğrultusunda literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taramasında önceki çalışmaların görüşme formları incelenmiş ve alanında uzman iki akademisyenin görüşleri alınarak görüşme formu hazırlanmıştır. İki kadın kooperatifi ile pilot uygulama gerçekleştirilmiş ve formun çalışmanın amacı doğrultusunda yeniden değerlendirilerek son hali oluşturulmuştur. Hazırlanan bu form da 5 adet demografik bilgi, 3 adet kooperatif ile ilgili bilgi içeren sorular, 5 adet üyelikle ilgili sorular, 3 adet kooperatif mekanı ile ilgili sorular, geri kalan 24 soru ise kooperatif ile ilgili katılımcıların kişisel deneyimleri hakkında bilgi veren soruları oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın veri toplama süreci 08.07.2024 ile 21.01.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yedi katılımcı ile bulundukları mekanlarda yüz yüze görüşme gerçekleştirilirken, diğer katılımcılar ile çevrimiçi platformlar aracılığıyla görüntülü görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler ortalama 40 dk, toplamda ise 740 dk sürmüştür. Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı kendini tanıtmış, çalışmanın amacı, etik kuralları, görüşmenin tahmini süresi, katılımın gönüllülük esasına göre gerçekleştirildiği ve diledikleri zaman ise çalışmadan ayrılacakları belirtilmiştir. Görüşmelere başlamadan önce ses ve görüntü istenmiş, görüntü kaydına izin vermeyen katılımcılardan sadece ses kaydı, diğer katılımcılardan ses ve görüntü kaydı alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, çalışma sonucu elde edilen veriler ile alakalı açıklamalar geliştirmek için yapılan sınıflandırma ve yorumlama sürecin ifade etmektedir (Çelik vd., 2020, s. 380). Nitel araştırmalarda verileri analiz etmek için betimsel ve içerik analizi kullanılmaktadır (Saral, 2024, s. 41). Genellikle yazılı ve görsel verilerin analizinde kullanılan içerik analizi, verilerin sistematik tanımlanması amacıyla temalar, kategoriler ve kodlar oluşturarak analiz edilmesine imkan vermektedir (Karahana ve ark, 2022, s. 93). İçerik analizi araştırılan olayın köklerine inmeyi amaçlayan kodlamaya dayanan bir analiz yöntemidir (Baltacı, 2019, s. 377). Betimsel analiz ise yapılan gözlem ve görüşme sonucunda elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış şekilde okuyucuya aktarılmasıdır (Baltacı, 2019, s. 379). Betimsel analizde, katılımcıların deneyimleri ve görüşlerine göre temalar, kategoriler ve kodlar oluşturulmakta, katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar da yapılarak

bulgular derlenmekte ve araştırmacının çalışmacının kişisel deneyimleri ve öznel birikimleri ile yorumlanmaktadır (Karataş, 2015).

Bu çalışmada öncelikle ses kayıtları bilgisayar ortamında dinlenip yazılı dokümanlar haline getirilmiştir. Daha sonra bilgisayar ortamında oluşturulan bu belgeler içerisindeki veriler, analiz edilerek daha küçük parçalara ayrılmış ve bu parçaların anlamlarını yansıtan kodlar verilmiştir. Kodlanan veriler incelenerek benzer kodlar bir araya getirilip kategoriler oluşturulmuş daha sonrasında temalar ortaya çıkarılmıştır.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmada geçerlilik, yapılan çalışmanın doğru ve güvenilir olduğunu göstermek için kullanılan bir kavramdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021; s. 281). Araştırmacının üzerine çalıştığı konuyu tarafsız bir şekilde değerlendirmesidir (Karataş, 2015; s. 76). Katılımcılara sorulan “bunu mu kast ettiniz?, sözlerinizden bunu mu anlamalıyım?” katılımcı teyitleri ile geçerlik artırılır (Baltacı, 2019; s. 380). Nitel çalışmalarda, çalışmanın geçerli ve güvenilir olması oldukça önemlidir (Türnüklü, 2000; s. 552).

Geçerlik kendi içinde iç geçerlik ve dış geçerlik olarak iki şekilde incelenir (Karataş, 2015). İç geçerlik, gözlemlenen olay ve olgulara ilişkin araştırmacı yorumlarının gerçek durumu yansıtip yansıtmaması, bulguların kendi içinde tutarlı olup olmaması ve bulguların teyidi için bir mekanizmanın olup olmaması gibi sorular etrafında değerlendirilmektedir (Baltacı, 2019, s. 380). Dış geçerlik ise elde edilen sonuçların benzer gruplar ve ortamlarda da geçerli olması ile alakalıdır (Karataş, 2015).

Güvenirlilik ise araştırma sonuçlarının tekrar edilebilirliği ile ilgilidir yani çalışmanın tekrarlanması halinde aynı sonucu verip vermemesi tartışılır ve insan tutum ve davranışlarının sürekli değişiklik göstermesi çalışmanın da tekrarlanmasını olanaksızlaştırmaktadır fakat güvenirliliği sağlamak çalışmada mutlak bir koşuldur (Baltacı, 2019, s. 381). Güvenirlilik kendi içinde dış güvenirlilik ve iç güvenirlilik olarak iki bağlamda değerlendirilmektedir. Dış güvenirlilik, araştırmanın tekrarlandığında aynı sonucu vermesini ifade eder ve dış güvenirliliğin sağlanması için araştırmanın açık bir şekilde raporlandırılması, görüşmecilerin ve veri kaynaklarının açık bir biçimde belirtilmiş olmalıdır (Baltacı, 2019, s. 381). İç güvenirlilik ise başka araştırmacıların aynı verileri kullanarak aynı sonuçlara ulaşip ulaşamaması ile ilgilidir, iç güvenirliliğin sağlanması için örneklemin yeterli büyüklükte seçilmesi, çalışma ortamının belirlenmesi, birden fazla araştırmacı ile konunun ele alınması, verilerin gizlenmesi ve çalışmanın tarafsız bir şekilde saklanması gerekmektedir (Karataş,

2015).

Bu çalışmada görüşme soruları hazırlanıp, hazırlanan sorularla pilot uygulama yapılmıştır. Uygulama sonuçları üzerine uzman görüşü alınmış ve görüşme soruları üzerine değerlendirilme yapılarak son hali verilmiştir. Ayrıca yapılan görüşmelerde katılımcı teyitleri alınmış ve çalışma sonunda ortaya çıkan bulguların yazılma sürecinde katılımcı görüşlerine sık sık yer verilerek araştırmanın inandırıcılığı artırılarak iç geçerlilik sağlanmıştır. Dış geçerliliği sağlamak için araştırmanın yöntemi, çalışma grubu, araştırmanın tasarımı; araştırma aracı ve son olarak da verilerin analiz süreci detaylı açıklanmıştır.

Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için yapılan görüşmeler ses kaydına alınarak veri kaybının önüne geçilmiş araştırma sürecindeki tüm detaylar açık ve anlaşılır bir şekilde raporlanmıştır. Görüşme sonucunda elde edilen bulgular olduğu gibi yansız bir şekilde aktarılmıştır. Elde edilen verilerin yorumlanmasında uzman görüşleri alınarak analizlerin doğruluğu teyit edilmiştir.

3.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada Doğu Karadeniz’de bulunan kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu analiz etmek için kadın kooperatifçiliği fenomenine odaklanılmış ve fenomenolojik desen ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışma Doğu Karadeniz’de faaliyet gösteren kadın kooperatifleri ile sınırlandırılmıştır. Görüşmelerde gerçekleşmesi zaman kısıtı, yüksek maliyet ve katılımcıların da talebi doğrultusunda çevrimiçi mecralar yoğun kullanılmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesinde kadın kooperatiflerinin 2019 yılından itibaren kurulması, çalışma grubunun 2018-2025 yılları arasında faaliyet gösteren kadın kooperatifleriyle sınırlandırılmasına neden olmuştur.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde Doğu Karadeniz illerinde bulunan kadın kooperatifleri farklı tema, kategori ve kodlar üzerinden analiz edilmektedir. Araştırmanın çalışma gurubunu oluşturan 17'si kooperatif yöneticisi olmak üzere 18 kooperatif üyesi ile yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla yapılan derinlemesine görüşmelere ilişkin bulgular sunulmuştur.

4.1. Demografik Bilgiler

Bu başlık altında araştırmaya katılan görüşmecilerin demografik bilgileri aktarılmaktadır.

Tablo 2. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Varsa Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu
K1	Kadın	52	Evli	2	Ön lisans
K2	Kadın	54	Evli	4	Ön lisans
K3	Kadın	37	Evli	4	Lise
K4	Kadın	35	Evli	-	Yüksek lisans
K5	Erkek	47	Evli	3	Lise
K6	Kadın	35	Evli	2	Lise
K7	Kadın	26	Bekar	-	Lisans
K8	Kadın	47	Evli	2	Lise
K9	Kadın	30	Evli	4	Lise
K10	Kadın	54	Evli	2	Lise
K11	Kadın	56	Bekar	-	Lise
K12	Kadın	48	Evli	2	Yükse lisans
K13	Kadın	39	Evli	-	Lisans
K14	Kadın	48	Evli	4	Lisans
K15	Kadın	43	Evli	1	Lisans
K16	Kadın	45	Evli	2	Lise
K17	Kadın	42	Evli	3	Lise
K18	Kadın	57	Evli	4	Lise

Tablo 2 incelendiğinde, görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinin yaşlarının 26 ile 57 aralığında olduğu görülmektedir. Ayrıca sadece birinin 30 yaş altında olduğu, beşinin 40 yaş altında olduğu ve geriye kalan 12'sinin de 40 yaş üstünde olduğu görülmektedir. Yine Tablo'ya kadınların medeni durumu açısından bakıldığında 16 kadının evli ve 2 kadının da bekar olduğu görülmektedir. Tablo'ya çocuk sayısı açısından bakıldığında, en fazla çocuk sayısı dördttür. Dört çocuğu olan katılımcı sayısı beş, üç çocuğu olan katılımcı sayısı iki, iki çocuğu olan katılımcı sayısı altı ve bir çocuğu olan katılımcı sayısı da birdir. Çocuk sahibi

olmayan kadın kooperatif üyesi dördtür. Son olarak Tablo'ya göre görüşme yapılan kooperatif üyelerinin eğitim durumlarında ilk sırayı 10 katılımcı ile lise almaktadır. Katılımcılardan dördü lisans, ikisi önlisans ve ikisi de yüksek lisans mezunudur.

4.2. Kooperatiflere İlişkin Bilgiler

Bu başlık altında kooperatiflerin il bazında dağılımı, kuruluş yılı ve faaliyet alanı hakkında bilgi verilecektir.

Tablo 3. Katılımcıların Üye Olduğu Kadın Kooperatiflerine İlişkin Bilgiler

İl	Kooperatif Adı	Kuruluş Yılı	Faaliyet Alanı
Bayburt	Kooperatif 1 (K1)	2023	Gıda
Rize	Kooperatif 2 (K2)	2021	Gıda, Hediyeelik eşya ve Tekstil
Trabzon	Kooperatif 3 (K3)	2021	Gıda ve El sanatları
Trabzon	Kooperatif 4 (K4)	2023	El sanatları
Rize	Kooperatif 5 (K5)	2020	Gıda
Artvin	Kooperatif 6 (K6)	2021	Gıda
Rize	Kooperatif 7 (K7)	2023	Gıda
Rize	Kooperatif 8 (K8)	2024	Hediyeelik eşya ve El sanatları
Giresun	Kooperatif 9 (K9)	2019	Gıda
Giresun	Kooperatif 10 (K10)	2022	Gıda
Gümüşhane	Kooperatif 11 (K11)	2020	Gıda
Rize	Kooperatif 12 (K12)	2021	Tekstil
Rize	Kooperatif 13 (K13)	2021	El sanatları
Trabzon	Kooperatif 14 (K14)	2021	Tekstil ve El sanatları
Trabzon	Kooperatif 15 (K15)	2020	Gıda, El sanatları ve Hediyeelik eşya
Giresun	Kooperatif 16 (K16)	2021	Tekstil
Trabzon	Kooperatif 17 (K17)	2024	El sanatları
Gümüşhane	Kooperatif 18 (K18)	2024	Gıda ve Tekstil

Tablo 3 incelendiğinde Trabzon ilinden beş, Rize ilinden altı, Giresun ilinden üç, Gümüşhane ilinden iki, Artvin ilinden bir ve Bayburt ilinden bir kadın kooperatifine ulaşıldığı görülmektedir. Sahaya yakınlığı ve ulaşımın kolay olması nedeniyle en fazla erişim sağlanan kadın kooperatifi Rize'dedir. Görüşmeler kendini tekrar etmeye başladığında, bir başka ifadeyle aynı ya da benzer cevaplar alınmaya başladığında görüşmeler sonlandırılmıştır. Tablo'ya kooperatiflerin kuruluş yılları açısından bakıldığında, 2019-2024 yılları arasında kuruldukları görülmektedir. Tabloya göre kooperatiflerin faaliyet alanları, gıda, tekstil, hediyeelik eşya ve el sanatlarıdır. Tek bir alanda faaliyet gösteren kadın

kooperatifi sayısı, 12'dir. Bunların yedi tanesi gıda alanında, üç tanesi el sanatları alanında ve iki tanesi de tekstil alanında faaliyet göstermektedir. Birden fazla alanda faaliyet gösteren kadın kooperatifi sayısı ise altıdır. Bunlardan dördü iki alanda faaliyet gösterirken, diğer ikisi de üç alanda faaliyet göstermektedir. Son olarak birden fazla alanda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinden dördünde gıda üretimi mevcuttur.

Kurulan kadın kooperatiflerinin kuruluş motivasyonları ise Tablo 4' de aktarılmaktadır.

Tablo 4. Kadın Kooperatiflerinin Kurulma Biçimi

Kurulma Biçimi	Sayı
Üyeler tarafından bağımsız kurulan kadın kooperatifleri	3
Yönlendirme veya proje çıktısı olarak Kurulan kadın kooperatifleri	15

Tablo 4 incelendiğinde, görüşülen kadın kooperatiflerinin neredeyse tamamının kurumsal bir faaliyetin çıktısı olarak ve kurumlar tarafından yönlendirme sonucu kurulduğu görülmektedir.

4.3. Kooperatif Kurulumu

Bu başlık altında, katılımcıların kooperatif kuruluş süreçleri hakkında yaşadıkları deneyimler, kooperatif fikrinin nasıl oluştuğu ve kooperatif kurma sürecinde kimlerin etkisi/desteği olduğu aktarılacaktır.

Tablo 5. Kooperatif Kurma

Kategori	Kod
Kooperatifin kurulma nedeni	Davet (Belediye, kaymakam/vali)
	Yönlendirme (belediye, kaymakam, vali, il müdürlükleri)
	Aile işini geliştirme
	Birlikte üretmek
	Statü elde etme
	Güçlenme

Yapılan görüşmelerde kadın kooperatiflerinin bireysel istekten çok yerel yöneticiler tarafından yönlendirme ile kuruldukları belirtilmektedir. Görüşülen kadın kooperatiflerinin, Valilik, Kaymakamlık, Belediye, Ticaret Odası, Tarım İl/İlçe müdürlüğü, Ticaret İl müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler İl müdürlüğü gibi kurum ve kuruluşların ya kadınları davet ederek kurulmuş bir kooperatife üyesi olmalarını sağladıkları ya da bir kooperatif kurma konusunda yönlendirmeleri sonucunda kurulduğu görülmektedir. Gelir elde etmek amacıyla kurulan üç kooperatiften birisi, daha önce KEDEV'in desteği ile başka bir ilde kooperatif kuran ve sürdüren K15'in taşındığı bu ilde kurulmasına öncülük ettiği kooperatiftir. İkincisi, sanat alanında eğitim alan aralarında K4'ün de bulunduğu bir grup kadın tarafından kurulan fakat ironik bir biçimde kurum ve kuruluşlardan yeterince destek görmediği için zor günler yaşayan kooperatiftir. Sonuncusu ekonomik sıkıntısı olmayan ve sosyal statü elde etmek amacıyla K13 tarafından kurulan kooperatiftir.

Kendisi aynı zamanda KOSGEB'den hibe desteği alarak kendi işini kuran K1, valiliğin kendilerini çağırdığı yedi üye ile kurdukları kooperatifin öyküsünü anlatırken şu ayrıntıyı dile getirmiştir, “Vali Bey, cumhurbaşkanımızın emriyle vali beye bu talimat gelmiş. E kimler yapar? İşte K1 yapar, A yapar, B yapar, C yapar. Belli zaten”.

KOSGEB hibe desteği ile kurduğu aile işletmesini bir aile kooperatifine dönüştüren K18 süreci şu şekilde ifade etmiştir,

Kooperatif yaparken valilikten geldi bana teklif ilk. Dediler ki sen bu şekilde değil de bizim dediğimiz şekilde mesela O şekilde devam ettiler ve kooperatif kurmamı istediler. (...) Şimdi şöyle bir şey var, valiler genellikle böyle üretici kişileri çağırıyor. 6 ayda bir ya da 3 ayda bir toplantı düzenliyorlar. Toplantıda senin deneyimlerini, fikirlerini alıyorlar, kendi fikirlerini anlatıyorlar. Burada bir karara varabiliyorsun. En son zamanda diyorlar sana, bir kooperatif olarak bizim önderimizin gidip orada kuracaksın diye. Biz de bu, hatta hani kendileri arıyorlar, kaymakam beyleri kendileri bilgi buluyor. Hatta vali yardımcısıydı sanırım, o aramış bizim kaymakam. (...) Kaymakam Bey dedi ki ben dedi yardımcı olacağım dedi, kooperatifinizi kurabilirsiniz dedi.

K2, kooperatifçilik öyküsünün, devletin kadın kooperatiflerinin kurulması yönündeki söylemlerinin yerelde karşılık bulması sonucu Kaymakam ve Belediye Başkanının kendisini teşvik etmesiyle ve kurumların desteği ile başladığını şöyle ifade etmiştir,

Seneler önce belki de bundan 10 sene evvel bir kooperatif eğitimi aldım. X İşletmesi Kooperatifçilik eğitimini verdi bize (...) Aldığım an ondan önce Cumhurbaşkanımızın kadınlara destek amacıyla kooperatif kurulmasını şey yapıyordu. Televizyonlardan devamlı duyuyordum. Kadın kooperatiflerine bir destek vardı. Kadın kooperatifleri çoğalsın, kadınların iş gücü artsın. Oradan zaten bir bilgim vardı ama hep kooperatif açmak isterdim. Onun da eğitimini almak için özel bir sektör eğitim verdi böyle kadınları toplayıp kooperatifi kurdum. (...) Kaymakam Bey dedi ki bunu her kesimden alalım. Aslında şöyle mi oldu, bu Çayeli ilçesinde bir kooperatif lazımdı, bireysel değil, yöre halkı olarak, kadınlar olarak bir kooperatif kurulsun denildi. Biz de kurduk. Belediye Başkanı dükkanları tahsil etti bizi. Bazı çeşitli kuruluşlar bize yardım etti. Tarım İl Müdürlüğü, meyve kurutma makinesi projeyi yaparak biz talep olduk. Yani bazı kuruluşlar evet yardım etti bize. Zaten olmasaydı onlar bu

işi çözemerdik. Biz başarıya gidemezdik.

Uzun süre aile işletmesinde çalışan K3, üyelerini tanımadan kurdukları kooperatifin öyküsünü ve aslında kendisine gelen kooperatif kurma teklifini şu şekilde ifade etmektedir, “Organize Sanayi'den aradılar. Böyle bir kurulum olacağıyla dahil. Beni de bu kuruma eklediler. Ben de olur dedim. Gittik. Bir gün içinde kooperatif kuruldu”. Kooperatif kurma konusunda Ticaret Odası ve Belediyeden davet aldıklarını ve bu kurumların teşvik ve öncülüğü ile süreci başlattıklarını belirten K6, kooperatifçilik eğitimini Ticaret Odasının ve mekanını da belediyenin temin ettiğini söylemiştir. K6 kooperatif kurma amaçlarının güçlenme olduğunu şu şekilde dile getirmiştir, “Neden kooperatif kurduk? Birlikten kuvvet doğar diye düşündük. O yüzden de kadınların daha güçlü bir şekilde hayata nasıl söyleyeyim daha dik durabilmeleri için, daha sosyalleşebilmeleri için.” Aslında tarıma dayalı bir sektörde kendi işini kurmak isteği ile kurumlardan bilgi almak üzere yola çıkan K7, Tarım İl Müdürlüğünün teşviki ile kız kardeşleriyle bir kooperatif kurduğunu şöyle ifade etmiştir,

Aslında şöyle, ben bilmiyordum. Açıkçası onu söyleyeyim. Ben üretmek istiyordum diye İlçe Tarım'a gittim. İlçe Tarım'da Müdür Bey var. (...) Aslında ben şöyle söyleyeyim, benim aslında bir mantar projem vardı. Ben tamamen bir mantar üreticisi olmak istiyordum. O proje hala rafta duruyor. Mantar üreticisi olmak istiyordum dediğimde (...) Bey bana neden bir kadın kooperatifi kuruyorsun? İlçede bir kadın kooperatifi yok. Eğer bir kadın kooperatifi kurarsan çok daha iyi ilerlersin dedi. Aslında biz kooperatif olarak ilk mantar yola çıktık ama sonra gerçekten... Bilmiyorum, yol bizi bir noktada buraya getirdi. Aslında biz hiç bunları planlamamıştık. Yol buraya girince planımızı bu doğrultuda ilerlettik. Ve şimdi tamamen zaten kooperatif olarak mantar projesinden vazgeçtim ama benim hala mantar projem var. Bununla ilgili çalışmalarım var. Ama yani bilmiyordum ben açıkçası. Sonra hani kooperatifçilik nedir, nasıl ilerler diye tabii ki ben araştırdım.

Kendisi tarımsal üretim yapan ve sosyal medya hesaplarından bunları paylaşan K9, aralarında kendi eşinin de olduğu bir grup erkeğin eşleri için kadın kooperatifi kurmaya karar verdiklerini ve iş bölümünü de bizzat erkeklerin yaptığını şu şekilde ifade etmiştir,

Burada yine erkek kooperatifi kurmaya karar vermişler. Soğuk Fener'in erkekleri. Yine bir araya gelmişler. Sonra kimden çıktıysa bir fikir, bu defa kadın kooperatifi kurulsun. Eşlerimize bunu talep edelim demişler. Ve bu şekilde doğan bir fikir oldu. Benim de işte oradan pekmezdi, oydu buydu şeylerinden esinlenerek işte K9 bu işin başı olabilir, K9'u bu yola sürebiliriz diye o şekilde ilerleyen bir şey oldu.

Kooperatifi tarım İl Müdürlüğü teşviki ve erkek bir köy muhtarının önderliği ile kurduklarını belirten K10, hikayelerini şu şekilde özetlemiştir,

Köyümüzde bir tarım toplantısı oldu. Tarım toplantısına kadınların çok katıldığı görülmüş. Tarım İl Müdürlüğü de böyle bir proje hazırlamış Doğu Karadeniz bölgesinde soğuk yöntem, sabun yapılınsı diye. Böyle bir projeye geldiler. Kabul eder misiniz dediler. Biz de kabul ettik. Arkadaşlarla bir araya geldik. Köyümüzün muhtarının önderliğinde bir kooperatif kuralım dedik. Kooperatifi kurduk

Kendisine ait işletmesi pandemi koşullarında sorun yaşayınca Belediyenin çağrısıyla kurulan kooperatife önce üye sonra da başkan olan K11, kuruluş nedenini ve kuruluş sürecini şöyle ifade etmiştir,

Biliyorum yani biz kooperatifçiliği bilmeden girdik ama nihayetinde bir destek aldık. Belediyemiz bize güvendi, devletten destek aldık Bir işletmem vardı. Kurucu Başkan arkadaşımız da geldi. Kooperatifi kuracaklar, ben kendimi anlatayım. Kooperatifi kuracaklar, hiçbir bilğim yok kooperatif hakkında. Bir eksikleri var, bir kişi eksik. Kuramıyorlar. Ben bu şekilde kooperatife katıldım. Şöyle katıldım, hani arkadaşım girer misin, sonradan çıkabiliyorsun falan filan derken, Destek amaçlı girdim. (...) Başkanı oldum.

Kadınlara yönelik mesleki eğitim kursunun bitiminde kadınlar için kooperatif kurma çalışması başlatan belediyenin davetiyle sürece dahil olan K16, şu ifadeleri kullanmıştır,

Belediye başkanımız tabii ki bu projeyi başlatırken zemininde kooperatif kurmak da varmış. (...) Çok gerçekten büyük geniş kapsamlı bir proje. İçinde tam böyle donanımlı bir atölye kurulup ondan sonra da işte kooperatife yönelik döneriz diye bir şey yani proje gerçekten büyük bir kapsamlı bir proje olmuş.

Kooperatif kuruluşuna ilişkin diğer bir öykü, X partisinin sosyal sorumluluk projesi olarak başlayan faaliyetin kooperatif olarak devam etmesidir. Kooperatifçiliği bir sosyal sorumluluk olarak gören ve ekonomik durumu iyi olan arkadaşlarıyla birlikte üretim yapan kadınlar için bir kooperatif kurduklarını belirten K14 bunun nedeni için şunları söylemiştir,

Biz sosyal kooperatif kurduk. Bizdeki kadınlarımızdan yedi tane üretici kadın yok kurucularımız arasında. Yedi tane maddi, gücü iyi olan kadın var. Bunu yapmamızdaki sebep de şuydu, kooperatifçilik eşittir masraf demek. Bu masrafı kaldırabilecek kadınlar olması lazımdı. Eğer üretici kadınlarla ben bu işe girseydim, Üretici kadınlarla birlikte olsaydı, kadınların verdiği zulüm gelecekti. Düşünün ki her ay vergi ödüyorsunuz, üç ayda bir stübaja gidiyorsunuz, bir sürü yönetim kurumları yapıyorsunuz, genel kurulu yapıyorsunuz, hepsini ücretli yapıyorsunuz. Üreten kadın diyor ki, ben zaten bunu evde satıyorum. Veya ne kadar satabilirim kendime kar. Bir de kooperatif için, kooperatifin masrafları var. Bir de bu masraflar işte kirasıdır, elektrik suyudur, gideridir. Biz dedik ki hani gelir kaygısı olmayan kadınlarla bu işi yapalım. Elhamdulillah yedi tane arkadaşımın gelir kaygısı yok. Bugüne kadar kurmuş olduğumuz kooperatiften biz daha kendimize hiçbirimizin hesabına para yatırmadık. Biz tamamen kooperatifteki söylediğim gibi sosyal amaç kadınları iş gücü piyasasına katmak için sosyal yardım almalarını engellemek için açıkçası kooperatif oluşturduk.

Devam etmekte olan işini daha fazla devlet teşviği almak amacıyla kadın kooperatifine çeviren ve aslında kooperatifin faaliyetlerini fiili olarak yürüten K5 (erkek üye), şu ifadeleri kullanmıştır,

Kooperatif üzerinden kurmak istememizin aslında gayesi şuydu, biz kadın pozitif ayrımcılık devlet tarafında var dedik ya, kadın girişim kooperatifi ne? Devletten bir destek alalım. Çünkü makineleşme yapmanız gerekiyor. Doğum testinde bir makineleşme olması gerekiyor. Maliyeti var. Bu maliyet anlamında devletten destek alırız diye umut ettik.

K8, yaşadıkları yerdeki belediyenin yürüttüğü kültür projesinin bir parçası olarak kendilerine tahsis edilen mekanda üretim ve satış yapan bir grup kadının satış prosedürlerindeki sıkıntı nedeniyle bir işletmeye ihtiyaç duymaları sonucu kurulan kooperatifin bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını belirtmiştir.

Kadınlara destek olmak için kooperatif kurduklarını söyleyen ve aynı zamanda bir belediye çalışanı olan K12, neden kooperatif kurduklarını şu şekilde açıklamıştır,

Manevi ve kadınların başarmasını istediğim için. Belki biz şanslıydık, bir şeyler mücadele

edebiliyoruz ama bazı kadınlarımız evde üretmek zorunda, çalışmamak durumunda veya çocuğunu küçük olduğu için yapamıyor. Biz evdeki üreticiyi biraz daha desteklemek istedik. Zaten başarılı olan dükkanı var, atölyesi var. Bunun dışında olan insanlara biz imkan sağlamak istedik.

Valilik tarafından kendisine teklif geldiğini ve birlikte çalışabileceği üyeleri seçtikten sonra kooperatifi kurduğunu söyleyen K17, bunun nedenini şu şekilde anlatmaktadır,

Tavsiye üzerine Sosyal ve Aile Çalışma Bakanlığı İl Müdürlüğü'nün tavsiyesiyle ve önerisiyle geldi. (...) Şöyle, evet bir şeyler yapıyorsunuz, üretim yapıyorsunuz, girişkenseniz. Lakin bir statü gerekiyor. Üretimin bir yerde bir yere kadar sistemde yeri oluyor. Kooperatifte birçok kapılar açıldığını firmasal müdürlerimin vasıtasıyla işte artık senin kooperatif taşıman gerekiyor. Madem bu kadar kişiye dokunabiliyorsun, bunu bu kanaldan yap, bir statü edin. Bu sana bir statü kazandırsın. Yani insan bazında ve devlet bazında bir kamulaş. Bu modelle bana bu teklif geldi. Ben de olup olmayacağına bakmam gerekiyordu. Bir anda kendim bunun içinde oldum.

Burada kuruluş öyküleri özetlenen kooperatiflerin üyelik durumlarına ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

4.4. Kadın Kooperatiflerinin Üyelik Durumu

Bu başlık altında kooperatiflerin üye sayısı, erkek üye bulundurma durumları ve üyelikle ilgili problemlere değinilecektir.

Tablo 6. Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Gösterdikleri İllere göre Üyelerin Sayı ve Cinsiyet Dağılımı

İl	Kooperatif Adı	Kadın Üye sayısı	Erkek Üye Sayısı
Bayburt	Kooperatif 1	7	-
Rize	Kooperatif 2	26	1
Trabzon	Kooperatif 3	12	
Trabzon	Kooperatif 4	7	
Rize	Kooperatif 5	7	1
Artvin	Kooperatif 6	15	
Rize	Kooperatif 7	7	1
Rize	Kooperatif 8	7	
Giresun	Kooperatif 9	10	
Giresun	Kooperatif 10	7	
Gümüşhane	Kooperatif 11	13	
Rize	Kooperatif 12	7	
Rize	Kooperatif 13	7	
Trabzon	Kooperatif 14	7	
Trabzon	Kooperatif 15	7	
Giresun	Kooperatif 16	12	
Trabzon	Kooperatif 17	7	
Gümüşhane	Kooperatif 18	7	
Toplam		172	3

Tablo 5 incelendiğinde kadın kooperatiflerinin genel olarak kuruluş şartı olan 7 üye ile kuruldukları görülmektedir. En fazla üyesi bulunan Kooperatif 9’un 26 üyesi olduğu görülmektedir. Erkek üye durumu incelendiğinde sadece 3 kadın kooperatifinin birer erkek üyesi bulunmaktadır ve bu kadın kooperatiflerinin üçü de Rize’de faaliyet göstermektedir. Ayrıca erkeklerin kadın kooperatifine üye olmalarının önünde yasal engeller olmamasına rağmen görüşülen kadın kooperatiflerinin sadece üç tanesinde erkek üye vardır. Araştırma kapsamında erişim sağlanan 18 kadın kooperatifinin 172 kadın ve 3 erkek olmak üzere toplam 175 üyesi olduğu görülmektedir.

4.4.1. Erkeklerin Üye Olma Durumu, Kadın Kooperatiflerinin Erkek Üyeleri

Bu bölümde kadın kooperatiflerin de bulunan erkek üyelerin varlığı ve erkek üye istememe nedenleri aktarılacaktır.

Tablo 7. Erkek Üye Olmama Durumu

Kategori	Kod
Erkek üye istememe nedeni	Mevzuat gereği
	Hibe ve desteklerin önünde engel
	Mahremiyet ihlali/kadınlara ait alan
	Erkeklerin kadınlardan güçlü olması
	Erkeklerin zaten işi var

Görüşülen kadın kooperatiflerinden Kooperatif 2, Kooperatif 5 ve Kooperatif 7 olmak üzere sadece üçünde erkek üye mevcuttur. Yapılan görüşmelerde kooperatifin erkek üye olma durumunun nedeni sorulmuş ve K2 bu durumu, “kooperatifin faaliyet alanını çeşitlendirmek için yeni bir işe girdik ve bu işi sadece X usta biliyordu. Başlangıçta üyemiz değildi, sonra üye yaptık. O üretim yapıyor biz de diğer ürünlerle birlikte satıyoruz” şeklinde ifade etmiştir. Kooperatif 5’in erkek üyesi olan K5, “Arkadaşlara kadın girişim kooperatifine devlet destek sağlıyor eşlerimizle birlikte kuralım dedik ve ben önyak oldum” ifadesiyle erkekler tarafından kadın eşler üzerine bir kooperatif kurduklarını belirtmiştir. K7 ise kooperatifin kurulması için gereken üye sayısını tamamlamak amacıyla mecburen bir erkeği üye yaptıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

Ben gerçekten kuruculuk sayısına ulaşmakta bile çok zorlandım. O 7 kişiye bile ulaşmakta çok zorlandım. Çünkü kimse kabul etmedi. Neden? Güvenmiyorlar mı? Güvenmiyorlar ve inanmıyorlar. Bir şeyi yapabileceğine, bir şeyi başarabileceğine kimse inanmıyor. O yüzden kabul etmedi. Bende bir tane erkek mecburen tanıdığım güvenli bir erkek vardı.

Araştırma kapsamında görüşülen kadın katılımcıların erkeklerin kadın kooperatiflerine üye olarak istememe nedenlerinden birisi, alabilecekleri hibe ve desteklerin önünde bir engel olarak görmeleridir. Bu durumda K17 “erkek üye yapabilirim ama böyle bir kıstas, yarın bir gün alabileceğim bir destek varsa bunu kesebilecek olmaları benim önümü kapatıyor açıkçası” şeklinde erkek üye alamama nedenini ifade etmektedir.

K16, kadın kooperatifinin kadınlara ait bir alan olduğunu belirterek, neden yetişkin erkek üye istemediklerini kendileriyle birlikte çalışan genç erkeklerden söz ederek şu şekilde ifade etmiştir,

Burada erkek öğrenciler ısrarla abla biz gelelim dikiş yapalım, bizi aranızda alın diye çok geldiler ama dediğim gibi burası bir kadın kooperatifi. Tabii ki biz de biraz daha dikkatli oluyoruz. (...) Giren çıkan çok önemli bizim için. O yüzden almadık. (...) burada bir erkeğin yeri olamaz. (...) Büyüğümüz yok ama bir tane genç çalışmamız var. Ortaokul öğrencisi. Yaz döneminde bizimle dokuma yapan bir öğrenci arkadaşımız var. Bizimle orada satış yaparken geliyor fikirlerini sunuyor. Çok da güzel dokuma yapıyor. İnanın görseniz şaşırsınız. Sonra ikinci sınıfa giden bir küçük öğrencimiz var. Bir tane ilkokul dördte var. Hepsisi burada geliyorlar, dokunma yapıyorlar bizimle. Bugün de çıkardık ürünlerini, metrelerini saydık. Deftere yazdık yani, ücretlerini alıyorlar.

Kooperatifteki erkek üyenin, kadınların kendilerini tedirgin hissetmesine neden olacağını belirten K14, deneyimini şu şekilde anlatmıştır,

Bir erkek altı kadına galip gelebilecek bundan eminim. O yüzden hiç gerek yok. Biz böyle kendi içimizde 65 tane üretici kadınla birlikte böyle sürekli sayıları yükselterek, değiştirerek bu şekilde devam edeceğiz. Hiçbir şekilde erkekle çalışmayı düşünmüyorum. Ama şimdi düşünüyorum, ileride bakarsınız sanırım, bilemem. Gerçek anlamda güçlü bir ele ihtiyacımız olur. O zaman derim ki evet, bu alanda ihtiyacımız var, bu kişi bizi destekleyebilir.

Erkeklerin kooperatif üyesi olmaması gerektiğini düşünen K1, erkeklerin zaten her alanda varlık gösterdiklerini, asıl kadınlara fırsat verilmesi ve onların iş yaşamına katılmalarının desteklenmesine ilişkin görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir,

Şimdi bizim derdimiz neydi? Erkeklerin zaten bir işi var. Kadınlara örnek olalım. Bir de kadınların mesela bizim ortakların üç tanesi ben, diğer bir arkadaşımız kuaför. Diğer bir arkadaşımız yine epilasyon, kuaför bölümünde. İki tane arkadaşımız ev hanımı, diğer ikisi yine ev hanımı. Onları da iş dünyasına katalım. Onlar da bir şeyler görsün. Hani belki oldu da kooperatifi beğenmezse kendi başına gidip bir işletme kurabilsin. Öğrenmiş olur, iş dünyasına girmiş olur. Ama erkekler zaten iş dünyasında.

K1 ayrıca, kooperatif faaliyetlerini yürütürken erkeklerin yapması gereken işlerin olduğunu da “Atıyorum mesela bir bilgisayar arızalanıyor, bir program bozuluyor ya bir hat çekmek gerekiyor. Onları da öyle amele işlerinde, yani fiziksel, daha çok böyle tadilat, edevat işlerinde çalıştırıyoruz” ifadesiyle dile getirmiştir.

K9, kadın kooperatiflerinde erkek üye olmaması gerektiğini fakat kooperatif faaliyetleri yürütülürken mutlaka erkeklere ihtiyaç duyulduğunu şu şekilde dile getirmiştir,

Şöyle söyleyeyim size, üyelik hani kaydı üzerinde bir şey olduğu için. Sonuçta çalışmasan da orada bir ismin olduğu zaman da fark eden bir şey yok. Çalışmıyorsun sonuç olarak. Bunlar [eşini göstererek] isimleri olmadığı halde gayet güzel bizimle çalışıyorlar. Çünkü o makinayı bizim tek başımıza çalıştırma şansımız yok. Bir erkek gücü, erkek kuvveti illa gerekiyor.

K2, doğrudan üretime katılan bir üyelerinin olduğunu ve K11 de satış sürecine dahil olan bir fahri üyelerinin olduğunu belirtmiştir. K8 süreç içinde erkek üye alabileceklerini ve K13 erkek üye ile çalıştıklarını fakat artık erkek üyelerinin olmadığını söylemiştir. K3, K4, K5, K6 daha fazla devlet desteğinden faydalanmak için ve K12 kadın üreticiyi desteklemek için erkek üye kabul etmediklerini; K10, üyelerden bazılarının “burası kadın kooperatifi erkeklerin ne işi var” diyerek erkek üye istemediklerini dile getirmiştir. En büyük destekçilerinin eşleri olduğunu belirten K15, “Yok biz erkekle çalışmıyoruz. Ama erkek eşlerimiz var” demiştir. K18 aslında kooperatif kurulurken kendisinin bir erkek üye istediğini ama belediye ve valiliğin buna sıcak bakmadığını belirtmiştir.

4.5. Kooperatif Mekanı

Kadın kooperatiflerinin faaliyet gösterdikleri mekanların temini ile ilgili bulgular bu başlık altında ele alınmaktadır.

Tablo 8. Kooperatif Mekanı

Kategori	Kod
Kooperatif Mekanının Temini	Bir mekan yok
	Kirası ucuz olduğu için
	Tahsis edildiği için
	Konumu merkezi olduğu için
	Büyük bir mekan olduğu için

Görüşülen kadın kooperatif üyelerinden K4, K17 ve K18 hali hazırda kooperatifin bir mekanı olmadığını ve resmi evraklarında kooperatif mekanı olarak gösterilen yerlerin üyelerden birisinin evi olduğunu belirtmiştir. Bunlardan K17, mekan desteği beklediklerini, K18 ise belediyenin kendilerine tahsis edeceği alanın tadilatını beklediklerini belirtmiştir. Mevcut mekanlarını ekonomik zorluklar nedeniyle kaybettiklerini belirten K4, sürece ilişkin şu şekilde bir açıklama yapmıştır,

Bir mekanımız vardı ama şu an yok. 3-4 ay önce kira sözleşmemizde sorun oldu. Biliyorsunuz ekonomik krizden dolayı kira ve kiracıların sıkıntılarını. Adam %100 bir zam yapınca mesela kiramız 10 bin liraya çıktı. Bir kooperatif için çok büyük bir miktar. Yani biz 4 bin lira ödüyorduk, 10 bin liraya çıkması gerçekten çok kötü, zor bir durum. Çünkü onun elektriği, suyu, doğalgazı vs. var, bir de vergi ödüyorsun sen, yığılan aylık bir masrafın artıyor. Şöyle bir şey yaptık, biz oradan ayrıldık, atölyeyi kapattık. (...) Atölye olayı hemen hemen bitti. E bitince de dedik ki madem kiramızı veremiyoruz ve atölyemizi çifte yapmak zorundayız böyle, biraz idare etmek zorundayız böyle açıktan. Maliye'ye sordum ticaret odasına da home office yapabiliyor muyuz bu adres gösterme işini? Tamam dedi idare ederiz, sorun yok,

yapılabilir. Sadece adres göstermek için bir yer, o da benim evim. Onun dışında diğer tüm işlemler dışarıdan, evrak işi zaten internet üzerinden yürüyor hep, mali işler. (...). Biz kurulurken belediyeden ve kurumlardan aslında söz almıştık. Ama oradaki o sıkıntı sonradan, biz o konuda şanssızız, yer istemiştik belediyeden. Yerleri, her yeri verdiğini söylemişti. Verince, yani kiralık belediyeden ya da çeşitli kurumlardan yer bulamayınca biz kendimiz yer arayışına girdik. O yüzden o bulduğumuz yer kendimizin bulduğu özel bir yerd, kamuya ait bir yerde değildi. Kirası da işte o yüzden yüksekti. Biz bu konuda aslında dezavantajlıyız. Belki belediye bize yer vermiş olsaydık o atölyemizi de kapatmazdık. Kira da yüksek gelmezdi bize. O aslında tüm kooperatifler için sıkıntı.

Katılımcılardan K2, K8, K9, K11, K12, K13, K15, K16 kooperatif mekanlarının belediye tarafından K3 ise valilik tarafından tahsis edildiğini belirtmiştir. K2, kooperatif mekanını kendilerinin seçmediğini, kaymakamın da desteği ile belediyenin kendilerine tahsis edildiğini şu şekilde ifade etmiştir, “Burası asıl durumda bir belediyenin dükkanlarıydı. Kaymakamımız belediyeden talep oldu bu dükkanlara. Belediye başkanımız dükkanları bize tahsil etti ama içinin tadilatını Kaymakam Bey sağ olsun zengin iş insanlarına yaptırdı.” Mekanın tahsis sürecini beklediklerini belirten K3 ise şunları söylemiştir,

Ya yer var yani tahsis edilen yer var ama şu an biz onun şeyisini bekliyoruz. Valilikten sonra onay evet. Çünkü yer belediyeye ait değil, müftülüğe ait. Müftülük de bunu belediyeye verecek, belediye de müftülüktan alıp bize verecek. Anladın mı? Bunların tahsisi öyle kolay olmuyor. (...) şu an belediyenin bize vermeye çalıştığı yer konum olarak. Şimdi ilçedeki kadınların hepsinin çoluk çocuğu var. Hepsinin kolaylıkla gidip gelince merkezi bir yer olsun dedik ve orası. Bana kalsa seçmezdim. Çünkü biz şu an şöyle bir şey var. Biz şu an kira verecek bir yer tutsak 10 bin TL. Çok affedersiniz 200 TL bir şey istiyorum, aidat istiyorum. Hani 350 idi kimse vermeyince 200'e indirdim onu. Bunu bile veremeyen insanlar veremiyorlar. Para dedim mi herkes böyle bir geri çekiliyor. Anladın mı? Ki bunu veremeyen insanlar var. Kirayı nasıl verecek? Buna elektrik suyu eklenecek. Bizim aidatlarımız o bu. Karşılayamazlar diye düşünüyorum. Yani bu kadar ne diyeyim. Keşke olsa...

Mekan seçiminde kendi tercihlerinden söz eden K8,'in şu ifadeleri, belediye tarafından yapılan mekan tahsisini açıklamaktadır,

Burayı tercih etmemizdeki neden çok şey olarak müsaitti. Zaten buranın kuruluş amacı da kültür, belediye başkanımızın burayı kurmasındaki amaç, burayı böyle bir kültür sanat alanı olarak yapmaktı. Ve bizi de gönüllü olarak bu işe girdiğimizi görünce, herhangi bir maddi kazanç, gözetmeksizin buraya girdiğimizi görünce sağ olsun o anlamda bize destek verdi. İşimize geldi yani bir yeri bulmuş olmak.

Kendilerine belediye tarafından mekan tahsisi yapılan bir başka katılımcı K9 ise tahsis sürecinin uzun soluklu olduğunu şöyle ifade etmiştir,

Milli eğitimin yıllar önce okul olarak tahsil ettiği bir bölüm vardı. Orayı biz kaç sene okul olarak kullanıldı. Sonra yeni bir okul yapıldığı için orası bırakıldı ve belediye olarak kullanıldı birkaç yılda. Sonra belediye binası da yenilendiği için orası boş kullanılmıyordu. Gayet de müsait güzel bir alandı. O şekilde bize tahsil edildi. (...) Yer mekan olarak bize göre müsait ve en güzel belediyemizin de en güzel yerinde bulunan yeri de orasıydı. Ve bize tahsil edilmesine de bir problem çıkmayacağını bildiğimiz için müsait bir yer olduğu için yani bize bildir etme, işte burada olacaksınız yoksa başka yer vermeyiz gibi şeyler yaşamadık biz.

Belediyen kendilerine mekan tahsisi sürecinde belediye başkanının çok etkili olduğunu söyleyen K11, süreci şu şekilde ifade etmiştir,

Şöyle, belediyeye ortak proje belediyenin desteğiyle şöyle desteği bize yeri, mekanı tahsis

ettiler. Biz tadilatına yapıp, kira bedelin karşılığında, cüzü bir kira bedelin karşılığında. Buna bir maddi imkanınız yeterli olur muydu? Kesinlikle verdik. Şöyle ki hediyein olduğu için zaten onların tahsis etmesi gerekiyordu. Hani yoksa böyle bireysel birinin burayı alması mümkün değildi. Biz de arkadaşlar rica ile beraber sağ olsun başkanımız burayı bize tercih tahsis etti.

Aynı zamanda bir belediye çalışanı olan ve tüm kadın kooperatiflerine mekan tahsisinde koordinasyon görevi üstlenen K12,

Var ve orada şu anda oranın da koordinasyonunu ben yapıyorum. Hem kendi kooperatifimize hem de diğer dört kadın kooperatifine, üç kadın kooperatifimizle birlikte. (...) şimdi belediye adına konuşabilirim. Belediye bizlere dört kadın kooperatifle bir de kadın kültür merkezi de dahil olmak üzere bir yer verdi, bir mekan verdi. Bu mekanı biz kullanıyoruz

Belediyeden ziyade belediye başkanının çabasıyla bir mekan sahibi olduklarını ifade eden

K13, şu ifadeleri kullanmıştır,

Şöyle, burası zaten ticaret borsası. Belediyede kadınlar için oradan yer kiralamış oldum. Yani belediyenin orada bir şeyi yok. Bir yeri yok. Sadece bayanlarımıza söz verdiği için başkanımız sağ olsun desteklemek istedi. Orada da satış noktaları olacağı için hani bir yer ayırttı bize. Ortak dükkan dediğimiz yer. Orası X Belediyesi'nin desteğiyle.

Belediyenin tahsis ettiği mekanın ücretini belediye için üretim yaparak karşıladıklarını belirten K14, şunları söylemiştir,

Belediyeye ait. Belediye iş karşılığında orada duruyoruz. Şöyle ki, belediyenin neye ihtiyacı var? Biz belediyenin bez çantalarını yapıyoruz. Onlar da bir sosyal sorumluluk projesi kapsamında bizim kooperatif, bizim atölyemizi kendi merkezlerinde bulunduruyorlar. (...) Biz burayı turistik bir mekan olduğu için seçtik. Çünkü sirkülasyonu çok iyi. Botanik park. Yaz kış buraya geleceksiniz. Yazın evet Arap turistler daha çok ağırlıkta geliyor. Ama kışında Rus turistler var. Veya yerel halk var. Yani sonuç olarak her şekilde botanik parka geleceksin. O yüzden ticari kaygıyla biz oraya geçtik açıkçası. Ticari bir sebeple geçtik.

Kadın kooperatifleri konusunda farklı projeler yürüten K15, kendi kooperatif mekanının seçiminde ziyade kadın kooperatiflerine mekan tahsisinin nasıl yapıldığını şöyle anlatmıştır,

Belediye başkanlarımızın bizim ilimizin en önemli özelliği Meclis kararıyla birlikte kadınlara yeri biz alıyoruz. 10 yıllığına, 20 yıllığına tahsis ediliyoruz. Kira ödemiyoruz, elektrik ödemiyoruz, su ödemiyoruz. Bu bağlamda sadece kadınların üretimini sağlıyoruz. Kadın geliyor, üretiyor ve gidiyor. Hiçbir arkasında kira mı ödeyeceğim, elektrik mi? Sosyal belediyecilik anlayışına oturttuk.

K16, kooperatif kurma sürecinin belediyenin başlattığı bir proje sonucunda olduğunu ve dolayısıyla mekan seçiminin değil tahsisinin gerçekleştiğini şu şekilde anlatmıştır,

İşte belediyenin başlattığı bir proje olduğu için buradayız. Ama şu ana kadar hiçbir şekilde elektrik ve kira ücreti ödemedik. Sağ olsunlar bize destek oluyorlar. Proje daha bitmedi iki bin beşin aralık ayına kadar devam ediyor. Ondan sonrasına bakacağız proje bittikten sonra bizimle nasıl bir anlaşma yoluna girerler bilmiyorum ama sağ olsunlar gerçekten başkanımız da büyük iş adamlarımız da bize güzel destek oluyorlar. Onların desteğiyle biz de gidiyoruz duvarlara. Onların desteğiyle birçok kişiyle tabii ki tanışıyoruz. Misafirlerini getiriyorlar buraya. Tabii onların desteği çok önemli bizim için.

Katılımcılardan K1, K6 ve K10 kooperatif mekanlarını ekonomik nedenlerle kirası ucuz olduğu için, K5 büyük bir mekan olduğu için ve K7 de konumunun iyi olması nedeniyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan K6, belediyenin dükkanlarından birisini kirası daha ekonomik olarak seçtiklerini belirtirken, K1 hazır bir mekanı kirası uygun olduğu

için seçtiklerini şu şekilde ifade etmiştir,

Önce hazır olmasıydı. Önce hazırda bir lokantaydı burası. Hani biz bir an önce başlayalım, daha hızlı başlayalım. Ustaydı, şununla bununla uğraşmayalım diye. Bir de kirası uygundu. Ara sokakta kötü bir yerdeyiz biz. Öyle değil mi? Ama işimiz güzel mi? Tabii ki de.

K10 ise köyün sahipliğindeki bir mekanı muhtarın desteği ile daha ekonomik şekilde kiraladıklarını şu şekilde ifade etmiştir,

Bizim köy tüzel kişiliğinin lojmanı vardı, imam evi vardı. İmam evinin alt katı nakış kursları yapıyordu. Sağ olsun muhtarımız orayı bize tahsis etti. Biz de oraya çok ucuz bir fiyatta kira ödüyoruz. Orada imalat ediyoruz

Kooperatif mekanını kendileri seçen katılımcılardan K7, merkezi konumdaki mekanın seçimi için, “Yani aslında biraz ilçedeki kısıtlı imkanlardan dolayı. Çünkü başka bir dükkân yoktu. En öne açık yer burasıydı inanın. Hani yukarıda falan da vardı ama...” ifadelerini kullanmıştır. Kooperatif mekanlarını bir kurum ya da kuruluş tarafından tahsisi edilmeyen bir başka katılımcı K5 (ve elbette kooperatifin “gerçek” kurucusu olan eşi) ise kooperatif kurma süreçlerini de özetleyerek mekan seçimini şu şekilde ifade etmişlerdir,

İlk etapta normalde kooperatifi kurduk. Kooperatifte normalde küçük bir iş yeri arıyorduk. Üst katlardan falan bir iş yeri arıyorduk merkezde. Daha sonra biz bu köyden 2-3 ortağımız burada. Ortaklardan bir tanesinin de böyle bir fikri varmış. Tamam mı? O da bize dedi ki ya dedim benim böyle bir fikrim var dedi. Gelin dedi ortak bir iş yeri kuralım dedi. Kadın girişim kooperatifini o çatı altında tutalım dedi. Falan işte derken böyle bir yer aradık. Bulduk burayı. Büyük bir mekan olduğu için işimize de geldi. Bulduk burayı. Kadın Girişim Kooperatif'in işte arka tarafı. Üst katlar ofis bölümleri falan filan.

Dolayısıyla görüşülen kadın kooperatiflerinin büyük bir kısmının mekan temini konusunda belediye başta olmak üzere kurumlardan destek aldıkları ve hatta bizzat kendilerine tahsisi edilen mekanlarda faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

4.6. Kadın Kooperatiflerine Destek Sağlayan Kişi veya Kurumlar

Bu başlık altında kadın kooperatiflerinin kurulumu ve devam eden süreçte kendilerini destekleyen kurum/kuruluş ve kişilerden söz edilmiştir.

Tablo 9. Destekler

Kategori	Kod	Kurum-Kuruluş
Destekler	Kurumlar	Valilik
		Kaymakamlık
		Belediye
		DOKA
		DOKAP
		KOSGEP
		Ticaret Odası
		ASHB
		STK
		Özel Şirketler
	Kişiler	Üniversite
		Eş

Tablo 9'ya göre kadın kooperatiflerinin genellikle valilik, kaymakamlık, belediye, DOKA, DOKAP, KOSGEP, Ticaret Odası, ASHB, STK, özel şirketler ve üniversiteler tarafından desteklendikleri görülmektedir. Diğer bir destek ise eş desteğidir.

Kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliği ve etkisinin artırılması için çeşitli destek mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda devlet kurumlarının, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının kadın kooperatiflerine yönelik finansal, teknik ve eğitimsel destekleri büyük önem taşır. Kooperatiflerin yasal ve bürokratik süreçlerde karşılaştıkları engellerin azaltılması, kadınların örgütlenmesini kolaylaştıracaktır.

Tarım ve Orman Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumlar ile KOSGEB ve TKDK gibi destek sağlayıcı kuruluşlar aracılığıyla kadın kooperatiflerine yönelik hibeler, eğitim programları ve kapasite geliştirme faaliyetleri uygulanmaktadır. Ayrıca, bazı yerel yönetimler kadın kooperatiflerine satış noktaları sağlamak ve tanıtım faaliyetlerini desteklemektedir.

Yapılan görüşmelerde “Hiç destek aldınız mı?” sorusu karşısında farklı ifadeler kullanılmıştır. Katılımcılar başlangıçta yukarıda bahsedilen kurum ve kuruluşlar tarafından desteklendiklerini söylerken daha sonra ise destek göremediklerini, desteklerin yetersiz kaldıklarını dile getirmiştir. Alınan destekler ise genelde, ekipman desteği, nitelikli personel desteği, mekan, kira desteğidir. En çok destek alınan kurumun ise belediyeler olduğu

saptanmıştır.

Görüşme yapılan K1 aldığı desteği şu şekilde ifade etmektedir; “Kooperatif kurduktan sonra ticaret bakanlarına bir proje yazdık. Oradan 140 bin liralık, bir yıl önce 140 bin liralık destek aldık. O da kooperatifin işte derin dondurucusu, tezgahlar, fırın, ekipmanlarını vs aldık”. Katılımcı K2 aldığı destekleri “Buradaki özel şirket, Kaymakamlık, Belediye Başkanı dükkanları tahsil etti bize. Bazı çeşitli kuruluşlar bize yardım etti, Tarım il müdürlüğü, meyve kurutma makinesi projeyi yaparak biz talep olduk. Yani bazı kuruluşlar evet yardım etti bize. Zaten olmasaydı onlar bu işi çözemezdik. Biz başarıya gidemezdik” şeklinde ifade etmiştir.

Görüşme yapılan K15 ise,

“Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Doğu Karadeniz Kalkınma İdaresi DOKAP, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı DOKAP, Türkiye'deki önemli üst birimlerimiz, devlet destekçi, devlet desteğiyle bize sonsuz hizmet etmekte, destek olmakta. Valilerimiz, kaymakamlarımız dediğim gibi kara kaşımıza kara gözümüze değil bardak yapacağız dediysek bardak yapıp götürdük. Proje dediysek projemiz ilahiyle sürdürülebilir hale getiriyoruz. Bu konuda bütün Türkiye'deki önemli federasyonlar, vakıflar bize destekçi. Türkiye'deki diyorum bölgedeki değil sadece”.

şeklinde ifadeleri ile kimler tarafından destek aldığını belirtmektedir.

Desteler konusunda memnun olmayan kooperatifler de bulunmaktadır. Desteklerin sözde kaldığını ifade eden K3, “Büyükler bize destek olacağız dediler ama olmadılar, ancak laf” şeklinde destek alamadıklarını belirtirken, K4 “Biz onlarla görüştüğümüz zaman bize çeşitli sözler vermişlerdi depremden önce. Tabii siz kadın girişimcisiniz, biz size şöyle yazarız, böyle destek veririz, böyle veririz falan diyorlardı. Depremden sonra öyle olmadı” şeklinde verilen sözlerin tutulmadığını belirtmektedir. K5 (erkek üye) ise destekler konusunda

Kooperatif üzerinden kurmak istememizin aslında gayesi şuydu, biz kadın pozitif ayrımcılık devlet tarafında var dedik ya, kadın girişim kooperatifi ne? Devletten bir destek alalım. Çünkü makineleşme yapmanız gerekiyor. Doğum testinde bir makineleşme olması gerekiyor. Maliyeti var. Bu maliyet anlamında devletten destek alırsanız diye umut ettik. Yazdım proje, kaç defa verdim. Hiçbirinden olumlu sonuç alamadık. DOKAP'a yazdım en son. DOKAP'tan da olumlu sonuç alamadım”

şeklinde desteklerden yararlanmadığını belirtmektedir.

Kadın kooperatiflerinin destek aldıklarını belirttikleri tek kişi ise eşleridir. Bu süreçte evli görüşmecilere “eşinizin tutumu ne oldu?” sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir; K1 “eşim bana çok güvendi, ne yaparsan yap arkandayım dedi”, görüşme yapılan K3 “Zaten arkamızdaki en büyük güç erkek yine Allah razı olsun eşim destek oldu”, görüşme yapılan K15 “Eşimiz destekçi olduğu için biraz yol aldık” ifadelerini kullanmaktadır. Görüşme yapılan K18 ise “Başarılı bir kadının arkasında mutlaka bir erkek vardır” ifadeleri ile eş

desteğini dile getirmektedir.

Eş desteği gören kadınlar kadar eşinden, ailesinden destek göremeyen ya da olumsuz söylemlerle karşılaşan kadınlarda mevcut. Görüşme yapılan K4 aile desteğini şu sözlerle dile getirmektedir “paran yoksa uşağum ne uğraşısın o işle” derken kooperatif, ekonomik gelir getirmediğinden dolayı yıldırıcı sözlerle karşılaştıklarını dile getirmektedir. Görüşme yapılan K14 ise “eşimin yaptığım işe zerre rızası yok, hiçbir şekilde rızası yok” derken eşinden destek alamadıklarını belirtmektedir.

4.7. Eğitim

Bu kategoride kooperatif kurmadan önce, kooperatif kuruluş aşamasında ve kooperatif faaliyetlerine devam ederken alınan eğitimler hakkında elde edilen bulgular aktarılmaktadır.

Tablo 10. Eğitim Alınan Kurumlar

Kategori	Eğitim Alınan Kurum-Kuruluş
Eğitim alınan kurumlar	Valilik
	Kaymakamlık
	Belediye
	DOKAP
	Ticaret Odası
	Ticaret İl Müdürlüğü
	Tarım İl Müdürlüğü
	ASHB
	Özel Şirketler
	Üniversite

Tablo 10 incelendiğinde görüşme yapılan kişiler, Valilik, Kaymakamlık, Belediye, DOKAP, Ticaret Odası, Ticaret İl Müdürlüğü, Tarım İl Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler, Özel şirketler, Üniversite gibi kurum ve kuruluşlardan kooperatifçilik eğitimleri aldıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların birkaçı dışında hemen hepsi kooperatifçiliği bilmediklerini ve bu konuda hiç eğitim almadıklarını belirtmektedir. Kooperatif kurulumundan sonra ise çoğunlukla Ticaret İl Müdürlüğü, Tarım İl Müdürlüğü, Ticaret Odası gibi kurumların düzenlemiş olduğu kooperatifçilik eğitimlerine katıldıklarını fakat içeriği

(konu, kaç saat, ne zaman gibi) hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Kooperatifçilik eğitimi konusunda görüşlerini belirten K2 şunları söylemiştir:

Seneler önce belki de bundan 10 sene evvel bir kooperatif eğitimi aldım, televizyonlardan devamlı duyuyordum. Kadın kooperatiflerine bir destek vardı. Kadın kooperatifleri çoğalsın, kadınların iş gücü artsın. Oradan zaten bir bilgim vardı ama hep kooperatif açmak istedim. Onun da eğitimini almak için özel bir sektör eğitim verdi böyle kadınları toplayıp anlattılar işte.

Hem alaylıyım hem de mektepliylim diyen K4 şunları ifade etmiştir:

Sonra dedim ki madem bilmiyoruz ve bir işe kalkışacağız, önce kooperatifçilik eğitimi alalım. Gittik o arkadaşlarla beraber 15 kişi, dedik ki biz kooperatif nedir, ne değildir diye öğrenmek istiyoruz, bunun eğitimini alacağız. Halk eğitime gittik, ticaret odasına yazdık. Dedik ki biz grubu oluşturduk, bize bir hoca verin, bizim eğitimimizi almak istiyoruz, belgelerimizi almak istiyoruz falan. Önce bir haftalık bir eğitim aldık. Milli Eğitim'den. Kooperatifçilik nedir? Niçin yapılır? Karı zararı nedir? Ortakların yükümlülükleri, sorumlulukları, yapması gerekenler, tutması gereken defterler vs. Bunların eğitimini aldık.

Kooperatifçiliği yaşadıkça öğreniyorum diyen K3 ise “Şey internet üzerinden alıyoruz şeyler. Habitat'ın yaptığı mesela e-ticaret olsun. Yani onunla ilgili mesela zum üzerinden eğitimler alıyoruz ama bence bu yeterli olduğunu düşünmüyorum” ifadeleri ile eğitimlerin yetersiz olduğu söylemlerine yansımaktadır. Aynı zamanda tescilli ürün eğitimi aldıktan sonra kooperatif kurduklarını belirten K6 kooperatif eğitimi almadıklarını ve “kooperatifçiliği bilemeden kooperatif kurduk” ifadeleri ile bu alanda bilgisiz olduklarını dile getirmektedirler. Görüşme yapılan diğer katılımcılarda benzer ifadeler ile eğitimlerin almadıklarını ve verilen eğitimlerin yetersiz olduklarını dile getirmişlerdir.

4.8. Kadı Kooperatifi Üyelerinin Karşılaştığı Sorunlar

Bu bölümde, görüşülen kadın kooperatif üyelerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin kategoriler ve kodlar sunulmuştur. Kodları katılımcı görüşleriyle birlikte detaylı olarak sunulan kategoriler, ekonomik sorunlar, kurumlarla ilgili sorunlar, kooperatif üyelerinden kaynaklanan sorunlar ve sürdürülebilir olmama olarak ortaya çıkmıştır.

4.8.1. Ekonomik Sorunlar

Kadın kooperatiflerin karşılaştıkları sorunlardan biri ekonomik sorunlardır. Bu bölümde ekonomik sorunlar ele alınacaktır.

Tablo 11. Ekonomik Sorunlar

Kategori	Kod
Ekonomik sorunlar	Sermaye temini
	Malzeme temini
	Vergi yükü

Görüşülen kadın kooperatif üyeleri ekonomik sorunları sermaye temini, vergi yükü ve malzeme temini olarak belirtmişlerdir.

Sermayeleri olmadığı için kendilerine bir mekan kiralamakta zorluk çektiklerini belirten K3, şunları söylemiştir,

Sonuçta biz kadınlar için istidam sağlamaya çalışacağız değil mi? Yer mesela istediğimiz yerde istediğimiz gibi bir işletme mesela bize ilk etapta hani bir parasız bir karşılansa sonradan biz hani kazanmaya başlayınca zaten bunu kirasıyla oydu buydu bedelini veririz ya da işte yaptığımız ürünleri sürekli satış yapabileceğimiz bir alan yine bize gösterilirse tamam git sahilde istediğin yere stand kur bir büfe tarzı bir şey koy yap diyor ama öyle denildiği gibi değil ki o zaman diğer esnaf beni şikayet ediyor gelip zabıta beni oradan kaldırıyor mesela biz bu sıkıntıları da yaşadık.

Ekonomik olarak erkekler kadar şanslı olmadıklarını söyleyen K9, sermaye temini noktasında yaşadıkları zorlukların üstesinden gelebilmek için verdiği çabayı “çalmadığım, aramadığım yer kalmadı” ifadeleri ile dile getirmiştir. Sermaye temini sürecinde karşılaştıkları zorlukları, çözüm çabalarıyla birlikte anlatan K15 şunları söylemiştir,

Zorluk tabii ki ekonomik anlamda yaşıyoruz ama kendi şahsi kredi kartlarımızı işte ahbap çavuş ilişkisiyle esnafla bağlantılarımızı götürüyoruz. Yoksa biliyorsunuz bu iş aynı zamanda özel sektörü bağlayan. Çünkü ip alıyoruz, tüp alıyoruz, peynir alıyoruz. İnsani ilişkilerimiz, ahbap çavuş ilişkilerimiz olmazsa olmaz.

Özellikle kooperatifi kuruluş sürecinde sermayelerinin olmaması nedeniyle çok zorluk çektiklerini fakat hiç pes etmeden mücadele ettiklerini söyleyen K2, şunları anlatmıştır, Çok zorluklar çektik. İnşaatından varıncaya kadar mesela bu dükkanların tamamen değişti dükkanlarımız. Hem ekonomi bakımından çok zorluk çektik. Hiçbir şey yoktu dükkanlarımızda. Sıfırdan başladık. Cebimizdeki, cüzdanımızdaki parayla döndürdük. İlk zaman gidip aldık. Eğer kazandıysak o parayı geriye aldık, kazanamazsak almadık. Ertesi gün oldu, yine yok. Ama ihtiyaç var. Gittik kendi cebimizde parayı alarak döndürdük. Bu dükkanları öyle doldurduk yani.

Görüşülen kadın kooperatiflerinin dile getirdiği sorunlardan birisi malzeme teminidir. Kooperatifi herhangi bir kurumun teşviki veya yönlendirmesiyle kurulmayan nadir örneklerden birisinin üyesi olan K4, yaşadıkları malzeme sorununu dayanışma ile aştıklarını şu şekilde ifade etmiştir,

Kooperatif kuruldu. Kooperatif kuruldu ama bizim ve benim de genel prensibim şöyle bir şey, yani çalışmaya çıktığımız yol, kooperatif kuruyoruz ama kendi cebimizden, kendimize özel bir atölye ya da ofis kuruyor gibi düşünmedik. Ne düşündük? Kooperatif ortaklıkla yürüyen bir sistem. Doğal olarak yani buraya daha sonra ortaklar gelebilir,

katılmış ortaklar çıkabilir. Biz bu sistemi birilerinin para verip de girdiği, ben masasına şu kadar para verdim, işte dolabına şu kadar para verdim falan diyebileceği şekle sokmak istemedik. Dedik ki biz buranın kooperatifini ortak mal olarak düşünceğiz ve ben buranın ortak malzemesini belediyenin kullanmadığı masa, okulların kullanmadığı işte sandalye, ne bileyim işte işe yarar ama sağdan soldan hayırseverlerden insanlardan alabileceğimiz işte ikinci el bilgisayar, biri hibe edecek. Kesinlikle bu şekilde toplamaya karar verdik ve öyle yaptık. Hepsini sağdan soldan bulabildik yani. Masalarımızı, sandalyemizi, atölyemizde gerekli olan ürünlerimiz, şövalyemiz vesaire falan. Onların çoğunu bulduk.

K13 “İşte dediğim gibi maddi korkular, maddi kaynakların sınırlı olması” ifadelerini kullanırken, belediye ve kaymakamlık teşvikiyle kurulan bir kadın kooperatifinin üyesi olan K2, mekanın tefrişatı ve malzemelerin temini konusunda ciddi sorunlar yaşadıklarını ve bu sorunları, tanıdıkları iş insanlarının desteği ile çözdüklerini belirtmiştir.

Görüşülen kadın kooperatif üyeleri, karşılaştığı en önemli sorunlardan birisinin belki de en önemlisinin vergi yükü olduğunu ifade etmiştir. Kurulum aşamasında teşvik ve destek gören kooperatifler, faaliyete geçtikten sonra bir işletme olarak ödemek zorunda oldukları vergiler konusunda sorun yaşadıklarını belirtmiştir. K3 “Hiçbir şey görüldüğü kadar kolay ilerlemiyor ve devlet her ay bizden düzenli bir vergi alıyor. Bizim şu an gelirimiz yok” diyerek, karşılaştıkları vergi sorununu ifade etmiştir. K4, kadın kooperatifleri üzerindeki en önemli sorunların başında vergi yükü geldiğini şu şekilde ifade etmiştir, “Ben 2-3 ay sonra dedim ki kendimi batık esnaf gibi hissediyorum. Bu ne? Vergi üstüne vergi. Seni anlamıyor bak. Maliye Bakanlığı seni anlamıyor. Ticaret Bakanlığı anlamıyor. Senin daha üretip üretmediğini bilmiyor.”

K6 ise “çok aşırı derecede bence kooperatife yüklenmeyecek kadar vergi ödüyor. Devlete üç aylık işte gelir vergisi, kurumlar vergisi falan filan derken devlete verdiğimiz kadar kendimizi almıyoruz öyle diyelim” ifadeleri ile kazancın çoğunun vergiye gittiğinden bahsetmektedir. K6 ayrıca kadın kooperatiflerinin üzerindeki vergi yükünün kaldırılması için yasal düzenlemeler yapılması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Kooperatifçilikle ilgili yeni düzenlemeler yapmaları gerekiyor. Bir bakanlık mı açarlar? Farklı vergilendirirler. Yani bir kadın kooperatifini, bir ne bileyim büyük bir şirketle aynı şeye, vergiye tabisin. Mesela ben %1 KDV ödüyorum, %10 ödüyorum. Şu an 10 katı fazla KDV ödeyeceğim. Yeni bir düzenleme geldi. Bu otomatikman sen bir sürü milyonlar kazananla aynı sektörde oluyorsun. Ne oluyor? Zaten cebine para girmiyor da iki katı girmeyecek gibi bir durum oluyor. O yüzden bence kanun ve düzenlemeleri değiştirmeleri gerekiyor.

K14 “En büyük sorun, bakanlığın seni ticari bir işletme olarak gördüğü halde diyor sana ki, sen kooperatifçisin ya tamam. Sen şu an Sabancı neyse sen de osun. Şirket statüsünde seni görüyor. Şirket statüsünde gördüğü için müthiş bir vergi yükü yüklüyor size” şeklinde

ifadeleri ile yaşadığı sıkıntıyı aktarmaktadır.

4.8.2. Kurumlarla İlgili Sorunlar

Bu bölümde kadın kooperatiflerin kurumlarla yaşadıkları sorunlar aktarılacaktır.

Tablo 12. Kurumlar ile İlgili Sorunlar

Tema	Kategori	Kod
Sorunlar	Kurumlarla ilgili sorunlar	Prosedür
		Vadedilen desteğin sürdürülmemesi
		Yeterli bilgilendirmenin yapılmaması

Kadın kooperatiflerinin karşılaştığı sorunlar temasında yer alan bir diğer kategori ise “Kurumlarla ilgili sorunlar” kategorisinde sunulan “prosedürler”, “vadedilen desteği sürdürülmemesi” ve “yeterli bilgilendirmenin yapılmaması” kodlarıyla aşağıda yer almaktadır.

Karşılaştıkları en önemli sorular arasında prosedürlerin geldiğini söyleyen K7 şunları belirtmiştir:

Prosedürle alakalı kooperatifleri zorluyorlar. Çok zorluyorlar. Bence zaten en çok değineceğimiz nokta bu olabilir. Biz mesela çok problem yaşadık. Biz kurulduğumuz anda bize şey dediler, vergilerden muafsınız sadece damga vergisi ödeyeceksiniz dediler bize. 2023'ten sonra kurulduğunuz için dediler. Sonra biz burayı kurduktan sonra maliyeden, işte bize yemek yemeye geliyor, işte vergi falan filan derken, sonra bir anda biz geçen hafta 18 bin lira vergi borcu ödedik. Evet, yani vergiden... Ben şimdi şöyle, bakanlığı arıyoruz, soruyoruz Ticaretçi Bakanlığı'na, muafsınız diyor ama Maliye Bakanlığı diyor ki hayır öyle bir ayrıcalık Maliye Bakanlığı size gösteremez. Yani bakanlıkların birbirlerinden haberi yok. Onlar bize muafsınız diyor, onlar hayır muaf değilsiniz diyor”

Görüşme yapılan diğer kooperatif başkanı K14’ un prosedürlerin yoğun ve bezdirici olduğunu şu şekilde aktarmıştır:

Uzun prosedürler. Yani gerçekten zorlaştırmak için elinden geleni yapıyorlar. Bir taraftan kooperatifleri kurun destekleyeceğiz. Yeter ki kooperatifçilik olsun. Biliyorsunuz Cumhurbaşkanımızın eşi Sayın Emine Erdoğan'ın en büyük projeleri arasındadır kadın kooperatiflerinin geliştirilmesi. Yani o zaman kadınlara siz, kadın kooperatifi tamam, diğer büyük işte atıyorum, motorlu taşıtlar kooperatifine tamam, uygulayın bu prosedürü. İstedığınız kadar onlara yapın veya bir yapı kooperatifine yapın. Ama bir kadın kooperatifine bunu yapmayın. Gerçekten zaten kadınları oraya pamuk ipliğiyle getiriyorsunuz. Kadınları ikna edip, sürecin nasıl olduğunu, neleri yaşayacağını kadın anlatırken kadını getiriyorsun. Şu imza bu imza, yarın şunu imzalayacağız, hayır o kağıt olmadı, kağıt gelsin, yok onu biz geçirdik ama bilmem kim olacak falan. Gerçekten zorlaştırıyorlar.

K5, “Şu etiketin inanılmaz bir baş ağrısı var. Tamam mı? Bu etiket olduğu zaman Tarım İl Müdürlüğü geliyor. Etiketle usulsüzlük var mı? Bakıyorlar üzerine, inceliyorlar. Yani inanılmaz. Burası yasal işlem yapıyor. Yasal iş yapıyorsan var ya, bu ülkede yasal iş yapıyorsan başın çok ağrır” ifadeleri ile prosedürlerin onları çok zorladığından bahsetmektedir.

Görüşülen kadın kooperatif üyelerinin dile getirdiği sorunlardan birisi de kendilerine vadedilen desteğin sürdürülmemesidir. Bu sorunu dile getiren K3, tekrar aday olmadığını anlayınca kooperatiflerine desteği kesen belediye başkanı üzerinden süreci şu şekilde dile getirmiştir,

Çok zor bir süreçti En son işte bu senenin başında seçim, seçim sonrası işte diyelim. Seçim bitmeye yakın. Arkadaşlar karar aldı işte devredelim diye. Bundan öncesinde 3 tane proje yaptık verdik. Projelerimiz onaylandı. Büyükler bize biz size destek olacağız dediler. Ama hiçbir şekilde destek olmadılar. Sadece lafta. Hatta makine siparişi verdik, makineler geldi. Birkaç tanesi başkan bunları geri çevirdi, belediye başkanı. Aday olmadığını öğrenince geri çevirdi onları.

Kendilerine vadedilen desteği alamadıklarını belirten bir başka katılımcı K4, bunun nedeninin deprem dolayısıyla belediyenin önceliklerinin değişmesi olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Kooperatif kuruldu. İmzaları falan atmıştık. Ama çok aksadı işler. Mesela biz kooperatifi kurarken kurumlarla görüştük, mesela Trabzon Ortahisar Belediyesi'yle görüştük, Merkez İlçe Belediyesi. İşte biz kadın kooperatifi kuracağız, destekleriniz ne olur? Yer konusunda, mali destek konusunda, kira konusunda vs. Şimdi birisi STK'sın aynı zamanda sen. Bununla ilgili çeşitli kurumlarla, kuruluşlarla da iş birliği yapman gerekir, onlardan fikir alman gerekir. Biz onlarla görüştüğümüz zaman bize çeşitli sözler vermişlerdi depremden önce. Tabii siz kadın girişimcisiniz, biz size şöyle yazarız, böyle destek veririz, böyle veririz falan diyorlardı. Depremden sonra öyle olmadı. (...) İlk başlarda işte depremde önce daha böyle istekli ve imkanlıydık (...) Ama depremde sonra farklı yerlere yardımlar, destekler gittiği için bize verilen sözleri ve destekleri ve iş imkanlarını bulamadık. Mesela biz boya yapacaktık belediyenin falan birimine. Belediye oraya ödeme verecekti bize oraya boya yapınca biz. Ama dedi ki benim boya artık önceliğim değil, ben depremde şuraya yardım etmeyi finanse etmek istiyorum dedi.

Kurumların desteğinin bekledikleri seviyede olmadığını, kendilerinin yeterince tanınmaması üzerinden ifade eden K17, şunları söylemiştir:

Daha beni kendi kooperatif genel müdürüm daha tanımıyor benim. Hemşerimdir kendisi. Dışarıdakilerden öte ben kendi müdürümü tanıyamıyorum. Aynı hemşerim olmasına rağmen kimdir, nedir, ne değildir. Belki bunun için Ankara'ya gideceksin, bekleyeceksin dediler. Eğer ki müsaade olurlarsa seni içeri alırlar ama ben böyle bir şey istemiyorum. Ben kendisini bizleri tanımasını istiyorum. Kendisinin il bazlı, ilçe bazlı ya da üç ilçeyi üç ili istiyorum, üç yıldaki kadın kooperatifleri buyursun gelsinler, misafirimiz olsunlar, çayımızı içsinler, onları dinleyelim ya da bizim aktarmak istediklerimiz bilgiler var, bunları aktaralım. Bunu istiyorum. Yani oradan ileriye

gidemedik açıkçası. Daha oraya başlarsak ileriye daha iyi gidileceğiz. Kendi amirimiz bizi dinleyecek.

Kurumların yönlendirmesi ile kooperatif kuran fakat süreç içinde kooperatifçilik hakkında yeterince bilgi sahibi olmadıklarını fark ettiklerini belirten K4 bu sorunu şu şekilde dile getirmiştir:

Ama dedim kurulurken sen bana bunu söylemedin ki. Sen dedin ki kooperatif kur, çok destek veriyorum. Ama demedin ki birinci genel kurulda senden 10.000 lira, 13.000 lira yönetim kurulunu değiştirince daha fazla para alacağım demedin. Sen bunun vergisinin bana böyle olduğunu demedin. Sürekli kurulurken ilk aşamadaki sana o ilk gazı çok iyi veriyorlar, arkasından hiçbir mali yükümlülük ve bilgilendirme yok.

Benzer şekilde kooperatifçilik hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan bu süreç dahil olduklarını ve daha kuruluş aşamasında çok ciddi sorun yaşadıklarını belirten K15, “birilerinin başkan sıfatı altında kadınları organize etmesi var, kadınlar bilinçsizce bu işe girmiş” derken, K7, kurumların yeterince yönlendirme yapmamasından yakınmıştır:

Aslında karşılaştığımız en büyük problem kuruluş aşamasındaydı yani. Hani o kooperatifi tam olarak ne onu bilmiyorsun. Bence zaten prosedürler insanı çok yoruyor. Bir de her şeyle ben ilgilendim. Ben ilgilendiğim için de bu hem çok yorucu oldu hem de birimin başındaki şef mi diyeyim, birim sorumlusu mu diyeyim bu çok doğru yönlendirmedi beni.

Kooperatiflerin üyeler bilgilendirilmeden kurulmasının en önemli sorun olduğunu dile getiren K15, şunları söylemiştir:

Yani açıkçası bu ego olmasın da... Şimdi ben iyi bir sosyolog değilim. Ama insandan çok iyi anlarım, o andaki psikolojisinden. Ben çok iyi bilgi birikimine sahibim. 2005 yılından beri ve çok iyi bir ailem var ve benim ekonomik konforum var. Dolayısıyla bizim bir zorluğumuz olmadı açıkçası. Çünkü ne istediğimizi biliyorduk. Devletten, kadından, özel sektörden. Maalesef 2020 yılında bir kararname çıkıyor. Diyorlar ki ülkede kadın kooperatifleri kurulsun. Ve kadın kooperatifleri hunharca bilinsizce kuruldu ülkede. Ve şu anda Mesela Karadeniz'de kurulan 132 kadın kooperatifinden sadece 22 tanesi aktif şekilde yönetim yapıyor. Geri kalanı maalesef hepsi tabelada kaldı. Çünkü bilgi bilmiyorlar, mevzuat bilmiyorlar, sosyal medya bilmiyorlar. Evdeki Ayşe teyze ne kadar bilebilir? Haklısınız. Evdeki Ayşe teyze bir devlet büyüğüyle HİBE'nin nasıl alınacağını nereden bilebilir? Ya da bir belediye başkanının eşi tarafından kurulan bir kadın kooperatifi ya da kaymakam eşleriyle kurulan kadın kooperatifleri ne kadar ilerleyebilir? Kaymakam bir iki sene görevi süresince duruyor bir memlekette. Sonra mecbur gidiyor. O kooperatif altına düşüyor ve kadınlar ortada kalıyor. Kadın işi romantize edilmez, güven gerektirir. Bir işin sürdürülebilirliği yoksa maalesef her şey mış gibi de kalır ve anlık fotoğraflar çekilir. Biz selfie çekmiyoruz. Biz 5 yıllık, 15 yıllık, 30 yıllık kalkınma planı yapıyoruz ekiplerimizce. Bugün yerelde ürettiğimizi artık bölgede, bölgede ürettiğimizi ulusalda şimdi dünya pazarına giriyoruz

Görüşme yapılan kadın kooperatifi üyelerinin sorun alanı olarak gördükleri bir diğer husus ise kooperatif üyelerinden kaynaklanmaktadır.

4.8.3. Kooperatif Üyelerinden Kaynaklanan Sorunlar

Bu bölümde Kadın kooperatiflerin üyelerinden dolayı yaşadıkları sorunlar aktarılabacaktır.

Tablo 13. Kooperatif Üyelerinden Kaynaklanan Sorunlar

Tema	Kategori	Kod
Sorunlar	Kooperatif Üyelerinden Kaynaklanan Sorunlar	Üyelerin birbirine güvenmemesi Üyelerin birbirini tanımaması Üyeliğin istenmemesi ve Üye bulmada zorluk Üyelerin başka işlerinin olması Üyeler arasında amaç birliğinin olmaması Üyelerin kadın olması İş bölümünün olmaması

Görüşme yapılan kadın kooperatif üyeleri, kendi aralarında yaşanan sorunları kooperatifin kurulması ve sürdürülebilir olmasında çok önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Bu kategoride ortaya çıkan kodlar, üyelerin birbirine güvenmemesi, üyeler arasında amaç birliğinin olmaması, üyelerin kadın olması, iş bölümünün olmaması, üyeliğin istenmemesi ve üye bulmada zorluktur.

Üyeler arasında yaşanan sorunların kooperatif için hayati öneme sahip olduğunu belirten K1'e göre, başarının anahtarı üyelerin birbirine güvenmesi ve dolayısıyla da başarısızlığın nedeni de üyelerin birbirine güvenmemesidir.

Aynı şekilde üyelerin birbirine güvenmemesinin önemli bir sorun alanı olduğunu belirten K18 şunları söylemiştir,

Ortaklar birbirine güvenmiyor. Mesela 7 kişi oluyor. Bir kurul yapılacak olduğu zaman, ben geçen gün bir arkadaşın başına geleni anlatayım size. Kadın tek başına mücadele etti. Biliyorum öyle olduğunu da. Kadının elinden kurul da kapatmaya gitti. Yani kurul da almaya kalktılar. Yani kurul da işte ya bize ver ya da ayrıl. Gözüyle kapandı. Yani kadının ne kadar mücadele ettiğini biliyordum ben. Yapacak bir şey olmuyor bazen. Ortakların birbirine güvenmemesi. Bir de şey şöyle bir şey var. Hani başkanım deyip de hani ben kendim için de diyorum. Hani başkanım deyip de herkesi küçümsemeyeceksin. Herkesi eşit davranacaksın. Ondan sonra sorun neyse sorunun üzerine gitmektense alttan alıp çözmeye bakacaksın. Bu gibi şeyler olmadığı sürece de olmuyor. Yani bu gibi şeyleri aşmak gerekiyor.

Üyelerin birbirine güvenmemesi ve dolayısıyla anlaşılmadıklarını belirten K10, bu güvensizliğin tüm teşvik ve desteklere rağmen kooperatiflerin önünde ciddi bir engel olduğunu şu şekilde ifade etmiştir,

Kooperatifçilik çok güzel. Hele de kadın kooperatiflerine devletin aşırı bir desteği var. Ama biz bunu kullanamıyoruz. Kendi aramızda anlaşıyoruz biz. Ben onun için pişmanım sadece. Anlaşılabilir üyeler olsa, ticaretin kapısı açık olsa, bir şeyler dönse daha çok... Biz şimdi elimiz kolumuz bağlı sadece bekliyoruz. Bir yerden bir kapı açılacak diye. Yani başarılı olmadık.

Üyeler arasında amaç birliğinin olmamasının üretim aşamasında sorunlar yarattığını belirten K10, bu durumu bir örnek üzerinden şu şekilde aktarmaktadır:

Ama biz diyorum ya, kooperatif üyeleri arasındaki anlaşmazlıklar, sorunlar, sıkıntılar onlar oldu. (...). Bazen konuşarak, bazen tartışarak, bazen kesip atarak. İşte yani insanlarla uğraşmak çok zor, çok. Maalesef. (...). Evet, biz sabunla ilerlemek istedik ama sabunla ilerleyemediğimiz zaman vergilerimizi yufkadan, tatlıdan, börekten verelim dedik. Mesela sorunlardan bir tanesi bazı arkadaşlarımız yufkaya devam etmek istemediler, biz sabunla ilerlemek istiyoruz dediler. Sabunla ilerleyemeyince de dediler ki mesela vergiler geliyor, parayı ödemek için kimi cebinden veriyor. Biz yapıp sattığımız için biz de yufkadan veriyoruz. Biz cebimizden veriyoruz da siz neden yufkadan veriyorsunuz? Sizi buradan kovan olmadı, siz de buyurun gelin. Ama maddiyat olarak onları tatmin etmedi alınan para. Eğer aramızda amaç birliği olsaydı bunları yaşamazdık.

Benzer şekilde K4 de üyeler arasında amaç birliğinin olmamasının olumsuzluklarıyla karşılaştıklarını şu şekilde anlatmıştır:

Biz o kadar anlaşma yapmamıza ve yine de arkadaşlık ilişkilerimize güvenmemize rağmen aramızda tabii ki bu bir iş dünyası, birine uyuyor, birine uymuyor. Biri kaprisli, biri nazlı. Biri istekli, biri isteksiz. Biri ben onu yaparım diyor, biri ben bunu yaparım. Ben erken gelmek istemiyorum. Herkesin ayrı ayrı yapısal özellikleri var ki bu bize de oldu. Öyle eğitim almamıza rağmen çıkan arkadaşımız oldu, bir tane arkadaşımız oldu.

Üyeler arasında amaç birliği olmamasını dile getiren bir başka katılımcı K11 şunları söylemiştir:

Birlik beraberlik olmayışı. Amaçta birlik olmayışı. Üretimde gönüllü olmak lazım ilk önce. Bilmeden girdik kooperatif içerisine. İşleyişini bilmeden girdik. Kooperatifle ne yapılır? Evet görüntü güzel ama arka planda neler oldu? Desteklenmediği için. Aslında ortaklar birbirini desteklemediği için. Bunlar bundan kaynaklı. 3-4 kişi kalıyor genelde kooperatiflerde. Doğal olarak bunlar da yürütemiyor. Sorun buradan kaynaklanıyor. Yoksa kooperatifçilik gerçekten çok çok güzel. Ama çalışanıyla birlikte girmek lazım. Emekçiyle girmek lazım arka planda da çok güzel sağlam bir Çalışkan bir ekibin olması gerekiyor.

Görüşme yapılan diğer katılımcı K5 şu şekilde aktarmaktadır:

Bir de kooperatif kurarken belli bir şeylere yüklenmek gerekiyor, kooperatif adına kredi çekmek gerekiyor. Bütün bayanların da yüklenmesi gerekiyor. Herkes yüklenmediği için bir tek bir kişinin üzerine kalıyor haliydi. Çünkü o yükü kimse de almak istemiyor. Yani biz kredi kullandık. Kadın girişimcilere verilen özel krediler vardı. Onlardan kullandık. Hatta yönetim kurulumuzda kadınlardan, bayanlardan bir tanesi krediye imza atmam dedi. Biz onun üzerine tekrardan resmi gazetede, ticaret gazetesinde tekrardan yayınlamak zorunda kaldık. Yönetim kurulundan çıkardık onu. Üyeliğe attık onu.

Kooperatifle ilgili amaçlarını ortak olmaması nedeniyle kısa sürede para kazanamadıkları için yollarını ayırdıkları üyelerden söz eden K6 “Ayrılan Oldu. Bizim çıkardığımız da oldu (...). Yani aidat ödemediği için iki tane üyemizi öyle çıkardık. Diğerleri kendileri istifa ettiler. Para kazanılmadığını gördükleri için kendileri ayrıldı zaten” şeklinde ifade ederken K7 “O da işte

aynı amaçları gütmemediğimizi fark ettik. Sonra yollarımız ayrıldı” şeklinde ifade etmektedir.

Üyeler arasındaki sorunların üyelerin kadın olmasından kaynaklandığını belirten K10, şunları söylemiştir:

Bunun nedeni nedir ben size gerçeği söyleyemem. Kadın kadının düşmanıdır. Bunu hiçbir zaman unutmayın. Kadın kadının düşmanıdır. Şimdi diyorum ya çatlak sesler her zaman ortamı bozar. Kadınlar kendi aralarında anlaşılmadıkları için. Bak dışarıyı bilemiyorum ama Giresun'daki kadın kooperatiflerin tek sorunu kendi aralarında anlaşamamaktır. Sadece Giresun da değil, emin olun. Her yerde var. Yani ben Giresun'dan bahsedeyim. Size bak, kapananların sıkıntılarını dinledim ben arkadaşlarımdan.

K10 ayrıca iş bölümünün olmamasına da vurgu yaparak, “Aynı, hep aynı konu.

Maddiyatın olmaması, sen fazla çalıştın, ben az çalıştım, o onu yapıyor, ben niye bunu yapıyorum, bu yani” ifadelerini kullanmıştır. İş bölümünün olmamasına vurgu yapan ir diğer katılımcı K12, “İş bölümünün olmaması, üyelerin çalışmak istememeleri, biri çalışıp diğeri çalışmaması. İşlerin tek kişiye kalması. Üyeler arasında aslında bize bir nevi anlaşma lazım”. Diyerek konu hakkındaki düşüncelerini belirtmiştir.

Kooperatif içi anlaşmazlıkların olması, üyelerin birbirine güveninin olmaması, iş bölümünün olmamasına bağlayan K17'nin ifadeleri şu şekildedir,

Yani yola çıktıklarınızın size verdiği bir güvensizlik. Yola çıkıyoruz, evet insanların beklentisi herkesin bambaşka. Büyük bir kooperatif denildiğinde bir gelir kapısı olarak bakılıyor. Ama altındaki o yorgunluk ve o beklentiden beklenildiği gibi olmayışı o insanları yoruyor ve o insanlar geri çekiliyorlar. Bir de kadınların kendi için Lider, önder kabul etmiyorlar. Bu çok büyük bir handicap oluyor. Kimse başkanım kelimesini kullanmak istemiyor. Koşturan bir kişinin hakkı verilmiyor. Üretilen bir ürünün tanıtımını yapılmıyor. Bu sefer ürün üretilmeyince insanlar birbirleriyle aynı aşk başladıkları gibi saygı ve sevgiyle devam etmediği sürece beklentinin bu kadar hızlı olmayacağını bilmemelerinden dolayı kapatılıyor.

Görüşülen katılımcılardan bazıları, yaşadıkları sorunların temelinde üyelerin kadın olmasının yattığını dile getirmiştir. Görüşme yapılan K9 “Bekar alsan evlencem diyor evli alsan kocam izin vermiyor diyor” ifadesiyle kadın üyelerin kooperatif için sorun olduğunu belirtmiştir. Bir diğer katılımcı K16 kadınların sağlık sorunu ve bakım sorumluluklarına vurgu yaparak, “kadınlar bir süre sonra ayrılmak istiyor ama maddi yönden değil, biraz manevi. Kimisi bel fıtığından ameliyat oldu. Kimisi torunuma bakacağım dedi ayrıldı” ifadeleri ile üyelerin kadın olmasından kaynaklanan sorunlarını dile getirmiştir. Görüşme yapılan K6 “Üye bulmakta sıkıntı yaşamadık aslında. Hatta çok fazla üyeyle kurmamayı düşündük. Çünkü ne kadar çok kadın varsa o kadar çok da problem var demektir” derken üyelerin kadın olmasının sorun olduğunu belirtmiştir.

Kadı kooperatiflerindeki asıl sorunun üyelerin kadın olmasından kaynaklandığını belirten K4 şunları söylemiştir:

Kadınlarımız basiretli değil. Bir işte sebat etmek istemiyorlar. Çok çabuk sıkılıyorlar. Hemen para gelsin istiyorlar. Bir şey üretiyor, diyor ki bunun parası ne zaman gelecek? Gelmeyince morali motivasyonu düşüyor. (...) Kadın bunalıyor. Diyor ki işte, ya o kadar

yaptım diyor, sonra gelmedi diyor. Ya da ne bileyim satılmadı falan diyor. Motivasyonu düşünce kadının, hemen geri çekiliyor. Bir dene. Morali, motivasyonu bozuluyor ya satılmıyor ürün. Evde duran koca da ne diyor? Zaten yaptığınız ne? Ya bir işte olmamış, bak gelmemiş falan kadını hepten eziyor. Moral bozunca zaten rezil olduk adama işte. Adam da böyle dedi falan deyince o zaman vazgeçiyor. Ürünü de çekmeye çalışıyor, üretmiyor da. Satsa bile yani öyle eskisi gibi değil.

Görüşülen kadın kooperatifi üyelerinin dile getirdiği bir diğer husus, üyelerin birbirini tanımamasıdır. Üyelerin birbirini tanımaması nedeniyle kapanma aşamasına gelen kooperatifi yeniden yapılandıran ve yeni tanıdık üyelerle yoluna devam etmeye çalışan K3, kooperatife arkadaşının ricası üzerine katıldığını ve üyeler ile daha önce bir iletişimin olmadığını şu şekilde dile getirmiştir:

Hiçbirini tanıımıyordum, sadece bir tanesini tanıyordum. Arkadaşım olur kendisi. M G, başkan yardımcısıydı. Onu tanıyordum. İ Hanım, İ C Ş. Onu orada tanıdım. İşte S B avukattı. Buralıydı, tanıımıyordum ama ismini biliyordum. Şahsen tanıımıyordum. O da çok sevdiğimiz bir arkadaşımız. Bir de organize çalışan iki tane hanımefendi vardı.

Onlarla bugün orada tanıştık işte.

Katılımcıların dile getirdiği bir diğer sorun, kadınların kooperatiflere üye olmak istememeleridir. Görüşme yapılan K7 kooperatif kurma sürecinde hiçbir kadının üye olmak istememesinin kendisi için ciddi bir sorun olduğunu ve bir erkek üyenin kendisine bu konuda yardımcı olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

Aslında ilk hedefim şuydu, kendim gibi üniversite mezunu yetmiş hani üniversiteyi okumuş ama geri dönmüş bir şey yapmıyor şu an. Hani bir şey için böyle hani çabılıyor ama sonuç alamıyor. Onlarla bir yola çıkmak istedim ama kimse kabul etmedi. Herkesin hayali mavi yakalı ve beyaz yakalı olma. Öyle olmayınca şu anki ekibime yöneldim. Ben gerçekten kuruculuk sayısına ulaşmakta bile çok zorlandım. O 7 kişiye bile ulaşmakta çok zorlandım. Çünkü kimse kabul etmedi. Neden? Güvenmiyorlar mı? Güvenmiyorlar ve inanmıyorlar. Bir şeyi yapabileceğine, bir şeyi başarabileceğine kimse inanmıyor. O yüzden kabul etmedi. Bende bir tane erkek mecburen tanıdığım güvenli bir erkek vardı. Zaten çok pasif şu an o da.

Katılımcıların üyelerle ilgili olarak dile getirdikleri bir diğer sorun, üye sayısının fazlalığıdır. Üyesinin sayısının fazla olmasının kooperatifin kontrol edilememesi tehlikesi doğurduğunu ve bu nedenle de yönetimin kaybedilmesi tehdidi barındırdığını belirten K5 şunları söylemiştir:

Üye sayısı arttıkça iş çıkırından çıkıyor, üye almayı neden düşünmüyoruz? bizim burada işte kooperatifin kuruluşundan bu aşamaya gelinceye kadar bir emeğimiz var ortada. Kooperatiflerde biliyorsunuz genel kurullar seçimle yapılıyor. Evet. Yani yönetim kurullar seçimle iş başına giriyor. Yani üye sayısını arttırdığınızda düşünün ki 50 tane üye yaptınız. Bu kadar emek vermişsiniz. Bu kadar şey yapmışsınız. Hiç emek vermeyen birileri gelip kooperatifin yönetimini pat diye elinizden alabilir. Ki bu çok yaşanmış bir olaydır.

4.8.4. Eğitim ve Bilgilendirme Eksikliği

Kadın kooperatiflerinin eğitim ve bilgilendirme eksikliklerinden doğan sorunlar bu başlıkta aktarılacaktır.

Tablo 14. Eğitim ve Bilgilendirme

Tema	Kategori	Kod
Sorunlar	Eğitim ve bilgilendirme	Kooperatifçiliğin bilinmemesi Yeterli eğitimin alınmaması

Katılımcıların dile getirdiği sorunlarla ilgili bir diğer kategori eğitim ve bilgilendirme ile ilgili sorunlardır. Görüşme yapılan K11, kadın kooperatiflerinin kooperatifçilik hakkında bilgi sahibi olunmadan kurulduğunu belirtmiş ve kendi deneyimini şu şekilde aktarmıştır:

Tabi süreci yeni öğreniyoruz yani bilinmeli aslında kooperatifçiliği bilmeden kooperatifçilik yani o oluşumun içine girmek lazım hakikaten. Birçok arkadaşımız da böyle belki. Bize hep avantajlarından bahsediliyor ama birçok dezavantajı da var. Yıpratıcı bir tarafı da var Çok güzel yönleri de var.

Görüşme yapılan K3, yeterince eğitim almadıklarını, bulundukları ilde bireysel ve kurumsal çabaların mevcut olduğunu fakat kooperatifçiliği deneyimleyerek öğrendiğini şu şekilde belirtmiştir:

Tabii ki eğitim alacağımız bununla ilgili kurumlar var... Şey internet üzerinden alıyoruz şeyler. Habitat'ın yaptığı mesela e-ticaret olsun. Yani onunla ilgili mesela zoom üzerinden eğitimler alıyoruz ama bence bu yeterli olduğunu düşünmüyorum. Şu an mesela ilimizde X Hanım var, mesela bu bir proje hazırlıyor. Yine tarımla ilgili aklına gelebilecek, tarım veya tarımın dışında olabilecek bütün eğitimlerin yapabileceği bir seminer bizim için düzenleyecek. Mart ayına kadar, mart ayında bitecek işte aralıkta başlayıp buna katılmayı işte düşünüyoruz. Onun haricinde ticarete X Bey var, onunla görüştim. Bana şey dedi, 2025'te belediyeyle beraber ortak bir proje yapıp bize gönderin. Biz size hangi konuda eğitim almak istiyorsanız o konuda eğitim vereceğiz diye bir talepte bulundu. İşte yeni yılı bekliyorum onunla ilgili. Süreç uzun (...) yani ne olduğunu nasıl bittiğini hala da öğrenmiş değilim ki. Çünkü yani insan yaşadıkça hani bir söz var ya kervan yolda giderken dizilirken mi kurulur diye bir söz vardır işte. Biz de öyle yani yavaş yavaş ilerledikçe öğreniyoruz yani gördükçe yaşadıkça.

Kooperatifçiliğe dair bir eğitim almayan ve konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan kooperatif kurduklarını belirten K6 şunları belirtmiştir:

Aslında biz önce coğrafi tescilli ürünlerle alakalı eğitim gördüğümüz için sonrasında kursun akabinde böyle bir birlik beraberlik tanıdığımız zaten arkadaşlar da hepsi. Onlarla beraber daha hani bireyseldense kooperatifim daha güçlü olabileceğini piyasada öyle düşündük. Ve o yüzden kooperatif kurduk. Ama kooperatifçilik eğitimi kooperatif eğitimi almadık. Kooperatifçiliği bilmeden daha doğrusu kooperatif kurduk Vallahi çoğu ayrıldı zaten. Sorunlar da kendiliğinden çözüldü yani.

Kooperatifçilik konusunda eğitim almayan ve kooperatifçiliği deneyimleyerek öğrenen bir diğer katılımcı K7, Yola çıktuktan sonra yol karşımıza neyi çıkartırsa biz aslında ona göre

ilerliyoruz” ifadesini kullanmıştır.

4.8.5. Sürdürülebilir Olamama

Kadın kooperatiflerin sürdürülebilir olmaması sorununa yönelik kodlar bu bölümde aktarılacaktı.

Tablo 15. Sürdürülebilir Olmama

Tema	Kategori	Kod
Sorunlar	Sürdürülebilir olmama	Pazar bulamama Talimatla kurulma Üretimin olmaması Kooperatiflerin birbirini taklit etmesi Emeklilik sonrası kooperatifçiliğe yönelmek Kooperatif cahili olmak Erkek eşlerin kadın kooperatifçiliğini küçümsemesi Üyelerin başka işlerinin olması

Görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinden K13, üretimle ilgili olarak “aslında üretme var. Bütün kooperatiflerde üretim var ama pazar payının olmaması, pazarı bulamama bence. Şu an için sıkıntımız, kendi sıkıntımız o mesela” ifadelerini kullanırken, K2 yaşadığı sorunları şu şekilde aktarmıştır,

İlk zaman kadın kooperatifleri herkese çok cazip geliyor. Bir kooperatif açalım da zenginleşelim. Aslında öyle bir şey yok. Üreteceksin, üreteceksin, üreteceksin. Eğer üretmedikten sonra kazananı bulmadıktan sonra kadın kooperatifi biter. Çünkü vergilerini karşılayamıyorsun. Yüzde yirmi, yüzde on vergisini karşılamıyor. Herkes biliyor ki ya bir kadın kooperatifi açalım da güçlenelim. Şey olsun. Öyle bir şey yok. İlerlemek istiyorsan çok çalışman gerekiyor” sözleri ile ifade etmiştir.

Benzer şekilde kadın kooperatiflerinin en önemli sorununun pazara erişim sağlayamama olduğunu ve bu nedenle de istedikleri ürünü üretmediklerini belirten K10, “Maliyeti çok yüksek olduğu için çok başarılı olamadık, pazar bulamadık. Zaten kooperatiflerin genel sorunu pazar bulamamak” ifadelerini kullanmıştır.

Yerel yöneticilerin talimatı ile kurulduklarını ve bunun ciddi bir sorun olduğunu belirten K14, şunları söylemiştir,

Bahsettiğimiz gibi merkezlerden talimatlarla kurulma sebepleri. Tek sebebi bu. Merkezlerden veya işte o dönem gelen kaymakamı atıyorum. İzmir'den gelmiştir. Adam

İzmir'de çok güzel kooperatifçilik örneklerini görmüştür ki var. Veya işte eski şehirde Tokat'ta çok güzel kooperatifçilik örnekleri var. Onları gördü. Dedi ki gelelim hani bölgemiz dahilinde söylüyorum. Gelin, neden Trabzon'da kooperatifleşme olmasın? Siz de kooperatifleşin. Ama bilmiyorlar ki Trabzon'daki tüm kadınlar başkan, tüm kadınlar yönetici. Onlar diğer Ege'deki kadınlar gibi düşünüyorlar veya diğer aynı şekilde.

Kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir olmamasının nedeni K4'e göre, üretimin olmamasıdır. Kendi ifadesiyle, "Sürdürülebilir olmamasının sebebi üretilen ürünle satışın sürekliliğinin olmaması. Süreklilik olursa sürdürülebilirlik olur."

Kooperatiflerin sürdürülebilir olmamasını birbirlerini taklit etmesi olarak gören K7 şu şekilde ifade etmiştir,

Bugün her kadın kooperatifinde bir feritiko akımı var. Yani bundan masa örtüsü, işte atlet de yapıyorlar sanırım. Yani bu artık şey, Bunun değişmesi gerekiyor. Mesela evet, ham madde olarak belki feritiko'yu kullanabilirsin ama buna başka bir ürün geliştirmelisin. Yani masa ölçüsü değil de günümüzde herkesin kullanabileceği bir şey olmalı. Sonuçta bir kumaş ve herkes kumaştan bir şeyler çıkıyor. O kumaşın türüne ucunda bir ürün ortaya çıkartılabilir. Yani herkesin kullanabileceği, herkesin bakıp da satın alabileceği farklı şeyler.

Kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir olmamasının ve aslında başarısız da olmalarının nedeni K9'a göre emekli olmuş kadınların kooperatif kurmaları veya kooperatife üye olmalarıdır. K9 şunları ifade etmiştir:

İşte dediğim gibi belli bir mesleklerden emekli olmuş bayanlar böyle bir şey atılınca böyle bir sancılı sürece girdikleri an pes edebiliyorlar. Çünkü zaten kafaları yorgun, genç girişimci değil, belli bir şeye gelmişler, hayatın belli bir zorluklarını görmüşler ve artık zorlukla mücadele edemiyorlar. Ve hepsi tecrübeli bayanlar oldukları için kendi aralarında iletişim sağlayıp anlaşmaya gidemedikleri için oluyor tamamen.

Kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir olmamasının nedenini üyelerin kooperatifçilik konusunda cahil olmalarıyla açıklayan K16, şunları söylemiştir:

Çünkü böyle ekmeğin üstüne yağ sürülüp elimizde vermiş gibi bizim elimize. İşte bu da sizin kooperatifiniz. Sen başkansı, siz üyelerisiniz dediler. Biz de kabul ettik. Yani. emin olun o kadar güzel bir proje yapılmış ki her şey bizim nasıl diyeyim? Biz sadece imza attık geldik yani o kadar. Hiçbir koşulda hiçbir şey zorlukla karşılaşmadık. (...) Sonra ne oldu? Yürütmedik. Neden biz bu konuda cahiliz. Kooperatifçilikle ilgili en baştan eğitim almadık. Bence çok önemli. Hem de kooperatifçilik değil de nasıl diyeyim kendi iş yerin gibi sahiplenmezsen gerçekten o iş yürümüyor.

Görüşme yapılan kadın katılımcılardan K4, K14 ve K18 eşlerinin kooperatifçilik faaliyetlerine destek vermediğini ve bunun da nedeninin kadın kooperatifçiliğini küçümsemeleri olduğunu belirtmişlerdir. K4 "Evde duran koca ne diyor, zaten yaptığınız ne? ya bir iş olmamış. bak gelmemiş falan kadını hepten eziyor" ifadesini kullanırken; K14 "kocamın yaptığım işte zerre rızası yok" demiş ve K18 de eşinin kendisine "çalışma boş ver ben sana bakarım. (...) ben sana bakmıyor muyum, parayı veriyim evde dur diyor" ifadesi ile eşlerinin düşüncelerini aktarmışlardır.

Kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir olmamasının nedenini kooperatifin ikincil bir uğraş

olarak görülmesi olarak değerlendiren K2 şunları söylemiştir:

Ayrılan üyemiz oldu çünkü bizim üyelerimizin çoğu ya özel sektörde çalışıyordu ya kendi dükkanları, kendi işleri vardı. Oradan zorluk çektik. Niye çektik? Niye artışa gittik? Niye artış yapmak istedik? Çünkü biz ilk kooperatif kurulduğundan 15 kişiydik, 4 kişi çalışmıyordu. Diğerlerin hepsinin işi vardı. Ama bu kooperatif bir şeyden dönmesi gerekiyordu. Bir iş gücüne ihtiyacınız vardı. Kooperatif demek kadınların gücüdür. Çalışmayan ev hanımlarının işidir bu kooperatifçilik. Üreten kadınların işidir. Bazı kişiler bu işi ek iş olarak görmek istedi. Sabah 8, akşam 5 ama orada bir kooperatife ortak olalım. Ama bu kooperatif bir şekilde dönmesi gerekiyordu. Dönmesi gerekiyordu. Ben de ne yapmak zorunda kaldım? Yeni üyelere gitmek zorunda kaldım. Çalışmayan bayanlara yöneldim artık. Onlarla yürümeye çalıştım

Ayrıca katılımcılardan K1, K5 ve K18 sadece kadın kooperatifleri için değil, genel olarak tüm kooperatiflere üye olan kişilerin asıl işlerinin kooperatifçilik olması gerektiği ve başka işle meşgul olmamaları gerektiğini belirtmişlerdir.

4.8. Pozitif Ayrımcılık

Görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinin kadın kooperatiflerine yönelik pozitif ayrımcılık olup olmadığına ilişkin görüşleri ve deneyimleri bu başlık altında sunulmuştur.

Tablo 16. Pozitif Ayrımcılık

Kategori	Kod
Pozitif ayrımcılık	Var ama biz görmedik -mış gibi içi boş bir reklam

Görüşülen katılımcılardan K3, kadın kooperatiflerine yönelik pozitif ayrımcılık söyleminin olduğunu fakat uygulamada karşılaşmadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

Pozitif ayrımcılık olduğunu düşünüyorum ama bir şey de göremiyorum. Yani yasal olarak belki olmak zorunda. Ama biraz göstermelik gibi geliyor. Çünkü ben diğer arkadaşlarla da konuşuyorum da onlar da aynısını söylüyorlar. Mesela X Hanım var. Y Kooperatifi ve burada 20 yıl önce ilk kooperatifi kuran bayan. Kendisi çok deneyimli her alanda. Sosyolog sanırsam. O bile aynısını diyor yani. Varmış gibi gözüküyor. Bak ondan aldım bu sözü. Bize varmış gibi yapıyorlar ama kesinlikle yok yani. Destek yok yani. Varmış gibi ama yok aslında.

Benzer şekilde K4, “bize varmış gibi yapıyorlar ama kesinlikle yok yani” ifadesiyle başladığı cümlesini şu şekilde tamamlamıştır,

Mesela bazı kooperatifler siyasete yakın oldukları için evet pozitif ayrımcılığının dibine kadar tadına varıyorlar. Ama genel olarak ben pozitif ayrımcılığı çok hissetmedim ya. Bir işletme gözüyle bakılıyor sana. Ürettikten sonra sen de aynısın. Pozitif ayrımcılık olmalı mı? Olmalı. Neden? Zaten üretemeyen kadın, sosyal hayata katılamayan kadın bir

yere gelmiş, bir olmuş, efendim orada bir şey üretmeye çalışıyor, bir şey satmaya çalışıyor, geçimini elde etmeye çalışıyor. Pozitif ayrımcılık olmalı. Çünkü biz gelişmiş bir ülke değiliz. Biz gelişmiş ülkeler gibi olsaydık, kadın erkek üretimde, sosyal hayatta eşit olurdu. Ona göre de ürettirdiği parasını kazanırdı. Ama şimdi öyle bir durum yok. Öyle bir durum olmadığı için de Türkiye'de, yani ülkemizde pozitif ayrımcılığa ihtiyaç var.

Kadınlara pozitif ayrımcılık sağlandığını düşünerek var olan işletmesini eşleri üzerinden kadın kooperatifine dönüştürdüklerini ama bekledikleri desteği alamadıklarını belirten K5:

Kooperatif üzerinden kurmak istememizin aslında gayesi şuydu, biz kadın pozitif ayrımcılık devlet tarafında var dedik ya, kadın girişim kooperatifi ne? Devletten bir destek alalım. Çünkü makineleşme yapmanız gerekiyor. Doğum testinde bir makineleşme olması gerekiyor. Maliyeti var. Bu maliyet anlamında devletten destek alırsız diye umut ettik. Ama yaptığım, ben proje de yazabiliyorum aynı zamanda. Yazdım proje, kaç defa verdim. Hiçbirinden olumlu sonuç alamadık.

Kadın kooperatiflerine yönelik pozitif ayrımcılık söylemini içi boş bir reklam gibi nitelendiren K7, herhangi bir pozitif ayrımcılık olmadığını belirterek, hangi konularda söz konusu ayrımcılığın olabileceğini şu şekilde ifade etmiştir,

Biz eğer pozitif ayrımcılıktan bahsediyorsak bence bu pozitif ayrımcılığı Devlet kanalı vergiler düzeninden bunu kaldırabilir. Evet, mesela bazı vergilerden muhafız ama bence bu vergiler olabilir, komisyon olabilir. Yani ben şu an iş yapıyorum. Ama iş yaptığımda mesela kadın kooperatifi, yani diyorsun hani ayrıcalık olsun işte hani böyle her şeyi reklamını çok güzel yapıyorlar. Ama o reklamın içinin gerçekten o kadar dolu olduğuna inanmıyorum. Son yaşadıklarımın sonradan özellikle. Yani ben bir üretimhane istiyorum, o zaman bana üretimhane için mesela gerçekten destek olsunlar. Yani çünkü yapamıyorum. Bu arada üretimhaneyi istiyorum ki şey demiyorum, dayısını döşesin bana versinler istemiyor. Sadece yer konusunda bana yardımcı olabilirler. Ya da ben mesela üretmek istiyorum, bu arada satış için de bana yardımcı olmalarını şöyle isterim, hani sadece bir kanal olabilirler.

K17 de kadın kooperatiflerine yönelik bir pozitif ayrımcılık olmadığını ve böyle bir beklentiye de girilmemesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir,

Doğru değil. Ben yakın zamanda bir proje yaptım. Sistem üzerinden yaptım ben, kabul edilmedi. Gerekçesi de sadece bütçe olmadığından dolayı. Eğer yapılsaydı o verilen diğer erkek kurulu, yapı kooperatiflerine verilenler bize de verilmedi. Yani ben kadın olduğum için bir ayrımcılık hissetmedim şu ana kadar. Böyle bir şeyi eğer düşünen varsa bence yanlış düşünüyor.

Pozitif ayrımcılığın olduğunu söyleyen katılımcılardan K9 “Devlet kadınlara ayrı bir fırsat sağlıyor” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca K9 kooperatifin bir evliliğe benzediğini, evliliğin yıllar itibari ile oturduğu gibi kooperatifinde zaman içerisinde oturacağını belirtmiştir. Üretmek isteyen her kapının açık olduğunu dile getiren K10 “Şöyle bir şey, kadınlara teşvik için var olduğuna inanıyorum. Çalışana, üretmek isteyen her yerde her kapı var. Ben buna inanıyorum” şeklinde ifade etmektedir.

K11, K12, K14 devletin bir yandan verip diğer yandan aldığını söyleyerek pozitif ayrımcılığın olduğunu fakat kendilerine pozitif ayrımcılık yapılmadığını belirtmiştir. Pozitif

ayrımcılığa ihtiyaç duymadığını fakat ihtiyaç duyan diğer kooperatiflere pozitif ayrımcılık yapılmadığını dile getiren K16 “Biz sadece bir projeye başladık. Kesinlikle ondan sonra hiçbir yere başvuru yapmadık. Kendi ayaklarımızın üstünde duruyoruz. Ama diğer kooperatifler birçok kişiyle görüşüm. Her yere başvurdıklarını söylüyorlar. Bir türlü destek alamadıklarını söyleyenler var. Eee veya nasıl diyeyim? Sadece bir defa desteklenip daha sonra tamamen kesildiğini söyleyenler var” şeklinde ifade etmektedir.

K2, Kadın kooperatiflerine pozitif ayrımcılık yapıldığına ilişkin algının doğru olmadığını, bunun en iyi göstergesinin de vergi vermek zorunda olmaları ile ifade etmiştir. Pozitif ayrımcılık yapılmak isteniyorsa kadın kooperatiflerinin vergiden muaf tutulması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Şu anda hiç öyle bir şey olmuyor. Pozitif ayrımcılık yok. Aynı vergiyi veriyoruz. Devletimiz aslında kooperatiflere devletimiz vergiden muaf tutması gerekiyor. Ama biz aynı vergiyi veriyoruz. hediyelette. Yüzde yirmi yemekte yüzde on. Çok yanlış bir şey. Biz bazı kooperatifler tamam biz bir şekilde yürütmeye çalışıyoruz ama bazı kooperatifler kapanmaya gidiyor. Biz bunu devletimizden aslında keşke devlet büyüklerimiz bunu kadın kooperatiflerinden muaf tutulsa, vergiden muaf tutulsa ya da yani daha cüzdi bir rakam olsa. Ya kadın kooperatiflerin desteklenmesini niye devletimiz diyor ki kadın kooperatifleri artsın, güçlensin. Ama kadın kooperatifleri güçlensin, artsın oluyor ama keşke vergiden de muaf tutulsun yani. 3 kuruş kazanıp da 2 kuruşunu devlete vergi veriyoruz biz. Yani bu yandan kesinlikle devlet kuru devletimiz vergiden muaf tutulmasın. Vergiler kadın kooperatiflerini zorluyorlar. Evet zorluyor. Hele kışın iş yapmadın mı tamamen cebinden veriyorsun onu yani

4.9. Kadın Kooperatif Üyelerinin Gelecek Planları

Bu kategoride kadın kooperatifleri hedef ve planları üzerine elde edilen bulgular sunulmuştur. Görüşme yapılan katılımcılara geleceğe yönelik hedef ve planları sorulmuş ve elde edilen bulgular aktarılmıştır.

Tablo 17. Gelecek Planları

Kategori	Kod
Kadın kooperatiflerinin gelecek planları	Kültürü yaşatma
	Daha çok müşteriye ulaşma
	Kooperatif birliği kurma
	Marka olmak
	Daha fazla kadına dokunmak

Görüşülen kadın kooperatif üyelerinin gelecek planlarına ilişkin elde edilen bilgiler sunulmuştur. Bunlar, daha çok müşteriye ulaşma, kültürü yaşatma, kooperatif birliği kurma, Marka olma, daha fazla kadına dokunma şeklindedir.

Öncelikle görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinden K15, kendi gelecek planlarının devlete bağlı olarak kültürü yaşatmak olduğunu ve “Eğer bir kadın kooperatifi kurulmuşsa ve örgütlenmişse, ticari anlamda bir şey yapmak istiyorsa, o kadın kooperatifi alacağı ipten alacağı işçiliğe, üreteceği üründen satacağı fuardaki etiketine kadar, çantasına kadar bu işin maliyetini çıkartıp planlamalı” diyerek planlamanın kadın kooperatifleri için çok önemli olduğunu belirtmiştir.

Görüşme yapılan K8, sadece kendisi içi değil, satış yapamayan diğer kadın üye, kooperatiflerinin daha çok müşteriye ulaşması hedefini şu şekilde dile getirmiştir:

Gelecekteki hedefler, planlar, valla çok çok diyelim, sadece kendimiz açısından değil de (...) Hanımların, üreten hanımların satış yapamayacağı ürünlere bir aracı olmak, onları daha çok alıcıyla buluşturmak. Kendi ürünlerimizi de tabii, hepimiz de el sanatlarıyla ilgilendiğimiz için, hepimizin bir zanaatı olduğu için hem kendimizin hem de üreten tüm hanımların ürettikleri ürünlerin hak ettiği değeri ulaştırabilmek. Aslında hedef o. Ve tarihi de unutmadan, yani geçmişi unutmadan, geçmişteki şeylerle birlikte, geçmişteki değerlerle birlikte günümüzün onu taşıyabilmek.

Araştırma kapsamında görüşülen kooperatif üyelerinden K10, K14, K15’in gelecek planları arasında bir kooperatif birliği kurma düşüncesi yer almaktadır. K10, kooperatif birliğinin kadın kooperatiflerinin daha çok müşteriye ulaşmasını sağlayacak merkezi satış noktalarının oluşturacağını belirtmektedir. Gelecek planları olarak kooperatif birliği kurmak için somut adımlar attıkları belirten K14, bu aşdan beklentilerini şu şekilde aktarmıştır:

Kadın Kooperatifler Birliği’ni kuruyoruz. 7 tane kooperatif, kadın kooperatif birleşecek. X Kadın Kooperatifler Birliği oluşturacak. Bu birliğimize çok büyük faydaları olacak. Neden? Daha büyük zincir marketlere, daha büyük network ağlarına ulaşabileceğiz. Belki yurtdışı olabilecek. Benim yetersiz olduğum alanlarda diğer arkadaşlarımdan destek alacağım.

Görüşülen kadın kooperatif üyelerinden K7, kısa vadede markalaşarak, daha fazla kadına ulaşmak hedefleri olduğunu şu ifadelerle aktarmıştır, “Kısa vadede aslında markalaşmayı çok isterim. Markalaşma (...) Orta vadede hedefim” ve “Dediğim gibi hani çünkü ilerleyen zamanlarda üretimle ilgili eğer başarabilirsek güzel planlarımız var. Ve daha çok kadına dokunabileceğiz bu noktada olmak”. Benzer şekilde K2 de daha fazla kadına dokunmak hedeflerini şu şekilde ifade etmiştir, “Buradaki kadınlarımıza istihdam sağlamak istiyoruz. Şu anda hedefim çalışmayan ev hanımlarına istihdam sağlamak”. Görüşme yapılan K3 “benim maddi manevi bir şeye ihtiyacım yok kadınlara destek olmak istiyorum sadece” derken, K8 “Daha yeniyiz, daha yeni başladık. Kırsal’a biz uzanmaya, yetişmeye çalışıyoruz. Merkezdeki zaten bir şekilde ürününü satabiliyor. Ama kırsal ona Elimizi uzatmalıyız yani ona dokunmalıyız” ifadeleriyle daha fazla kadına dokunma hedeflerini dile getirmişlerdir.

4.10. Kadın Kooperatiflerinin İnternet ile İlişkileri

Bu başlık altında kadın kooperatiflerinin dijital ortamdaki varlıkları hakkında elde edilen bulgular aktarılacaktır.

Tablo 18. Kadın Kooperatiflerinin İnternet ile İlişkisi

Kategori	Kod
Kadın kooperatiflerinin internet ile ilişkileri	Satış amaçlı kullanım Verim alamadık Kooperatifçilik eğitimleri aldık İlişki yok

Görüşülen kadın kooperatif üyeleri arasında internet kullandıklarını belirtenlerin sayısı oldukça sınırlıdır. İnternet kullandıklarını belirten katılımcı K9, interneti satış amaçlı kullandıklarını fakat kooperatifin kendine ait bir internet adresi olmadığını fakat üyelerin hesaplarından satış yaptıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

Şimdi biz internet, yani kendi şahsi hesaplarımızdan güzel satışlar yaptık biz. Şöyle hani, işte gurbetten gelenlerimize, işte kendi şeyimizi yaptık. Temsil logomuzu yaptık. Etiketimizi bastırdık. Belli bir fiyat üzerinden satışlarımızı yaptık. Yani satış reyanımız yok şimdilik. İnternet tek satış yolumuz.

İnterneti satış yapmak kullandıklarını fakat bekledikleri verimi alamayınca doğrudan satışa yönelediklerini belirten K5, deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır,

Kullandığımız bir internet sayfası var. Mesela şöyle bir şey kullanıyoruz xxx.com ürünleri üzerinden. Mesela kendi logomuzu kullanıyoruz. Altında kadın girişim üzerimizi destekliyoruz diye. Böyle bir şey de yapıyoruz. (...) Fakat internet mağazacılığı istediğimiz, umduğumuz verimi internet mağazacılığında alamadık. Alamayınca perdeleri biraz açalım dedi. Açalım perakendeye dönelim dedik. Açtık. Onda da pek bir şey olmadı.

İnternet üzerinden satış yaptıklarını belirten bir diğer katılımcı K15, sadece internet değil, bilgisayar konusunda da bir üyenin eşinden destek aldıklarını, “Dedik ki e-ticareti sen yöneteceksin. Çünkü eşi bilgisayar malzemeleri satıyordu, bilgisayarlar satıyordu. Eşi de ona destek olarak e-ticaret bütün sürecimizi kendisi yönetti ve şimdi bir takım oluşturdu bununla ilgili” ifadeleriyle anlatmıştır.

Görüşülen kadın kooperatif üyelerinden K7, internet kullanmadıklarını ve üyelerin buna pek de sıcak bakmadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

İnternet sitemiz yok. Yani internet sitesi üzerinden satış yapmak için şu an planlama yapıyorum. Belki bir farkındalık yaratmak için bir şeyler yapmaya çalışıyorum ama insanlar hep çok dar görüşlü oldukları için bizi de o dar görüşün içine hapsedmeye çalışıyorlar.

İnterneti kooperatif için kullanmadıklarını, bireysel olarak da internete uzak olduklarını belirten fakat bununla birlikte internetin bir zorunluluk olduğunu söyleyen K10, şunları ifade etmiştir:

Mesela sosyal medyadan hiç anlayanımız yok. Arkadaşlarımız da biz sadece hani telefonla konuşmak için mesajlaşmak için kullanıyoruz. Sosyal medyayı bilmediğimiz için sabunlarımızı pazarlayamıyoruz. Öyle bir sorunumuz da var maalesef. Çünkü artık pazar e-ticarete dönüşmüş durumda. Ben 26 yaşındayım, benim jenerasyon bile ne yazık ki bilmiyoruz yani. Ben kendi şahsım adıma bilmiyorum e-ticareti. Ki sizden böyle bir şey bekliyor oluşumuz ya da bekleniyor oluşu da normal aslında.

İnternet üzerinden herhangi bir işlem yapmadıklarını fakat reklam ve satış için kullanmak üzere hazırlık yaptıklarını belirten K18, “Instagram'dan hesap açacağım. Yardımcım var benim bir tane. Zaten yönetimde olan. Onunla beraber açacağız ve buradaki ürünleri işte yerleştireceğiz ona. Aslında oradan da satışımız olacak, yaptığımız bütün işleri orada göstereceğiz” ifadeleriyle süreci anlatmıştır.

İnternet ve e-ticaret konusunda eğitim aldıklarını kısa süre içinde satış için bu mecraayı kullanacaklarını belirten K12, “Dijital eğitim verildi bize ve şu anda et ticaretimiz de bu yönde. Şimdi bir ay sonra o et ticaretini hızlandıracağız” demiştir. İnternet konusunda eğitim aldıklarını belirten bir diğer kadın kooperatifi üyesi K16, ürünlerin tanıtımı için aynı zamanda fotoğrafçılık konusunda da bilgilendirildiklerini şu şekilde anlatmıştır,

Yani maddi değil de manevi şekilde burada satış ve pazarlamayı internet kullanımı işte Nasıl diyeyim, fotoğraf çekimi üzerine bir eğitimimiz olacak. Onu bekliyoruz. İnşallah o eğitimi de alırsak daha geniş kapsamlı, daha çok kişiye hitap edeceğiz inşallah biz de kullanacağız.

Görüşülen diğer kadın kooperatif üyeleri, reklam, satış ya da pazarlama için internet kullanmadıklarını ve bu konuda çok da bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

4.11. Kooperatif Üyesi Olmanın Katkısı

Araştırmaya katılan kadınlara kooperatif üyesi olmanın katkıları nelerdir sorusuna ilişkin katılımcı görüşleri Tablo 19’da aktarılmıştır.

Tablo 19. Kooperatif Üyesi Olmanın Katkısı

Kategori	Kod
Kooperatifin üyesi olmanın katkısı	Güçlenme
	Kendine güven
	Sosyalleşme
	Ekonomik özgürlük
	Cesaret kazandırma
	Yeni hikayelere tanıklık etme
	Tanınma
	Manevi tatmin

Görüşülen kadın kooperatif üyelerinden K2, “Güçlendirdi tabii, bir kooperatifim var artık, X olarak da güçleniyorsun artık, doğrudan sana ulaşıyorlar” diyerek kooperatifin

kadınları güçlendirdiğini belirtmiştir. Benzer şekilde kooperatiflerin kadınlar için ekonomik bakımdan ziyade sosyal bir güçlendirme sağladığını düşünen bir diğer katılımcı da “Maddi değil, manen güçlendim” diyen K13 olmuştur. Güçlenmeye vurgu yapan bir diğer katılımcı, K18 şunları söylemiştir, “Tabii ki hani her yerde tanınan bir insansın. Mesela geldiklerinde bir... En ufak bir şeyde örnek olarkten sizin yanınıza geliyorlar”.

Kooperatifçiliğin kendine güven konusunda katkı sağladığını söyleyen katılımcılardan K3 şunları söylemiştir:

Ben nasıl diyeyim? Kendime daha çok güvenim arttığını hissediyorum ve yapabileceğime inanıyorum. Çünkü içimizdeki kadınları da buna inandırdım” ifadeleriyle etrafındaki kadınlara da katkı sağladığını dile getirmiştir. K7 ise “Yani ben de aslında kooperatifle birlikte gerçekten potansiyelim ne olduğunu fark ettim. Ve bu benim için çok güzel bir şey oldu. Yani bir kere kendime çok güveniyorum artık ya. Gerçekten bir şey yapabileceğime olan inancım arttı” demiştir.

Kooperatifçiliğin sosyalleşmeye katkı sağladığını belirten K10 şunları söylemiştir:

Olumlu etki yaptı mı? Olumlu etki... Kooperatifçilik aslında çok sosyal bir şey. Çok insanlarla tanışıyorsunuz. Çok, çok, çok, çok insanlarla tanışıyorsunuz. Çok güzel bir şey. Ama olumlu olarak bana ne diyeyim... Bir şey yaptım. İnsanları tanıdım sadece. Bu bile çok faydalı bence.

Sosyalleşmeye vurgu yapan bir diğer katılımcı K5 şunları söylemiştir:

Tabii ki. Çünkü kesinlikle yani. Mesela diyorum ki evde yapan mantısıydı, ne bileyim böreğiymi falan. Sosyalleşme anlamında da çok. Ya da ilişki anlamında gayet etkisi oluyor yani. Yani sosyalleşme diyelim veya kadınların toplumun içerisine daha çok yer bulabilmesi anlamında. Bu çok önemli bir faktör olmuş.

Kooperatifçiliği geleceğin en popüler işletme şekli olarak nitelendiren K4, kadın kooperatiflerinin kadınların hem sosyalleşmelerine hem de ekonomik özgürlüğüne katkı sağladığını şu şekilde ifade etmiştir:

Hiçbir şey olmuyorsa bile ne oluyor biliyor musun? Bir tane ilçeye gidiyorsun. Hiçbir şey bilmiyor kadın. Geliyor orada iki insan görüyor. Sohbet ediyor. Geliyor eğitim alıyor. Diyor ki kooperatif nedir diyor. Ha öyle mi? Benim yağım peynirim para eder mi o zaman? Satabilir miyim diyor. Merak ediyor. Sonra merak edince ikinci kez tekrar geliyor çarşıya. Bak çarşıya gelmesini tetikleyen bir olay oluyor. Sonra orada iki üç tane arkadaş görüyor, hevesleniyor. Ha diyor, öyle mi? Ben satamam diyor, olsun. Kendisi beceremese bile satabilecek arkadaşlar buluyor. Bir network oluşturuyor kendi çapında. Network oluşturunca, ben sana vereyim diyor, sen sat diyor. Sen oradan bir şey öğrendin, bana söyle diyor. Muhteşem güzel bir şey. Kooperatifçilik muhteşem güzel. Geleceğin en popüler işletme şekli bence.

Kadının ekonomik özgürlüğünün ailesine faydası bağlamında ele alan K6, “Kadın kazandığını ailesine yedirir erkek gibi dışarıda yemez. Kadın mutlu olduğunda evine de yansır” ifadelerin de bulunmuştur.

Kadınların cesaret kazandırdığını düşünen K7

“Çok güzel çünkü şey diyorlar yani herkes hanım diye hitap ediyor. Kadınlar bundan çok hoşlanıyor. Yaptığı yemekleri beğeniliyor. Çok güzel bir şey. Hem de resmi makamlara davet ediliyor. Bu kadınların daha önce deneyimledikleri şeyler değildi. Yani bir kere şuradaki kadınlar kocalarına borç veriyor. Her biri takside girmiş”.

Toplumsal konumunu güçlendirdiğini düşünen K5’in eşi “Sosyalleşme anlamında da çok. Ya

da ilişki anlamında gayet etkisi oluyor yani. Yani sosyalleşme diyelim veya kadınların toplumun içerisine daha çok yer bulabilmesi anlamında. Bu çok önemli bir faktör olmuş”.

Kooperatiflerin kadınların öz güven geliştirdiğini düşünen K13

“Evden çıkmalarına vesile oluyoruz, arkadaş ortamlarının geliştirmesine vesile oluyoruz, her gün çıkıp geldikleri bir yer var ve maddi gelir olduğu içinde daha özgüvenliler. Hayata bakışları değişiyor ve ben bunu başarabilirim diyor. Tüm kooperatifler için ekili olduğunu düşünüyorum” şeklinde ifade etmektedirler.

Kooperatifçiliğin yeni insanları tanıma ve yeni hikayelere tanıklık etme imkanı verdiğini söyleyen K14, “Bu süreçte farklı yaşam hikayeleri deneyimleme şansım oldu. Bu sayede kendi hayatıma ve aile daha farklı bakmayı öğrendim. Böyle bir ailem olduğu için şükrediyorum”, derken, K15 “kooperatifçilik Prestij, PR sonsuz”, ifadeleriyle tanınmaya katkı sağladığını belirtmiştir. Kooperatifçiliğin kendini ifade etmeye katkı sağladığını belirten K16 “Tabii ki ya. Şöyle daha nasıl diyeyim insanlarla iletişim halinde oluyorsun. Konuşamadığın birçok konuda konuşuyorsun, kendini geliştiriyorsun. Kendini ifade etme konusunda biraz geliştirmizi düşünüyorum ben açıkçası” ifadesini kullanmıştır.

K14, “İşte hani böyle şey vardır ya insan diyor ki hani bu dünyadan gelip geçeceğiz. Birilerine bir dokunalım. Bir faydamız olsun. Yoksa yani işin gerçeğini ararsanız benim eşimin bu yaptığım işte zerre rızası yok. Hiçbir şekilde rızası yok. Çünkü diyor ki hani o yüzden diyorum ki hani rızık kaygısıyla ben yapmıyorum. Ama rızık kaygısı olan milyonlarca kadın var. Bir tanesinin bile hayatını kurtarabilirsem benim için çok çok çok büyük bir adım olacak. Belki hani karınca misali, belki diyorum ya yarın bugün o kadın Allah razı olsun benim hayatıma da vesile oldu diyebilip hani amel defterimizi hayırla doldurmanın peşindeyim. Başka bir şeyim yok. O yüzden boğulamıyorum

4.12. Diğer Kadın Kooperatifleri ile iletişim

Bu başlık altında katılımcıların diğer kooperatifler ile herhangi bir iletişim ve iş birliklerinin olup olmadığına ilişkin deneyimlerine yer verilmiştir.

Tablo 20. Kadın kooperatifleriyle iletişim

Kategori	Kod
Kadın kooperatifleriyle iletişim	Yok Var, -Rekabet olmaması nedeniyle -Tedarik temelli -Gündelik iletişim

Görüşülen kadın kooperatifi üyelerinden çoğu diğer kadın kooperatifleriyle iletişim halinde olmadığını belirtmiştir. Şu anda bir iletişimlerinin olmadığını ama kurulacak kadın kooperatif birliğinin bu iletişimi sağlayacağına inandığını belirten K3, “Biz kooperatif birliği kurduk. Yani kuruluyor yani şu an o aşamadayız. Son işlemlerdayız yani. Kısa zamanda

kurulacak inşallah. Bu çok güzel bir şey aslında. Ürün tedariki ya da içinde alışıveriş sizi kolaylaştıracaktır diye düşünüyorum” ifadelerini kullanmıştır. Diğer kadın kooperatifleriyle iletişimlerinin olmadığını ve bu iletişimin kurulması ve desteklenmesi gerektiğini belirten K7, şunları söylemiştir:

Evet, yani hani tanıştığım kadın kooperatifler üyelerinde var, başkanlarında var. Hani böyle hani gördüğümüzde açıkçası hani böyle bitirmenin noktasında. Bir hani fikir alışverişi olmuyor buradaki kadın kooperatifiyle. Her an gördüğümüzde hal hatır soruyoruz. Nasılsınız iyi misiniz? Ve kooperatifle işler nasıl gidiyor? Öyle. Yani aslında bu bence daha iyi bir noktada da olabilir yani.

Diğer kadın kooperatifleriyle iletişimlerinin ürün temini temelli olduğunu belirten K6, şunları belirtmiştir:

Kadın kooperatifiyle daha çok iletişim halindeyiz. Onlarla da eğitimlerle falan böyle bir araya geldik. Konuşuyoruz, görüşüyoruz, iletişimimiz var. Sadece bilgi alışverişi. Yani aslında ortak çalışmayı da düşündüğümüz işte K K'nın ürettiği ürünleri buraya burada satışa sunmayı düşünüyoruz. Öyle bir fiziki ortamımız olursa diğer kooperatiflerle iletişim halinde onların ürünlerini de biz burada pazara sunmak istiyoruz.

Diğer kadın kooperatifleriyle kurumsal değil bireysel olduğunu ve aslında gündelik bir iletişim halinde olduklarını belirten K8, “Arkadaşlarımız hepsi, tabii ki. Arkadaşlarımız, tanışıyoruz, görüşüyoruz” demekle yetinmiştir:

İletişim halinde olduğunu belirten sınırlı sayıda kooperatif üyesinden K1 faaliyet alanlarının farklı olması nedeniyle iletişim halinde olduklarını, “Var her zaman görüşürüz. Genelde fuarlarda, festivallerde yan yana oluruz. Birbirimizle de paslaşırız. Çünkü herkesin sektörü çok ayrı. Peki. Ama bizim sektörden hiçbiri yok. Biz de onların sektörden değiliz. Onun için gönül rahatlığıyla aynı kök altında toplanabiliyoruz” ifadeleriyle belirtmiştir. Tedarik temelli bir ilişkileri olduğunu belirten K2, “Bazı kooperatiflerle bazı durumlarda iş birliği yapıyoruz. Bazen, ürün alıp veriyoruz, bazen mal üreten bayanlardan mal tavsiye ediyoruz, aracı oluyoruz. O yönden oluyoruz” ifadesinin kullanmıştır.

Bu hususta soruya net cevap veremeyen K5, söylemlerinden diğer kadın kooperatifleriyle bir iletişimin olmadığı fakat faaliyet alanı içinde bulunan kooperatifler ile ortak paydada hareket ettiğini şu şekilde ifade etmektedir, “Şimdi Anzer balı kooperatifleriyle zaten biz bir protokolün içindeyiz zaten. Şimdi 9 tane Anzer balı kooperatifi var. Anzer balı adı altında. Bunların hepsi bir protokol altında toplanmış. Onlarla kordine hareket ediyoruz”. Geniş bir kooperatif iletişim ağına sahip olduğunu söyleyen K15 “Artvin’den Amasya’ya 132 kooperatif tek çatı altında birlik olduk” ifadelerini kullanmıştır.

4.13. Toplumsal Cinsiyet Söylemleri

Görüşülen kadın kooperatifi üyelerinin kendilerini ifade ederken çok fazla toplumsal cinsiyet söylemlerine rastlanması bu başlığın oluşmasına neden olmuştur.

Tablo 21. Toplumsal Cinsiyet Söylemleri

Kategori	Kod
Toplumsal Cinsiyet Söylemleri	Eşimi ikna ettiğim için şanslıyım
	Kadın kadının kurdudur
	Dinin yanlış yorumlanması
	Kadın işi-erkek işi
	Kadın emeği görünür değil
	Kadınlar detaycı ve ince fikirli
	Kadınlar sorunlu

Yapılan görüşmeler esnasında ortaya “eşimi ikna ettiğim için şanslıyım, kadın kadının kurdudur, dinin yanlış yorumlanması, kadın işi erkek işi, kadın emeği görünür değil, kadınlar detaycı ve ince fikirli, kadınlar sorunlu” kodlar çıkmıştır.

Katılımcılar kooperatifçilik konusundaki deneyimlerini anlatırken ataerkil toplum yapısından kaynaklanan ve kadınları erkeklerin gerisinde ikincil konuma iten bakış açısını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda dikkat çekici ifadeler arasında “bayan”, “kadın işi”, “erkek beyni”, “erkeği güçlü el olarak görme”, “kadın kadının kurdudur” ve “çocukları büyüttükten sonra” sayılabilir.

Kendini bayan olarak tanıtan ve evlenmeden önce ailesinin izi vermemesi nedeniyle çalışmadığını fakat eşini ikna edebildiği için kendini şanslı olarak göre K1, yaşadığı olumsuzlukları şu şekilde ifade etmiştir:

Çalışmak çok uzak bir hayaldi bize. Ama tabii ki benim içimde hep bir çalışma hevesi vardı. Sonra 89'da ben evlendim. Bir babayı, ağabeyi ikna edemiyorsun ama eşi çok rahat ikna edebiliyorsun. 5-6 yıllık evliydik. Ben illa da çalışmak istediğimi söyledim. O sırada şanslıydım iş dünyasına girdim. (...). Kadınların çalışması uygun görülmezdi, halen daha öyle.

Kooperatifçilik deneyimi süresince en büyük destekçisinin eşi olduğunu söyleyen K3, kadınların erkeklerin aksine sahip oldukları büyük egonun başarısızlığa neden olduğunu ve “kadın kadının kurdudur” söyleminin doğru olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Zaten arkamızdaki en büyük güç erkek yine Allah razı olsun eşim destek oldu (...) Bir

kadına gerçekten destek oluyor olması çok hoş bir şey. Normalde aslında hani bir söz var ya, kadın kadının yurdudur. Ben buna kesinlikle inanmıyorum. Kadın kadının kurdudur yani. Böyle büyük bir sorun var. Ego var. Biz kadınlarda büyük ego var. Ben daha iyisini bilirim, ben daha iyisini yaparım dedikleri için bir araya gelip de birlikte yol alamıyorlar. Ama erkeklerde böyle bir düşünce yok. Biz o yüzden ilerleyemiyoruz kadın olarak, yani kadınlarla birlikte. O yüzden ilerleyemediğimizi düşünüyorum ama inşallah biz bu birlik kooperatifle beraber güzel işler başaracağımıza inanıyoruz.

İnancın yanlış yorumlanmasından kaynaklanan bir bakış açısının kadını toplumsal hayatta geri plana ittiğini belirten K4, şunları söylemiştir:

Ülkemizde inanç şekilleri gittikçe daha bağnazlaşmaya başlayınca kadının sosyal hayattan daha çok çekildiğini gözlemliyoruz. Şimdi eğer kadrolu bir işin varsa dışarı çık, tamam. E kadrolu işi yok kadının, ne yapsın? Ücretli var, yarı zamanlı var, efendim part time var. Bu tür iş imkanlarını kullanmasın mı? İşte kooperatife gidecek, derneğe gidecek, bir lokale katılacak. Bunlara da katılması gerekiyor. Ama inançlar gittikçe o kadar doğrulaşiyor ki... Bu yanlış dini inançlardan bahsediyorum. Kadını sosyal hayattan söküp almaya uğraşiyor. Ama ona inat işte, kooperatiflere bu tür şeylere destek verilmeli ki kadın daha çok katılabilin (...). Yanlış dini inanç de uydurulmuş dini inanç de, erkek egemenliğinin hegemonyası de efendim takunyalı sakallı cübbelilerin kadınların üstünde baskısı de, ne dersin de. Bu arada ben kapalıyım yani.

Kadınların ve erkeklerin yapacağı işlerin birbirinden farklı olduğunu ve kadınların hem yönetim tecrübesi olmaması ve hem de bir araya geldiklerinde çalışma disiplini kaybettiklerini düşünen K5 şunları söylemiştir:

Kooperatifte ilk etapta çünkü bütün yönetim kadrosu kadınlardan oluşacağı için böyle bir tecrübeye de sahip değiller. Sonuçta zaman zaman belki de medyanın önüne çıkmak gerekecek. Zaman zaman gelen mülke amirleri karşılamak gerekecek. Onlara yaptığın işi anlatman gerekecek (...) Kadınların kaç tanesi üretim yapıyor? Hiçbiri. Tamam mı? Yani bu. Olay bu. Tamamen orada bir makara sistemi var. Tamam mı? Kadınlar bir araya geliyor. Kakara kikiri var. Bunların içerisinde en esaslı üretim yapan belki de bir tanesi. Belki de tek. Yani Gülen yenge. Sürekli üretim yapan. Tamam. Aynen öyle. Sürekli arz eden. Ama gerisi kakara kikiri yani. Tamam mı? Bir bir ay orada bir statü elde etmeye çalışıyorlar. Tamam mı? Ki statü elde edenler de var. Tamam. O statüden amaç sadece o yani. Bir işte kaymakamın karşısına sivil toplum örgütü olarak örgütü yöneticisi olarak çıkabilmek o statüyü kullanabilmek amacıyla veya bir siyasi çıkar elde edebilmek, falan filan tamam mı? Bütün mesele buna dönüşmüş. (...) Kooperatifte kadınların gücüne zaman zaman ihtiyaç duyuyoruz mesela dolum aşamasında. Diğer türlü bütün yükü biz (erkekler) çekiyoruz zaten.

Kadınların erkekler kadar şanslı olmadığını dile getiren K9 ise erken evlenmesine rağmen hayatı bırakmadığını, çocukları olduğu halde üretime devam ettiğini belirtmiştir. Ama zor durumlarla karşılaştığında ise “bir erkek gücü bir erkek desteğe ihtiyaç duyuyorsun” ifadeleri ile zorluklarda erkeklere ihtiyaç duyduğundan bahsetmektedir:

Erkekler her yerde varlar bu alanı da biz yapalım değil mi? Erkek işi görünüyor ama kadın işi görünmüyor, senin yaptığın sıva görünüyor ama benim temizlediğim ev, baktığım çocuk görünmüyor. (...) Çeken kadar çekemeyen de oluyor. Köy yerlerini biliyorsunuz. Karadeniz de başka oluyor. Burada kadın çalışır, her şeyi kadın yapar. Ama yine de erkek ihtiyaç duyuyorsun işte.

Kendisinin feminist olduğunu belirten K10, kadınların detaycı olmaları nedeniyle erkeklerle anlaşmaktan daha zor olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ama şu bu gerçek ki, mesela kadınlar, ben aslında feministim, erkekleri çok tasvif eden birisi değilim. Hiçbir yerde gereksiz olduklarına inanıyorum. Gerçi Allah Rabbim yaratmış ama... Şey, erkeklerle anlaşmak kadınlarla anlaşmaktan daha kolay. Kadınlar daha detaycı, daha ince fikirli, her söylediğinin altında bir şey arıyorlar. Ama erkekler derler ya hani bodoslama diye. Ama erkeklerle anlaşması erkeklerin ikna etmesi daha kolaydır.

Çalışmak istediğinde eşinden çok da destek göremeyen K18 “eşim başta karşı çıktı, kadın başına otur oturduğun yerde dedi, ben sana bakmıyor muyum dedi, kurduktan sonra ise ben paranı vereyim otur evde diyor” ifadeleri ile karşılaştığı baskıyı belirtmektedir.

Kadınların kooperatifçilik deneyimlerinin aileleri ve özellikle çocukları söz konusu olduğunda bir fedakarlık olduğunu düşünen K6 şunları söylemiştir:

Kadınlar sonuçta üretim, biz burada üretim yapıyoruz, uğraşıyoruz, emek ediyoruz. Karşılığını alıp bunun çoluğumuza, çocuğumuza, eşimize ya da kendi menfaatimiz için tatile bile gitsek bizim için güzel olur ama bunu yapamadığında boşuna uğraşmış yani bütün kooperatiflerde şöyle bir şey var ne kadar kooperatifli görürsünüz bilmiyorum ama ilk birçoğunda şöyle bir şey var ki zaten para kazanılmıyor bir de bilmeden girdiğinde kazanamadığında ve yerinde saydığında emeğini boşuna ailenden fedakarlık ediyorsun vücudundan, sağlığından, yani her şeyden fedakarlık ediyorsun, burada uğraşıyorsun ve karşılığını alamıyorsun. Mantıken düşünün, o bir yıpratıcı bir süreç. (...)“Yani çünkü kadın kazandığında çocuğuna yedirir. Erkekler gibi dışarıda yemez. Çoluğuna yedirir, çocuğuna yedirir, evine bakar. Artı mutlu olduğunda evine dayansın diye düşünüyorum.

Kadın kooperatiflerinde kadın üyelerin hep bir bahanelerinin olduğunu ve sorun yarattığını belirten K9, “kadını bekar alsan evlencem diyor, evli alsan kocam izin vermiyor diyor” ifadelerini kullanırken; erkeklerle yürüttükleri muhasebe ve taşıma işinde sorun yaşamadıklarını belirtmiştir.

4.14. Kooperatif Metaforları

Bu bölümde katılımcıların kooperatifler hakkında oluşturdukları metaforlar aktarılacaktır.

Tablo 22. Kooperatif Metaforları

Kategori	Kooperatif ... demektir.
Kooperatif Metaforları	İşletme
	Devlet işi
	Emeklilik işi
	Evimiz
	Gönüllülük işi
	Sosyal sorumluluk
	Sosyal alan
	Proje
	Fedakarlık
	Dayanışma

Katılımcılardan kadın kooperatif üyesi olarak deneyimlerini göz önünde bulundurmaları ve kadın kooperatifinin kendileri için ne ifade ettiklerini metaforik olarak dile getirmeleri istenmiş ve ifadeler bu başlıkta sunulmuştur.

Kooperatifin bir işletme olduğunu vurgulayan ve kooperatifle birlikte bir işletme sahibi olduğunu belirten, K1 şu şekilde ifade etmektedir:

Kooperatif ortağı olacak kişi kesinlikle başka bir işle uğraşmamalı. Yani ya iş hayatına yeni başlayan genç bir kızımız ya da ev hanımı işini gücünü bitirmiş, çok sorumluluğu olmayan bir hanım. Yani iki iş bir arada olmuyor. Mesela ben ne yaptım bugün? Altıda kendi işim bitti, kooperatife geldim. Böyle olmamalı. Eğer bu da çünkü bir işletme. Sadece adı kooperatif. Aynı muhasebe bunda da var. Aynı iş bunda da var. Aynı faturalar bunda da var. Aynı kira bunda da var. Yani aynı personel gideri bunda da var. Yani hobi olarak olacak bir şey değil bu”

Devlet tarafından destek gören ve bu nedenle kooperatifçiliği bir devlet işine benzeten K18, “Gerçekten olurdu yani bu konuda. Daha doğrusu biz bir devlet kurumuyuz. Kurum olarak biz bu şekilde kuruluyoruz. Zaten devlet kurumu olarak gözüküyor” söylemlerinde bulunmaktadır.

Kooperatif ile birlikte başka işi de olan ve her ikisine de yetismeye çalışan ve bu nedenle kooperatifçiliği emeklilik işi olarak gören K12 “(...) bak mesela biz biraz daha yapabiliriz, yapabiliriz biraz daha. Ama benim de işim olduğu için. Biraz emeklilik işi bu. Yani çalışmanla bitti olmuyor. Çalışma, hani kaygın olmayacak. Kişi kaygın, şey para kaygın olmayacak. Gelirin olacak ki sen bu işe daha rahat şey edersin” şeklinde ifade etmektedir. Ev içi emeğin devamı niteliğinde faaliyet alanı bulunan ve üyelerin çoğu aile üyelerinden oluşan

K7 “Her şey böyle yapılırken biz buradaydık. Yani çok kıymetli. Mesela ben evden çok burada vakit geçiriyorum. Yani çok da seviyoruz biz burayı. Burası bizim evimiz gibi” şeklinde ifade ederken, K8 ise henüz yeni kurulduğu için maddi beklenti olmadan gönüllü olarak bu işi yaptıkları yeni gelecek olanların da bu şekilde beklenti olmadan gönüllü bu işi yapmaları gerektiğini belirtmektedirler.

Yürüttüğü sosyal sorumluluk projesi sonrasında kooperatifçiliğe yönelen ve kooperatifçiliği de sosyal sorumluluk olarak gören K14 şunları söylemiştir:

Fakat bizim kurduğumuz kooperatifin şöyle bir farklılığı var. Biz sosyal kooperatif kurduk. Sosyal kooperatif kurmak demek ne demek? Bizde birlikte hani 7 kişiyle kooperatif kuruluyor ya. Bizdeki kadınlarından 7 tane üretici kadın yok kurucularımız arasında. 7 tane maddi, gücü iyi olan kadın var. Bunu yapmamızdaki sebep de şuydu, kooperatifçilik eşittir masraf demek. Bu masrafı kaldırabilecek kadınlar olması lazımdı. Eğer üretici kadınlarla ben bu işe girseydim, Üretici kadınlarla birlikte olsaydı, kadınların verdiği zulüm gelecekti. Elhamdulillah 7 tane arkadaşımın gelir kaygısı yok. Bugüne kadar kurmuş olduğumuz kooperatiften biz daha kendimize hiçbirimizin hesabına para yatırmadık. Biz tamamen kooperatifteki söylediğim gibi sosyal amaç kadınları iş gücü piyasasına katmak için sosyal yardım almalarını engellemek için açıkçası kooperatif oluşturduk.

K10 ise “Kooperatifçilik aslında çok sosyal bir şey” ifadesi ile kooperatifçiliğin sosyal alan olduğuna vurgu yapmaktadır. Kooperatifçiliği bir proje olarak gören K9 şu şekilde ifade etmektedir “Hani kooperatif mi? Kooperatifçiliğin ne olduğunu bile bilmiyordum. Benim için bir projeydi, o kadar”. Evinden çıkıp kooperatifte çalıştığı için kooperatifçiliği fedakarlık olarak gören K16 “Çok dediğim gibi fedakarlık yapıyoruz. Çocuklarımızdan, eşimizden, evimizden” şeklinde ifade etmektedir. Kooperatifçiliğin masrafların bölüşüldüğü ortaklaşa iş yapıldığı bir yer olarak tasvir eden K4, kooperatifçiliği dayanışma olarak gördüğünü şu sözlerle aktarmaktadır:

Para kazanmayan insanların para kazanmak için bir araya geldikleri yere tekrar ceplerinden çıkarıp para verip masraf yapması saçma. İnsanlar zaten sıkıntıda. Bir eser üretirken bile bir kağıt alıyor resim yapmak için. Onun parasını bile kendi cebinden veriyor. Boyasını kendi cebinden veriyor. O yüzden şimdi bir atölye açacağız diye para kazanmayan insanlardan tekrar para istemek doğru bulmuyorum bunu. O yüzden kooperatifçiliği dayanışma olarak görüyorum. Kullanılmayan ama işe yarar olan ürünleri alıp kendi atölyemizde değerlendirmeyi düşündüm.

Görüşülen kadın kooperatifi üyelerinin deneyimlerine ilişkin tartışma aşağıda yapılmıştı

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerine üye 18 katılımcı ile yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmelere dayanan bu çalışma, Doğu Karadeniz illerinde bulunan kadın kooperatiflerinin mevcut durumunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma nitel yöntem ile gerçekleştirilmiş ve katılımcılardan elde edilen veriler, içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Dolayısıyla katılımcı deneyimleri, belirlenen temalar, kategoriler ve kodlar bağlamında analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında Doğu Karadeniz' de toplam 48 kadın kooperatifi olduğu tespit edilmiş, bunlardan 18 kadın kooperatifinin her birinden bir üye olmak üzere 18 kadın kooperatifi ile görüşme sağlanabilmiştir. Bu kooperatiflerin faaliyet alanı incelendiğinde 11 kadın kooperatifinin gıda üretimi yaptıkları görülmektedir. Tekstil ve el sanatları öne çıkan diğer faaliyet alanlarıdır. Bu durum, araştırmanın çalışma grubundaki kadın kooperatiflerinin geleneksel ve ev içi faaliyetleri sürdürdüklerini düşündürmektedir. Bu bağlamda çalışmamız, Yıldırım'ın (2022) Kadın Kooperatiflerin Kadınların Ekonomik ve Sosyal Yaşamlarında Yarattığı Değişimler: Batı Akdeniz Örneği başlıklı tez çalışmasının bulgularıyla uyumludur. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kadın kooperatiflerinin genellikle vali/kaymakam, belediye başkanı ve kamu kurum temsilcileri tarafından davet ve yönlendirme ile kuruldukları görülmüştür. Kadınların kooperatif kurma isteği ile süreci başlatmalarına rağmen, kurumlardan alınan destekle kurulan sadece üç kadın kooperatifi vardır. Bu üç kadın kooperatifinden birisi, bir erkek tarafından ve kadınlara sağlanan devlet desteğinin fazla olduğu düşüncesiyle kurulmuştur.

Görüşme sağlanan kadın kooperatiflerinden 12'sinin zorunlu üyelik şartı olan yedi üyeye sahip olduğu, bir kadın kooperatifinin 10 üyesi olduğu, iki kadın kooperatifinin 12 üyesi olduğu, bir kadın kooperatifinin 13 üyesi olduğu, bir kadın kooperatifinin 15 üyesi olduğu ve bir kadın kooperatifinin de 27 üyesi olduğu görülmektedir. Erkek üyesi olan kadın kooperatifi sayısı üçtür ve her birinde bir erkek üye mevcuttur. Yapılan görüşmelerde Kooperatif 2'nin erkek üye tercihinin kooperatife yeni bir faaliyet alanı kazandırmakla ilgili olduğu görülmüştür. Söz konusu faaliyet alanında üretim yapan tek kişinin erkek olması, kooperatife zorunlu olarak erkek üye kazandırmıştır. Kooperatif 5, devletin kadınlara sağladığı destekler nedeniyle bir erkek tarafından eşî üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla söz konusu erkek üye kadın kooperatifinin kurucusu ve yöneticisidir. Kooperatif 7 ise kuruluş

aşamasında yeterli sayıda (7) kadına erişim sağlanamaması nedeniyle bir erkeğin üyeliğine ihtiyaç duymuştur. Bir başka ifadeyle kooperatif kurmak için gerekli sayısal çoğunluğu sağlamak için bir erkek üye davet edilmiştir. Literatürde kadın kooperatiflerindeki erkek üyelere ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmadığı için bu konuda bir tartışma yapılamamaktadır. Ayrıca görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinin genellikle erkek üye istemedikleri görülmüştür. Bu karşı duruş, mahremiyet, erkek işi-kadın işi ayrımı, erkeklerin güçlü olması gibi kavramlarla ifadelendirilen ataerkil toplum yapısının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Kadınlar kadın kooperatifini kendilerine ait “özel alan” olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme, kadın kooperatiflerinin gelir getiren bir işletme olarak ele alınması gerektiği yaklaşımının uzağındadır.

Görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinin yaşlarının 26 ile 57 aralığında olduğu, sadece ikisinin 30 ve daha altı yaşta olduğu ve diğerlerinin 35 üstü yaşta oldukları görülmektedir. Dolayısıyla araştırma kapsamında görüşülen kişilerin yaş ortalaması 44,2’dir. Çalışma bu bulgusuyla literatür Yıldırım alp vd. (2021), Serinikli (2018), Serinikli (2019), Kazar (2019), Taş ve Kazar (2019) ile uyumludur. Çalışma grubunun eğitim düzeyi olarak öne çıkan lise eğitim bulgusu, Yıldırım alp vd. (2021)’in bulguları ile uyumludur fakat Serinikli (2018), Serinikli (2019), Kazar (2019), Taş ve Kazar, (2019) ile uyumlu değildir. Yapılan çalışmalar, kadın kooperatiflerinin kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarında etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Yıldırım alp vd, 2021). Doğu Karadeniz Bölgesinde 18 kadın kooperatifi ile yapılan bu çalışmada görüşülen kadın katılımcıların gerek kooperatif kurma nedenleri ve gerekse de kooperatif üyeliğinin kazanımlarına ilişkin söylemleri, kooperatifçiliğin kadınlar açısından ekonomik faydadan ziyade sosyal fayda bağlamında değerlendirildiği yönündedir. Dolayısıyla çalışmamız, kadın kooperatiflerinin kadınlar için bir sosyal güçlenme aracı olduğu yönündeki tespitleri doğrulamaktadır. Bunun yanı sıra görüşülen tek erkek üyenin kooperatifçiliği kar amacı güden bir işletme olarak nitelendirdiği belirtilmelidir.

Görüşme yapılan kadın kooperatiflerinin büyük bir kısmının mekanları, kendilerini davet eden veya yönlendiren kurumlar tarafından temin edilmiştir. Kendisine mekan tahsis edilmeyen veya mekanın giderlerinin karşılanması konusunda desteklenemeyen kadın kooperatifleri resmi evraklarda üyelerden birisinin evini göstermektedir. Kadın kooperatiflerinin diğer bütün kooperatifler gibi bireysel değil kolektif bir işletme olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sadece mekanın temin biçimi bile kooperatifin nasıl algılandığı ve bir işletme olarak görülüp görülmediğini açığa çıkarmaktadır. Bununla birlikte çalışmamızda mekan seçimi konusunda kadın kooperatif üyelerinin dile getirdiği ve Dünya

Bankası tarafından Türkiye’de Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumu (2015) isimli raporda da yer alan “merkezi olma, kirasının ucuz olması, pazar ve müşteriye erişim kolaylığı gibi hususlar, kooperatif üyesi kadınların değil, onlara yer temin eden kurumların tercihidir. Bir başka ifadeyle kadın kooperatifleri bedelini kendilerinin ödediği ve dolayısıyla seçtikleri mekanların değil, kendilerine temin edilen mekanların özelliklerini belirtmektedirler.

Görüşülen kadın kooperatif üyeleri, karşılaştıkları en önemli ekonomik sorunları, vergi yükü, malzeme ve sermaye temini olarak belirtmişlerdir. Bu sorunlar içinde vergi yükü ve malzeme temininin, sermaye temininin önüne geçmesi dikkat çekici bir bulgudur. Öte yandan bu bulgu, kadın kooperatiflerinin kurulma biçiminin bir sonucudur. Şöyle ki, yukarıda da belirtildiği gibi görüşme yapılan kadın kooperatifleri genellikle davet (üyelerin şahsen çağrılarak kooperatif kurmalarının istenmesi) ve yönlendirme ile kurulmuş ve dolayısıyla da bir işletme için en önemli girdi olan sermaye temini sorununu bizzat yaşamamışlardır. Bunun yerine farkında olmadıkları ve kooperatifin bir işletme olarak faaliyete geçmesiyle birlikte bir anda karşılarına çıkan vergi yükümlülüğü, üyelere üstesinden gelinemeyecek bir sorun olarak görülmüştür. Bu tespiti destekleyen bir diğer sorun alanı, görüşülen kadın kooperatif üyelerinin kurumlar bağlamında yaşadıkları sorunlardır. Üyeler, prosedürlerin gereğinden fazla ağır olduğunu, vad edilen desteğin sürdürülmediğini ve kendilerinin özellikle kooperatif faaliyete geçmeden önce yeterince bilgilendirilmediklerini belirtmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan bireylerin dile getirdiği sorunlardan birisi de kooperatif üyelerinden kaynaklanan sorunlardır. Bunlar, üyelerin birbirini tanımaması, üyelerin birbirine güvenmemesi, üyeler arasında amaç birliğinin olmaması, üyelerin kadın olması, üyeliğin istenmemesi ve üye bulmada zorluk, üyelerin başka işlerinin olması, iş bölümünün olmamasıdır. Bu sorunlardan “üyelerin kadın olması” hariç diğerleri, kadın kooperatiflerinin kurulma biçiminin bir sonucudur. Yukarıda da belirtildiği gibi görüşme yapılan kadın kooperatiflerinin neredeyse tamamı belediye başkanı, vali ya da kaymakam tarafından kurulmuştur. Birbirini tanımayan, birbirinin iş yapma biçimi hakkında bir fikri olmayan kadınlar, yine aynı yetkililer tarafından atanan bir (kadın) yönetici eliyle bir araya getirilmiştir. Kadın kooperatiflerinin ticari bir işletme olduğu göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu sorunların işletmenin yani kooperatif kuruluş aşamasında yaşanması beklenir. Oysa araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kadın kooperatiflerinin en yenisini yaklaşık bir yıldır faaliyet göstermektedir. Kadın kooperatiflerinin (işletme) kuruluş aşamasında yaşamaları mümkün olan sorunları, kooperatif faaliyet geçtikten sonra hala yaşıyor olmaları, işletme felsefesine aykırıdır. Bunlardan belki de daha önemlisi üyelerle ilgili sorunların “üyelerin kadın olması”ndan kaynaklandığının dile getirilmesidir. Görüşülen

kadın kooperatif üyeleri, yaşadıkları sorunların bir işletme olarak kadın kooperatiflerinin kurulma biçimiyle değil, üyelerin kadın olmasının olumsuzluklarıyla ilişkilendirmişlerdir.

Yine kadın kooperatif üyelerinin sürdürülebilirlik bağlamında dile getirdiği sorunlar, kooperatiflerin kurulma biçimiyle doğrudan ilgilidir. Görüşülen üyeler bu bağlamdaki sorunları, talimatla kurulmuş olma, pazar bulamama, üretimin olmaması, emeklilik sonrası kooperatifçiliğe yönelmek, kooperatif cahili olmak, erkek eşlerin kadın kooperatifçiliğini küçümsemesi, kooperatifçiliğin ikinci uğraş olarak görülmesi şekliyle dile getirmişlerdir. Bu sorunlar sınıflandırıldığında, talimatla kurulmuş olma, kooperatif cahili olma, pazar bulamama ve üretimin olmaması, kadın kooperatiflerinin örgütsel bir sorun yaşadıklarını göstermektedir. Kadın kooperatiflerinin yeterli planlama, iç ve dış çevre analizi yapılmadan kurulduğunu düşündürmektedir. Yine sorunlar arasında sayılan emeklilik sonrası kooperatifçiliğe yönelmek ve kooperatifçiliğin ikinci uğraş olarak görülmesi, kadın kooperatiflerinin bir işletmeden çok sosyalleşme aracı olarak algılandığını göstermektedir. Erkek eşlerin kadın kooperatifçiliğini küçümsemesi ise kadın kooperatif üyelerinin kooperatifçilik deneyimlerinin eşlerinin baskısı altında olduğunu düşündürmektedir.

Ülkemizde kadın kooperatiflerinin desteklenmesi birçok makro metinde yer almaktadır. Bunlardan en güncel olanı, “Başta tarım satış kooperatifleri, kadın kooperatifleri ile sosyal nitelikli kooperatifler olmak üzere öncelikli sektörlerde faaliyette bulunan kooperatiflere destek sağlanacaktır” ifadesinin yer aldığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Güçlenmesi Stratejisi ve Eylem Planıdır (2024-2028). Görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinden sadece biri hariç diğer tüm üyeler, kadın kooperatiflerine yönelik pozitif ayrımcılığın olmadığını farklı ifadelerle dile getirmişlerdir. Çınar vd, (2021), araştırmamızın çalışma grubunu da içeren illerde yaptıkları nitel araştırmada kadın kooperatiflerine yönelik gerçek anlamda bir pozitif ayrımcılığın olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır. Bu doğrultuda araştırmamızın bulgularını doğrulamaktadır. Çalışmamızda dile getirilen “-mış gibi” ve “boş bir reklam” ifadeleri hem söz konusu araştırmanın hem de bizim araştırmamızın bulgularını özetler niteliktedir.

Görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinin gelecek planları arasında “kültürü yaşatmak” ve “daha çok kadına ulaşmak” olması ilgi çekicidir. Özellikle bir kooperatifin gelecek planı olarak “kültürü yaşatmak” hedefini benimsemesi, kadın kooperatiflerinin gelir getirici bir organizasyondan öte, kendilerini kültür elçisi olarak konumlandıklarını düşündürmektedir. Bunun bir nedeni görüşülen kadın kooperatiflerini geleneksel el sanatları üzerinde hediyelik eşya üretimi yapıyor veya yapacak olmaları, bir diğer nedeni de ataerkil toplum yapısı içinde kendilerini kültür aktarıcısı olarak görmeleridir. Literatürde kadın

kooperatifleri üzerine yapılan çalışmalarda bu konuda bir bulguya rastlanmamıştır. Ayrıca kadın kooperatiflerinin gelecek planlarında birisi olan “daha fazla kadına ulaşmak” hedefi, oldukça düşündürücüdür. Kadın kooperatif üyelerinin kendi işletmeleri adına bir gelecek planı yerine, başka kadınlara ulaşmayı düşünmeleri irdelenmesi gereken bir durumdur.

Görüşmelerden edinilen izlenim bu hedefi iki bağlamda düşünmemizi gerektiğini göstermektedir. Bunlardan birisi, kadın kooperatif üyelerinin kendileri gibi emeği görünmeyen kadınları kooperatifçilik sürecine dahil etmeleri, bir diğeri ise hali hazırda bir çoğu tarafından ürünleri kooperatifler aracılığıyla satılan ev eksenli kadınların aracısı haline dönüşmüş olmalarıdır. Literatürde kadın kooperatifleri üzerine yapılan çalışmalarda rastlanmayan bu husus, Ketten (2025) tarafından kadın girişimciler üzerine yapılan çalışmada da vurgu yapılmış olmasıdır.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kadın kooperatiflerinden yeni iletişim teknolojisi olarak internet ile ilişkileri oldukça sınırlıdır. Bu durumun birbiriyle ilişkili birkaç nedeni vardır. Bunlardan biri, yukarıda çok detaylı tartışılan kadın kooperatiflerinin kuruluş biçimiyle ilgilidir. Kooperatiflerin hemen hiçbirinde kurulum aşamasında yada faaliyete geçtikten sonra kooperatifin tanınırlığı ve ürün satışı için bir web sayfası öngörülmemiş ve oluşturulmamıştır. Bir diğeri kadın kooperatif üyeleri internet ve sosyal medyayı aktif olarak kullanmamaktadır ve özellikle yeni medya okuryazarlıkları sınırlıdır. Bu iki durum bir arada değerlendirildiğinde, internet görüşülen kadın kooperatifleri için bir satış mecrası olarak değerlendirilmemiştir. Araştırmamız, Demirdağ ve Aydoğan’ın Görünür Olmak Ya da Olmamak: Kadın Kooperatiflerinin Yeni Medya Kullanımı Analizi (2025) başlıklı çalışmalarıyla uyumludur.

Görüşülen kadın kooperatif üyelerinin kooperatif üyesi olmakla ilgili düşünceleri bir arada değerlendirildiğinde, kooperatifin sosyal bir örgütlenme modeli olarak algılandığı tespiti yapılabilir. Kadın kooperatifleri her ne kadar özellikle kadınların birey ve vatandaş olarak seslerini duyurabilecekleri ve bireysel ve sosyal olarak güçlenmelerini sağlayacak bir örgütlenme olmakla birlikte, aynı zamanda bir ekonomik örgütlenme modelidir. Araştırma kapsamındaki katılımcıların deneyimlerinde kooperatifin ekonomik örgütlenme modeli olarak algılandığına dair çok az kanıt mevcuttur. Çalışmamızın kadın kooperatiflerinin ekonomik güçlenmeden ziyade sosyal güçlenmeye vurgu yaptığı tespiti, Çınar vd (2021)’in bulgularıyla uyumludur.

Araştırma kapsamında görüşülen kadın kooperatiflerinin diğer kadın kooperatifleriyle iletişiminin oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Özellikle tedarik temelli iletişim son derece zayıftır. Görüşülen üyelerin “rekabet olmadığı için” iletişim kurduklarını belirtmesi,

kooperatifler arasında iş birliğinden ziyade rekabetin varlığını düşündürmektedir. Bu durum, görüşmelerin geneli değerlendirildiğinde, daha fazla kadına temas etme ve onları da kooperatifçilikle tanıştırma isteğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bir başka ifadeyle kadın kooperatif üyeleri çalışma hayatı içinde aktif olmayan kadınlarla iletişim kurmak istemekte ama kooperatif kurarak çalışma hayatı içinde yer alan kadınlarla iletişim kurmak istememektedir.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kadın kooperatif üyeleri, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında kategorize edilen söylemlerinde, eşimi ikna ettiğim için şanslıyım, kadın emeği görünür değil, kadın kadının kurdudur, dinin yanlış yorumlanması, kadın işi-erkek işi, kadınlar detaycı ve ince fikirli, kadınlar sorunlu gibi ifadeler kullanmışlardır. Bu ifadeler içinde sadece “kadın emeği görünür değil” söylemi hem aile ve eşler ve hem de toplum açısından kadın kooperatiflerinin yeterince değerli görülmemesinin bir yansıması olarak dile getirilmiştir. Öte yandan kadın “kadının kurdudur”, “kadınlar detaycı ve ince fikirli” ve “kadınlar sorunlu” gibi söylemler, kooperatiflerin kadınlar için bir iktidar mücadele alanı ve dolayısıyla iktidar ilişkilerinin yeniden üretildiği mecralar olmasıyla uyumludur. Kadınlar, kooperatifçilik sürecinde yaşadıkları sorunları, cinsiyet bağlamında dile getirmiş ve kadının toplumsal alanda bastırılması ve ikincilleştirilmesine aracılık etmektedir. Bu durum cinsiyet rejiminin her seferinde yeniden üretildiğini ve kadın kooperatiflerinin eşitliği sağlamaktan ziyade cinsiyete dayalı eşitsizliğin yeniden üretildiği alanlar olmasına hizmet etmektedir. Araştırmamız, Andiç (2023) Türkiye’de Kadın Kooperatifçiliğinin İncelenmesi: Giresun İli Örneği başlıklı çalışmada, kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine karşı çıkmalarını sağlayan birer “karşı-hegemonik örgütlenme” biçimine dönüşebildiğini belirten çalışma ile uyumlu değildir. Öte yandan Kurtuluş ve Demircan Yıldırım (2023), Türkiye’de Kadın Kooperatiflerine Siyasi İktidarın Gözünden Bakmak: Feminist Postyapısalcı Bir Analiz başlıklı çalışmalarında kadın kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet normlarının eşitsiz yapısını pekiştirme potansiyeli olduğunu belirten çalışmalarıyla uyumludur. Literatürde kadın kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretimine aracılık ettiklerine ve bu aracılığın farklı stratejiler barındırdığına ilişkin çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda araştırmamızın bulguları, Tokur (2020) ile uyumludur. Ayrıca kadınların toplumsal cinsiyet rejiminin yeniden inşasına ilişkin rolleri sadece kadın kooperatifleriyle sınırlı değildir. Keten’in (2025) kadın girişimciler üzerine yaptığı çalışmada da benzer tespitler mevcuttur.

Görüşme yapılan kadın kooperatif üyelerinin sadece bir tanesi kadın kooperatifini bir “işletme” olarak değerlendirmiştir. Yine sadece bir katılımcı da “dayanışma” olarak adlandırmıştır. Diğer katılımcıların ifadeleri, “devlet işi”, “emeklilik işi”, “evimiz”,

“gönüllülük”, “sosyal sorumluluk”, “sosyal alan”, “proje”, “fedakarlık” bir arada değerlendirilmesi, görüşme sağlanan kadın kooperatiflerinin yapı ve işleyişi hakkında ipuçları vermektedir. Kooperatiflerin devlet işi olarak görülmesi, kadınların kooperatifi şirket değil, devlet dairesi olarak algıladıklarını; “gönüllülük”, “sosyal sorumluluk”, “sosyal alan”, “emeklilik işi” olarak görülmesi, kadın kooperatiflerinin boş zaman uğraşı olarak algıladıklarını düşündürmektedir. Benzer şekilde kadın kooperatifinin “evimiz” metaforu bağlamında bir ev olarak görülmesi, kooperatiflerin kadınlar için bir kamusal alan değil özel alan olarak algılandığını ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel yöntem ile yapılan çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu söz konusu bölgede faaliyet gösteren 18 kadın kooperatifinde üye olan 17 kadın ve bir erkek oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenmesi için öncelikle Ticaret İl Müdürlüklerinden bölgedeki kadın kooperatifleri hakkında bilgi talep edilmiştir. Kurumlardan elde edilen veriler doğrultusunda Doğu Karadeniz Bölgesinde faaliyet gösteren 48 kadın kooperatifi tespit edilmiştir. Bununla birlikte kamu kurumları Kişisel Verilerin Koruması Kanunu nedeniyle kadın kooperatiflerine ilişkin iletişim ilgileri dahil hiçbir veriyi paylaşamayacaklarını belirtmiştir. Araştırmacı, yerel basın araçları ve kişisel ilişkileri ile bu kooperatiflerden 23'üne erişim sağlamıştır. Erişim sağlanan kadın kooperatiflerinden beşi ön görüşmede çalışmaya katılacaklarını belirtmelerine rağmen, kendileri ile bir daha iletişim kurulamamıştır. Bu noktadan sonra ilk olarak, görüşmeyi kabul eden kadın kooperatiflerinin başkan ve/veya başkan yardımcıları ile görüşülüp çalışma hakkında bilgi verilmiş ve ardından görüşmeyi kabul eden ve vakit ayırabilen üyelerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Farklı kooperatifleri sürece dahil etmek, aynı zamanda çalışma grubunun hacmini artırmamak ve en önemlisi de kadın kooperatiflerinin kurumsal yapısını ortaya koymak amacıyla her kooperatiften bir üye ile görüşme sağlanmıştır. Literatürde göz ardı edilen kadın kooperatiflerinin erkek üyeleri, çalışma grubu belirlenirken özellikle göz önünde bulundurulmuş, toplam üç erkek üyeden sadece birine erişim sağlanmış ve kendisiyle görüşme yapılmıştır.

Araştırmanın kadın kooperatiflerinin kurulma biçimine ilişkin en önemli sonucu, kadın kooperatiflerinin kadınlar değil, kurumlar tarafından kurulduğudur. Bu kurumlar valilik, kaymakamlık, belediye ve faaliyet alanı içinde kooperatifçilik olan kamu kurumlarıdır. Kadınların toplumsal hayata aktif olarak katılımlarının bir aracı olan kadın kooperatiflerinin kamu kurumları tarafından desteklenmesi kuşkusuz ki çok önemlidir. Bununla birlikte kadın kooperatiflerinin bizzat bu kurumlar tarafından kurulması hem kooperatifler ve hem de kadınlar açısından ciddi bir soruna dönüşmüştür. Kadınlar, devlet tarafından kendileri için kurulan ve işletme olarak görülmeyen bir yapıya sivil toplum kuruluşuna üye olur gibi üye olmuş, kendilerinden beklenen katkıyı sağlayamadıklarında üyelikten ayrılmış ya da sosyal bir faaliyet gibi üyeliklerini devam ettirmişlerdir. Bu durumun en önemli sonuçlarından birisi, sermaye temini yerine vergi yükünün bir sorun olarak görülmesi ve devlet desteğinin bittiğinin dile getirilmesidir. Kadın kooperatifleri açısından kamu kurumlarından beklenen

destek, kadınlar için kooperatif kurmak değil, kadınları kooperatif kurma konusunda bilgilendirmek ve teşvik etmektir. Türkiye’de kapanan kadın kooperatiflerinin sayısının açılan kadın kooperatiflerinden daha fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın bulguları, kooperatiflerin sürdürülebilir olmamasını açıklamaktadır.

Çalışmanın ulaştığı sonuçlardan bir diğeri, kadın kooperatiflerinin erkek üyeleri ile ilgilidir. Kadın kooperatif üyeleri, kooperatifi mahremiyet algısı bağlamında özel alan olarak gördükleri veya kooperatif yönetimini devralma tehdidi nedeniyle erkek üye istememektedir. Araştırma kapsamında ancak bir erkek üye ile yapılan görüşme, kadın kooperatiflerinin devlet desteği nedeniyle erkekler tarafından cazip bir alan olarak görüldüğünü düşündürmüştür. Erkeklerin kadın kooperatiflerine üye olması, bu kooperatiflerin kadınlar tarafından kamusal alanlar olarak görülmesine destek olabilir. Öte yandan erkeklerin sırf devlet desteği almak için kadın kooperatifi kurmaları veya aile işletmelerini kadın kooperatifine çevirmelerine engel olacak düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca kadın kooperatiflerinin erkek üyeleri üzerine daha fazla çalışmanın yapılması kadın kooperatiflerinin gerçek durumunu anlamanın yanı sıra cinsiyet ile kooperatif algısı arasındaki ilişkiyi görmek bakımından literatüre katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın bir diğer sonucu, kadınların medeni durumları ile kooperatif üyeliği arasındaki ilişkidir. Görüşme yapılan kadınların büyük bir kısmı evli ve çocuk sahibi olması ve ayrıca bazılarının bekar üye istememesi, kooperatifçiliğin kadınlar açısından gelir getirici bir iş ya da bir işletme olarak değil, sosyal bir uğraş olarak görülmesiyle ilgilidir. Kadınlar kooperatifi daha karlı bir işletmeye dönüştürmektense, uyum içinde sosyal bir yapıya büründürmek amacını taşımaktadır. Kendilerini “kültür aktarıcısı” olarak gören veya “başka kadınlara dokunarak” manevi tatmin sağlamayı gelecek planı olarak algılaması bir üyenin kooperatifi ticari bir işletme olarak görmesi pek de mümkün görünmemektedir.

Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri de kooperatiflerin mekan seçimlerinin kooperatifin kuruluş yöntemiyle doğrudan ilgili olduğudur. Kadınlar değil, kurumlar tarafından kurulan kooperatiflerin mekanları da kurumlar tarafından temin edilmiştir. Literatürde bu konunun detaylı incelenmediği görüldüğünden yeni çalışmaların bu konuya yönelmesi kadın kooperatiflerinin her yönüyle incelenmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kadın kooperatif üyeleri, kendileri dışında üye olmayan kadınların da ürünlerini satarak hem kendileri kar etmekte hem de üye olmayan kadınların gelir elde etmesine destek olmaktadır. Bu tedarik ilişkisi, ev eksenli çalışan kadınlar için bir fırsat gibi görünse de uzun vadede kadın kooperatiflerini ev eksenli çalışan kadınların araçlarına dönüştürme ihtimali taşıdığından aynı zamanda bir tehdittir. Kadın

kooperatiflerinin ev eksenli üretim yapan kadınlara kooperatif bilinci aşılama ve onları kooperatife üye olmaya davet etmeleri olası bir sömürü ilişkisinin önüne geçecektir. Aynı zamanda ülkemizde yaygın olan bu tedarik ilişkisinin kadın kooperatiflerine ve ev eksenli çalışmaya etkisine odaklanan akademik çalışmalar yapılmalıdır.

Doğu Karadeniz Bölgesinde erişim sağlanan 18 kadın kooperatifinin biri erkek toplam 18 üyesi ile yapılan alan araştırmasının bütün bulguları bir arada değerlendirildiğinde, kooperatiflerin kurulma biçimlerinden başlayan yapısal ve işlevsel sorunları mevcuttur. Kooperatif üyelerinin bu sorunları görme biçiminin çerçevesini toplumsal cinsiyet eşitsizliği çizmektedir. Bir başka ifadeyle kadın kooperatif üyeleri içinde bulundukları yapıyı, bir işletme mantığı ile değil, temelinde yardımlaşma olan bir sosyal faaliyet olarak görmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). *Kadının güçlendirilmesi strateji belgesi ve eylem planı 2024-2028*.
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı. *EKEV Akademi Dergisi [ICOAEF Özel Sayı]*, 97-118.
- Akkaya, T. (1998). *Kadın örgütlenmelerinin toplumsal dönüşümdeki rolleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Üniversitesi.
- Andiç, H. (2023). *Türkiye’de kadın kooperatifçiliğinin incelenmesi: Giresun ili örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Giresun Üniversitesi.
- Arslan, G. (2023). *Güçlenme bağlamında kadın kooperatifleri: Feminist bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Avcı, F. ve Güdekli, İ. A. (2018). Toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisi: Yazılı basında kadına şiddet ve kadın cinayetleri haberleri üzerine bir analiz. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 475-506.
- Avşar, G. (2017). *Kırsal kalkınmada kadın kooperatiflerinin önemi: Eskişehir ilçe ve mahallelerinde kadın kooperatifi potansiyeli* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 1-12.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Başaran, B. ve Er Ülker, F. (2025). Kadın Kooperatiflerine Yönelik Lisansüstü Tezlerin Değerlendirilmesi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 91-112.
- Bayaner, A. (2014). Kooperatiflerin ekonomideki rolü. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 14(28), 53-70.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin cinsiyeti*. Metis yayınları.
- Berktaş, F. (2004). *Kadınların insan haklarının gelişimi ve Türkiye sivil toplum ve demokrasi konferans yazıları* (No. 7). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Yayınları.
- Bilgin, N. ve Tanıyıcı, Ş. (2008). Türkiye’de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2008(2), 136-159.
- Blaszak, B. J. (1986). The Women’s cooperative Guild, 1883-1921. *International Social Science Review*, 61(2), 76-86.

- Bulut, T. ve Başfıncı, C. (2021). Farklı sektörlerdeki belirli mesleklere ilişkin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları: doğrudan ve dolaylı ölçüm yöntemlerine ilişkin bir araştırma. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(2), 327-356.
- Bülbüller, G. (2022). *Türkiye’de kadın kooperatiflerinin sosyal dayanışma ekonomisi kapsamında incelenmesi: İzmir ili örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni*. Eğiten Kitap.
- Çakır, H. ve Baş, H. (2018). Cinsiyetler ve cinsiyetlerle özdeşleşen davranışların sosyolojik ve biyolojik açıdan değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5(5), 176-197.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı kadın hareketi*. Metis Yayınları.
- Çelik, H., Baykal, N. B. ve Memur, H. N. K. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.
- Çınar, K., Akyüz, S. Uğur Çınar, M. ve Yayalar, E. (2021). Faces and phases of women’s empowerment: The case of women’s cooperatives in Turkey. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 28(3), 778-805.
- Demirdağ, G. E. ve Aydoğan, E. (2025). Görünür olmak ya da olmamak: Kadın kooperatiflerinin yeni medya kullanımı analizi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 62-75.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). Kalkıma planı (birinci beş yıl) 1963-1997. Başbakanlık Devlet Matbaası.
- Dökmen, Z.Y. (2009). *Toplumsal cinsiyet: sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.
- Draperi, F. (2021). From cooperative theory to cooperative practice. *Veleurs cooperatives et mondialisation*, 302(2), 4-14.
- Duguid, F., Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015). *Current status of women's cooperatives in Turkey*, World Bank Report.
- Ecevit, Y. ve Karkıner, N. (2012). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Emiroğlu, M. (2022). Kooperatifçilik ve kadın kooperatifleri. Ticaret Bakanlığı. <https://ticaret.gov.tr/> (Erişim: 08.01.2024).
- Erdogan, M. (2022). *Türkiye’de kooperatiflerin kadınların toplumsal konumları üzerindeki etkileri: Gaziantep kadın kooperatifleri örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep üniversitesi.

- Erol, S. (2015). Türkiye’de kadının çalışma hayatına katılımının belirleyicileri. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 1-22.
- Fraser, N. (2009). *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world*. University Press.
- Geray, C. (1992). Kooperatifçiliğin dünyadaki ve Türkiye’deki nicel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(01), 427-441.
- Gönüllü Atakan, A. ve Çoban, A. (2022). Türkiye’ de kadınların kooperatifler yoluyla güçlenmesi: Yasal ve yapısal stratejiler. Uluslararası Çalışma Örgütü. www.ilo.org/tr/publications/turkiye-de-kadınların-kooperatifler-yoluyla-güçlenmesi-yasal-ve-yapısal
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (2012). Türkiye kooperatifçilik stratejisi ve eylem planı (2012-2016).
- ICA COOP (2024). Cooperative identity, values ve principles. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity> (Erişim Tarihi: 28.02.2024).
- ICA (1995). The Statement on the Cooperative Identity.
- Irgat, H. (2022). *Ankara’da faaliyet gösteren kadın girişimci kooperatifleri üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- İlgün, B. (2020). *Türkiye’de bölüşüm sorunu ve kooperatifler* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi [KEİG]. (2015). Türkiye’de kadın kooperatifleşmesi: Eğilimler ve ideal tipler. <http://www.keig.org/wp-content/uploads/2016/03/koopweb.pdf>.
- Kandiyoti, D. (1987). Emancipated but unliberated? reflections on the Turkish case. *Feminist Studies*. 13(2), 317-338.
- Karahan, S., Uca, S., ve Güdük, T. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme türleri ve görüşme tekniklerinin uygulanma süreci. *Nitel Sosyal Bilimler*, 4(1), 78-101.
- Karakaş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(1), 84-108.
- Karakuş, G. (2022). Kadın kooperatiflerinin kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasındaki rolü. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 247-259.
- Karaman, İ. C., ve Dalkıran, G. B. (2021). Kadın sivil toplum hareketinin tarihsel gelişimi: Türkiye ve dünyadan örnekler. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5(13), 89-116.

- Kasap, F. (2019). *Kırsal alanda kadın örgütlenmelerinin yarattığı güçlenme dinamiği ve erkeklerin konumu: Kilis Ravandalı Kadınlar Derneği örnek olayı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Kazar, E. N. (2019). *Kadın yoksulluğunu azaltmada kadın kooperatiflerin rolü: İstanbul ve Bursa örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yalova Üniversitesi.
- KEDV. (2021). 5. Kadın kooperatifleri toplantısı. [https://simurg.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/5.Kadin kooperatifleribulusmasi.pdf](https://simurg.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/5.Kadin%20kooperatifleribulusmasi.pdf)
- Keten, S. (2025). *Kadın girişimcilerin iş kurma süreçlerinin incelenmesi: Amasya ili örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Amasya Üniversitesi.
- Kılıç, S. ve Aydoğan, E. (2022). Türkiye’de kooperatifçilik ve toplumsal kalkınmadaki rolü. *Atatürk Dergisi*, 11(2), 45-50.
- Koç, B. (2023). *Kırsal alanda kurulan kooperatiflerin kadınların güçlenmesindeki yeri: Manisa ili örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Koç, H. (2012). Genel kooperatifçilik ve kadına yönelik kooperatifler. *Ziraat Mühendisliği*, 358, 24-29.
- Koçtürk, O. M. (2006). Türkiye’de kooperatiflerin vergilendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 119-136.
- Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (KGM). (2012). Kooperatifçilik ve kadın kooperatifleri. <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0eed13b876180c773fbb/Kooperatif%C3%A7ilik%20ve%20Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Kitap%C3%A7%C4%B1k%2018.12.2012.pdf>
- Kooperatifler Kanunu (1969). *Resmî Gazete* (Sayı: 13235, Yayın tarihi: 24.04.1969). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1163&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- KSGM (2024). Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı 2024-2028.
- Kurtuluş, G. ve Demircan Yıldırım, P. (2023). Türkiye’de kadın kooperatiflerine siyasi iktidarın gözünden bakmak: Feminist post yapısalcı bir analiz. *Memleket Siyaset Yönetim*, 18(40), 441-460.
- Kuş, D. (2015). *Sütle gelen emeğin dayanışması: Tire süt kooperatifi. Kalkınma Atölyesi, Vaka Analizi I*. Altan Matbaası.
- Küccük, C. (2022). *Kırsal kalkınmada kooperatiflerin etkileri: Üretici kooperatifleri yönünden karşılaştırmalar* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

- Makal, A. (2001). Türkiye’de 1950-1965 döneminde ücretli kadın emeğine ilişkin gelişmeler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56(2), 117-155.
- Mcivor, I. (2020). *Kooperatif kadınlar loncasının hikayesi*. <https://www.cooperativeheritage-coop.translate.google/blog/the-story-of-the-co-operative-womens-guild>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2014). *Kooperatifler*. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Kooperatifler.pdf
- Mülayim, Z. G. (1995). *Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları.
- Nakayiso, E. ve Andrew, N. (2023). A historical review on the global evolution, benefits, challenges and performance of cooperatives. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 8(1), 51-75.
- Offen, K. (2000). *European feminisms, 1700-1950, A political history*. Stanford University Press.
- Öksüz, E. (1982). Kooperatifçilik kavramı ve ilkelerinin ışığında, Türkiye’de köy kalkınma kooperatifleri. *Journal of Social Policy Conferences*, 31, 329-358.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Özdemir, G. ve Yılmaz E. (2011). Kadın girişimciliği ve kooperatifler. İçinde M. Özetel ve H. Burgazoğlu (Ed.), *II. Trakya Bölgesi kalkınma- girişimcilik sempozyumu bildiri kitabı* (ss. 71-80). Kırklareli Üniversitesi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Pateman, C. (1988). *The sexual contract*. Stanford University Press.
- Sağlık, B. ve Çelik, H. Y. (2018). Küreselleşen çalışma hayatında kadının rolü. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 95-120.
- Saral, E. N. (2024). *Türkiye’de yaşayan göçmen kadınların girişimcilik ekosistemi üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Saygılı, G. (2023). *Erkek egemen mesleklerde çalışan kadınların deneyimleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Serinikli, N. (2018). Edirne toplum merkezlerinden hizmet alan yoksul kadınların ekonomik olarak güçlenmesinde kooperatiflerin önemi ve kooperatifleşmeye karşı tutumları. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 161-182.

- Serinikli, N. (2019). Kırsal alandaki mikro kadın girişimcilerin kooperatifleşmeye karşı tutumları: Agro-turizm kadın kooperatifleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14 (1), 45-57.
- Sezer, A. F. (2022). *Kadın yoksulluğuyla mücadelede kadın kooperatifleri: Mersin örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.
- SİMURG. (2015). *Kadın emeğini değerlendirme vakfı 5. kadın kooperatifleri buluşması raporu: kadın kooperatifleri iletişim ağı*. <https://simurg.org.tr/wp-content/uploads/2019/05/5.Kadin-kooperatifleri-bulusmasi.pdf>
- Sönmez, N. (2011). *Kırsal alanda kadın girişimciliğinin desteklenmesinde kooperatifçiliğin rolü: Amasya-Çorum illeri örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Şahankaya Adar, A. ve Dedeoğlu, S. (2023). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesine etkisi. *Fe Dergi*, 15(2), 8-49.
- Şahankaya Adar, A., Dedeoğlu, S. ve Kurtuluş, G. (2023). Türkiye’de kadın kooperatifleri: Mevcut durum analizi, kadın güçlenmesi ve istihdam yaratma potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1171-1208.
- Şenlik, B. (2022). *Kırsaldaki kadın kooperatiflerinde liderlik ve kurumsallaşma: Bursa örneği* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Teknik Üniversitesi.
- Şimşek, B. ve Alptekin, H. (2024). Bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği. İçinde Ö. Arırlı (Ed.), *Araştırma problemlerinin tanımlanması* (ss. 28-89). Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.
- Takım, A. (2012). Demokrat Parti döneminde uygulanan ekonomi politikaları ve sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(2), 157-187.
- Taş, H. Y. ve Kazar, E. N. (2019). İstanbul’daki kadın kooperatiflerinin kadın yoksulluğuna etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 13(19), 1836-1883
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- Tekin, A. (2015). Küreselleşen dünyada bölgesel kalkınma dinamikleri, kamu politikaları ve bölgesel kalkınma ajansları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 37-48.
- Tokur, R. E. (2020). Kırsal kalkınma projesinde kadının katılımcılığı: Kavar Havzası deneyimi. İçinde Ö. S. Işıl ve S. Değirmenci (Ed.), *Yaşamı örgütleyenler deneyimler – Kadınlar dayanışma ekonomilerini ve kooperatifleri tartışıyor* (ss. 236-267). Notabene Yayınları.

- Tutar, H. (2023), Nitel araştırma deseni belirleme ölçütleri ve gerekçelendirilmesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 334-355.
- TÜİK (2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-54059>
- Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- Woodward, K. (2020). *The story of the co-operative women's guild. Cooperative heritage trust.* <https://www.co-operativeheritage.coop/Blog/the-story-of-the-co-operative-womens-guild>
- Yalçın, H. (2022). Bir araştırma deseni olarak fenomenoloji. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 213-232.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, D. P. (2022). *Kadın kooperatiflerinin kadınların ekonomik ve sosyal yaşamlarında yarattığı değişimler: Batı Akdeniz örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi], Kocaeli Üniversitesi.
- Yıldırım, S., İslamoğlu, E. ve Ateş Torun, M. (2021). Kadın kooperatiflerinin ekonomik ve sosyal yaşamda rolü ve önemi: Antalya ili örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 5(3), 111-135.
- Yılmaz, A., Bozkurt, Y. ve İzci, F. (2008). Kamu örgütlerinde çalışan kadın iş görenlerin çalışma yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 89-114.
- Yılmaz, S. (2018). Toplumsal cinsiyet rollerinin günlük hayattaki yansımaları: Çorum/Alaca örneği. *İmgelem*, 2(2), 59-79.
- Yörük, A. (2009). Feminizm/ler. *Sosyoloji Notları Dergisi*, (7), 63-85.
- Yüksel Oktay, E. ve Altunok, B. (2020). Türkiye’de kadınların çalışma hayatına yönelik sosyal politika uygulamaları. İçinde E. Yüksel Oktay ve R. A. Wolff (Ed.), *Farklı boyutlarıyla kadın çalışmaları* (ss. 76-122). Ekin Yayınevi.

EKLER

Ek 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

KOOPERATİF YÖNETİCİLERİNE / TEMSİLCİLERİNE UYGULANAN YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Görüşme Formu

Kadın Kooperatiflerin Mevcut Durum Analizi, Doğu Karadeniz Örneği Araştırması Görüşme Formu

Değerli Katılımcı,

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. “Kadın Kooperatifleri Mevcut Durum Analizi, Doğu Karadeniz Örneği” başlıklı bu çalışma Doç. Dr. Emrah KOPARAN danışmanlığında tarafımda yürütülmektedir. Bu tezin amacı, Doğu Karadeniz’ de bulunan kadın kooperatiflerin mevcut durumunu ortaya koymaktır. Tez için veri elde etmek amacıyla, görüşme formunda yer alan soru maddelerini soracağım. Görüşmenin yaklaşık bir saat süreceğini tahmin ediyorum. Eğer izin verirseniz, görüşme sırasında ses kaydı almak istiyorum. Bu açıklamayı okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelmektedir. Soruları yanıtlayanların kimliğinin ve görüşme kayıtlarının gizli tutulacağını ve sorulardan elde edilecek verilerin yalnızca bu araştırma için kullanılacağını belirtmek isterim. Bu araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esası ile gerçekleşmektedir. Araştırmaya katılmama veya dilediğiniz zaman araştırmadan çekilebilme hakkına sahipsiniz. Soracağınız bir soru yok ise, izninizle görüşme sorularımı sormaya başlamak istiyorum.

Soruları yanıtlamak için harcadığınız emek ve araştırmaya sunduğunuz katkı için şimdiden teşekkür ederim.

Rabia MIZRAK

Görüşme Tarihi,

Görüşme Yeri,

Görüşülen Kişi,

Görüşme Süresi,

- 1) Ad - soyad?
- 2) Yaşınız?
- 3) Medeni durumunuz?
- 4) Eğitim düzeyiniz?
- 5) Çocuk sayısı?

- 6) Kooperatif adı nedir?
- 7) Kooperatifiniz kaç yılında kuruldu?
- 8) Kooperatifiniz Kaç Üye İle Kuruldu?
- Ayrılan üye oldu mu? Neden?
-kooperatif fikri nasıl oluşturun, nasıl olgunlaştı, ve gelişti? İlk kurumsallaşma nasıl gerçekleşti? Nasıl bir araya geldiniz?
- 9) Kooperatifinizin şuan kaç üyesi vardır?
- 10) Erkek üyeniz var mı? Var ise neden? Yok ise neden? (nasıl üyeniz oldu?, kooperatif kuruluşundan itibaren mi sizinle yoksa sonradan mı dahil oldu?
- 11) kooperatif üye olma şartları nelerdir? Sizin için belirli bir kriter var mı? Var ise belirtiniz.
- 12) Sadece kooperatif üyelerinin ürünleri mi satılıyor? Neden ?
- 13) Üyeler dışında kooperatife ürün tedariki sağlayan kadınlar var mı? Kaç kadın? Bu kadınlar neden üye değil? Üyelik için neler yapıyor?
- 14) kooperatifin kendine ait bir mekanı var mı?
- 15) Bu mekanın statüsü nedir, (mülkiyeti kooperatife ait, kira, Hibe, diğer)
a- mülkiyeti kooperatife ait, mülk edinme nasıl gerçekleşti?
b-kooperatif mekanı kira, kirası ne kadar? Kim tarafından ödeniyor (kooperatif, belediye/kaymakamlık/valilik, diğer)
- 16) Kooperatif kuruluş yerinin seçilme nedeni nedir?
- 17) Kooperatif faaliyet alanı nedir?
- 18) Kooperatif kurulduktan sonra mı ürün tasarımı gerçekleşti ya da kooperatif üyeleri zaten ev eksenli vb şekilde çalışıyor muydu?
- 19) Kooperatif kurulma sürecinde eğitim aldınız mı? (Yasal mevzuat, iletişim, ürün geliştirme, satış ve pazarlama, finans, diğer) Belirtiniz.
- 20) Kuruluş sürecinde karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
a- Üyelerin birbirine güvenmemesi
b- Üye bulmada zorluk çekme, Neden? (Toplumsal önyargılar, Güvensizlik, finansal sorunlar vb nasıl aşıldı?)
c- Kooperatif mekanı bulamama
d- Finansal sorunlar, Masraflar (noter masrafları, kira, vergi vb);
e-Hukuksal sorunlar, Yasal mevzuat hakkında bilgi sahibi olmama (Kooperatif yasasını bilmeme vs.)
f-Kurumlara erişimde zorluk (Bilgi alamama, ilgili kurumları bilmeme

g-Eğitimsizlik

h-İletişim eksikliği

- 21) Yaşanan sorunlar nasıl çözüldü?
- 22) Kuruluş sermayesi ne kadar? Kaynağı nedir? Nasıl karşılandı?
- 23) kuruluş ve devam eden süreçte size destek olan kurum kuruluşlar hangileridir?
(KOSGEB, Belediye-(Büyükşehir), Esnaf ve Sanatkarlar Odası, İl Ticaret Müdürlüğü, Tarım Orman İl Müdürlüğü, Üniversite, Sivil Toplum Kuruluşları, vb) Belirtiniz.
- 24) Kooperatif olarak kısa, orta ve uzun vadede planlarınız nelerdir?
- 25) Kooperatif olarak herhangi bir eğitim aldınız mı? (Yasal mevzuat, finans, satış ve pazarlama, e-ticaret, ürün geliştirme, sosyal medya kullanma, iletişim, diğer) Ne zaman? Kaç saat? Hangi kurum/kuruluştan?
- 26) Pazarlama, satış, finans konularında işbirliği yaptığınız kurum/kuruluşlar hangileridir?
- 27) Kooperatif gelirinden memnun musunuz?
- 28) Diğer kooperatiflerle ilişkiniz var mı? Varsa hangileri?
- 29) Sürdürülebilir bir kooperatif ağı var mı? (coğrafi, bölgesel, ulusal, uluslararası); ürün bazlı, ürün tasarımı, pazarlama, satış; eğitim)
- 30) Farklı bölgelerdeki kadın kooperatifleriyle sürdürülebilir iletişimin kadınooperatiflerine katkısı nedir?
- 31) Kadın kooperatifleri konusunda pozitif ayrımcılık sağlayacak yasal düzenlemeler konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 32) Kadın kooperatifleri konusunda pozitif ayrımcılık sağlayacak yasal düzenlemeler konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 33) Kooperatiflerin, kadınların çalışma hayatına girişine olumlu etki sağladığını düşünüyor musunuz?
- 34) Kooperatif faaliyete geçtikten sonra herhangi bir konuda danışmanlık hizmeti aldınız mı?
- 35) Muhasebe hizmetini kim yürütüyor? (Kadın-erkek)
- 36) (Kooperatif gerçekten kadın kooperatifi mi?)
Kooperatifin üretimi kim tarafından yapılıyor? (Kadın-erkek)
 - Hammaddeye erişim kim tarafından sağlanıyor? (Kadın-erkek)
 - Kooperatifin finansal süreçleri kim tarafından yönetiliyor? (Kadın-erkek)
 - Kooperatifin muhasebe hizmeti kim tarafından veriliyor? (Kadın-erkek)
 - Kooperatifin satış ve pazarlama süreçlerini kim yönetiyor? (Kadın-erkek)

- 37) Kooperatifleşme bireysel olarak güçlenmenize olumlu katkı sağladı mı? Belirtiniz
- 38) Kooperatifleşme üretim sürecinize katkı sağladı mı? Belirtiniz
- 39) Türkiye’deki kadın kooperatiflerinin geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
(iyi kötü örnekler)
40. Türkiye’de kadın kooperatiflerinin sürdürülebilir olmamasının nedeni nedir?
41. Eklemek istediğiniz bir husus varsa belirtiniz.

ÖZ GEÇMİŞ**ÖĞRENCİNİN RABİA MIZRAK****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans 2022-	Amasya Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı (Doç. Dr. Emrah KOPARAN)
Lisans 2016-2020	Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Eserler**A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:**

1. Mızrak, R. Ve Koparan, E. (2024). Kadın kooperatiflerin mevcut durum analizi: Doğu Karadeniz örneği. 15. Uluslararası Karadeniz sosyal bilimler Konferansı.